

Pregršt jezičnih zrnaca

Branka Tafra

Ususretnost jezikoslovlja i šumodjelskoga nazivoslovlja – proslov i dobrodošlica Pregrštu jezičnih zrnaca

Kada je šumarstvo koračalo već stoljetnom stazom skrbi za šumu, njezinu obnovu i korištenje, kasnih se šezdesetih godina posljednjega stoljeća prošloga tisućljeća počela u njezin život uvlačiti novost zvana mehanizacija. Kao svaka novost, i njoj su se jedni divili, drugi ju prezirali, treći vjerovali u nju i bez divljenja i omalovažavanja shvaćali da ju treba prihvatiti kao svoju – mehanizaciju šumarstva. I to sve unatoč činjenici što u svakodnevici i nismo baš uvijek dobivali bitke u dnevnim susretima s novošću zvanom šumarska mehanizacija. A da bismo preživjeli novost i započeli s njom živjeti u prijateljstvu, zagledavali smo se u svijet, onaj koji je već iskoračao prve, početničke korake u zbližavanju strojnoga rada i osjetljiva šumskoga ekosustava. Ako smo i dobivali prve bitke na šumskim radilištima, posebno onima gdje se pridobivalo drvo, kada se zakoračilo u objavnost, priopćajnost, u ostvaraj obavijesne poveznosti ..., bilo domaće ili sa Svijetom, susreli smo se s novim problemima, možda i većima od prihvaćanja i uvođenja tehnike. Ođjednom je znani šumarski nazivoslovni sustav postao veći, složeniji, pa i bogatiji, sadržavajući u sebi mnogo toga od prirodoslovlja do tehnike, ali i sveobuhvatne znanosti poput tehnologije. S tim je briga za izgovorenu, a pogotovo za pisanu riječ postala zahtjevnija i odgovornija. Više nije bio dovoljan šumarski stručnjak da to nazivolje usmjeri hrvatskojezičnim koritom; dalje se nije moglo bez skrbi jezikoslovnih skrbitelja i znalaca na svim razinama: pojmovnoj, rječničkoj (kako od riječi stići do rječnika), nazivoslovnoj, pravopisnoj, slovničkoj (gramatičkoj), pravogovornoj, morfološkoj (oblikovnosti riječi), sintaktičkoj (poznavateljstvo poretka, razmjestaja i međupovezanosti riječi i njihovih skupina u rečenici) ... Bilo je mnogo pokušaja stvaranja sustavnijega pristupa poboljšanju šumarske tehničko-proizvodne sastavnice rječotvorja. A Mehanizacija je šumarstva gotovo dva desetljeća stvarana bez sudioništva lektora. U prvoj polovini devedesetih godina prošloga stoljeća, nakon što je časopis počeo izlaziti pri njegovu suizdavaču Šumarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, uredništvo je zamolilo pomoć Branke Tafre, tada nedvojbeno vodeće jezikoslovke na područja biološke sastavnice šumarstva da, u početku

kao savjetnik, ocjenjuje izišle brojeve periodika *Meh. šumar.*, a zatim i javno objavljivanim osvrtima pod naslovom *Jezična zrnca* prosudbeno prati objavljene tekstove. Savjetodavno je upućivanje započelo s prvim brojevima 19. godišta, 1994. godine, a prva objava u rubrici *Učimo hrvatski* pod naslovom *Jezična zrnca* (još neoznačenoga poglavlja, ali s označenim točkama) izišla je u *Meh. šumar.* 19(1994)4: 298–299. Čitateljima našega dobnjaka, s uključena dva poglavlja pridodana prethodno objavljenima 18, u ovom prinosu mogu pronaći svih 20 poglavlja, 106 točaka te sadržaj i kazalo pojmova. Sve ovo skupljeno jezično blago opremljeno tako da olakša znatiželjniku i tražitelju put do traženoga rješenja, poklanjamo čitateljima Nove mehanizacije šumarstva kao svojevrsnu poveznicu sa starom Mehanizacijom šumarstva. A kao nagovor možebitnomu uporabniku da u *Pregrštu* potraži odgovor na koju svoju dvojbu, tek dvoje prijašnje objave i iskazi o autorici, sveučilišnoj profesorici na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu i članici Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, vrhovnoga tijela koje »vodi sustavnu stručnu skrb za hrvatski standardni jezik« (prva zadaća iz t. 4 Odluke o osnivanju Vijeća od strane MZOŠ-a): ... *Jezikoslovka Branka Tafra, najveći hrvatski leksikograf današnjice, ... (M. Brezinščak, Temeljna mjerenja mase, 2005, str. 78, lijevi stupac); ... Stoga je ova knjiga, među ostalim, i nezaobilazan vodič za leksikografe, izišao iz pera leksikografske teoretičarke kojoj ... pripada prvo mjesto u suvremenom hrvatskom jezikoslovlju ... (hrvatska akademkinja A. Menac u recenziji posljednje objavljene knjige B. Tafre, Od riječi do rječnika, ŠK, Zagreb 2005).*

A što se može pronaći i o čem se radi u *Pregrštu* jezičnih zrnaca? Susret s rabljenim i još nepoznatim pojmovljem i nazivoljem, poneki dodir s hrvatskim jezičnim tvorbama i sklonidbom, o mnogom zadiranju stranih riječi u maticu hrvatskoga jezika, dometanih dočetakata te još goremu – rušenju ustaljenoga poretka, razmjestaja i suodnosa pri povezbi riječi i njihovih skupina u rečenici (sintaksi), o istoznačnosti, bliskoznačnosti i raznoznačnosti riječi, blagoglasju odnosno blagozvučnosti materinskoga nam jezika, o šumarskom biotehničkom znanstvenom nazivolju te položaju hrvatskoga jezika u odnosu na posuđenice, o umanjenicama i uvećanicama te velikosti nečega ili nekoga, o mnogom značenjskom i tvorbenom razvoju, o uporabi jednine sa značenjem množine (bjelogorica, crno-

gorica ...), čestotnosti uporabe šumarskih nazivaka u množini (listače, četinjače ...), mnogobrojnosti jezičnih normi – npr. uporabnoj, pravopisnoj, pojedinačnoj (nametnute ugledom, utjecajem i autoritetom pojedinca), autoritarnoj (podčinjavajućoj, naredbodavateljskoj ...), uredbenoj (zakonskoj) ..., (ne)pripadnosti mnogih naziva hrvatskomu leksiku, o međunarodnicama (internacionalizmima) i posuđenicama (iz slavenskih jezika, iz tzv. civilizacijskih i ostalih jezika), protuznačnicama (antonimi) i istoznačnicama (sinonimi), porabi izrabljenica (masa, materijal, mjera, predmet, stvar ...), o novotvorenicama i oživljenicama, pa i istrošenicama i zastarjelicama, jednolikosti, raznolikosti i svekolikosti, ali i praznosti i dvosmislenosti nazivlja, ne malo grupi istopisnica čija razlikovnost potječe iz raznozvučnosti, o pravopisnim i drugim (npr. mjeriteljskim, matematičkim ...) znacima, o naglasnoj i pravopisnoj razludžbi pri sklonidbi odnosno tvorbenoj pomoći, značenjskoj leksičkoj razlikovnosti, o istovrijednicama, o tvorbenosti, pridjevnoj razlikovnosti (odnosni i opisni pridjevi te njihovoj određenosti), o brojevima i njihovoj razlikovnosti (gramatički se broj razlikuje od matematičkoga!), brojivim i nebrojivim imenicama ... itd.

A jedan periferni, gotovo epizodni i strukovno uzak časopis pokušao je svojim prinosima hrvatskomu šumarskomu znanstvenomu i strukovnomu nazivlju, ma kako oni bili mali i neznatni, pridonijeti smanjenju nesigurnosti, nes-

laganju, upitnosti i dvojbenosti pri objavi pisane riječi. Pritom se znalo kako je veliko umijeće ne male upitnosti izložiti jednostavnim, svakomu razumljivim jezikom. Sigurno je bilo lakše skriti se iza lektorskoga i recenzentskoga autoriteta, zaboravljajući na uredničku zadaću i odgovornost, prikrivajući vlastitu nemoć ... Jer, zaštita materinskoga jezika traži i mnogu pismenost: jezičnu, mjeriteljsku, računalnu, općematematičku ... Tako nam je zahvaljujući zrnacima, njihovoj ugradbi u skrb za hrvatski jezik, i šetnja jezikom postala uzbudljiva. Poticala je i znatiželju zbunjenih uporabnika hrvatskih jezičnih pomagala da samozatajnim marom otklone mnoga svakodnevnna, pa i prikriivena podrivala. A to što su dalje sretani dobri/loši učitelji, kao i loši/dobri učenici, samo je potvrdilo našu promjenljivost i nesavršenost, ali i otkrivalo prilagodljivoce i okamenice. I svaki, pa i najmanji rast znanja uvijek je smanjivao prirast pogrješaka i jezičnih nepodopština, svaka proreda, makar ostvorena pritismom silom na neznanje kojim se znalcima tek povremeno uravnoteživao osobni tlak, a nastojeći ne postati tlačiteljima i silovitim nametljivcima, jezična su zrnašca sve više ukrašavala hrvatske šumarke, i onda kad su šumice očajavale što im jarčiči snizuju vode, a podignute ceste stvaraju zatvore pogibeljne – tek su se zrnca trudila da to ne čine jeziku svomu!

Zagreb, 29. ožujka 2006.

Stanislav Sever

Sadržaj

	Stranica		
Riječ unaprijed	53	V.	Mehanizacija šumarstva / šumarska mehanizacija. 59
I. Skupljanje zrnaca	53	36.	Mehanizacija šumarstva
1. Prijedlozi s dvama različitim padežima		37.	Mjere zaštite
2. Glagol <i>biti</i>		38.	Rad na sječi
3. Promjena i sintaksa glavnih brojeva		39.	Vršiti
4. Glagoli <i>zahvaliti</i> i <i>zahvaliti se</i>		40.	Površina i hektari
5. Prijedlozi <i>između</i> i <i>među</i>		VI.	Proreda mnogorječja 60
6. Predmetak <i>s(a)-</i>		41.	Područje
7. Pridjevi na <i>-(a)n</i> i <i>-ski</i>		42.	Areal
8. Genitiv		43.	Proces
9. Posuđenica i domaća riječ		44.	Pleonazam
10. Citiranje literature		45.	Može i kraće!
II. Probijanje znanjem tunela neznanja	55	46.	IUFRO kongres
11. Nazivi <i>norma</i> i <i>standard</i>		47.	Klimadijagram
12. Glagol <i>biti</i> i izvedenice		48.	Vibracijski
13. Imenice s dometkom <i>-ist</i>		49.	Vitalnost
14. Korijenski sustav		50.	Iskorištavati
15. Računalna obradba		VII.	Čija je skočipipa? 62
16. Sklonidba pridjeva		51.	Putem
17. Ravnične šume		52.	Često
18. Dolaziti (do koga ili čega)		53.	Spojnica
19. Starost šume		54.	Čija je skočipipa?
20. Izbor riječi		VIII.	Hranjiva hraniva 63
III. Obujam bez mase	57	55.	Stanište
21. Drvoprerađivački		56.	Šumište
22. Drvnogromadni		57.	Sastojina
23. Drvna masa		58.	Hranivo
24. Drvo		IX.	Bijela i crna gorica. 65
25. Drveni, drvni		59.	Gorica
26. Tlak, pritisak		60.	Kvaliteta
27. Domaći ili strani naziv		X.	Potrajnošću do trajnosti 67
IV. Jezična brusnica	58	61.	Potrajnost
28. Prijedlog <i>od</i>		62.	Raznolikost
29. Materijal		63.	Bjelograb
30. Saznanje		64.	Inventura
31. U svrhu		XI.	Flora s florom 68
32. Ravan		65.	Pomladiti
33. Prapor		66.	Florni
34. Pješčenjak			
35. Period			

XII. Raste li drveće?	70	XVIII. Brojenje hrastova	79
67. Jednostavnost		87. Brojenje	
68. Posuđenice		88. Hrast/hrastovi	
69. Autorsko <i>mi</i>		XIX. Isto ili slično	80
70. Zastupiti		89. Ime	
XIII. Šumarstvo i šumoslovlje	71	90. Navezak	
71. Šumarstvo		91. Građevinski/građevni	
72. Šumski, šumarski		XX. Od viška glava ne boli	82
73. Saditi		92. Okolica/okolina/okoliš	
XIV. Botanici u botanici	72	93. Onečišćenje	
74. Botanik		94. Kut i ugao	
XV. Jednolikost i raznolikost	73	95. Zbroj	
75. Genitiv množine		96. Obrada/obradba	
76. Brojevni		97. Normacija	
77. Navoditi		98. Nazivoslovne porođajne muke	
78. Literatura		99. Povjesnik	
XVI. Pravilno o pravilnom gospodarenju	76	100. Aorist i imperfekt	
79. Znanstveni stil		101. Radovi	
80. Glagolski pridjev trpni		102. Hrvatski jezik i EU	
81. Genski/genetički		103. Kratice	
82. Endemski/endemični		104. Mjerne jedinice	
XVII. Brojevne dvojbe	77	105. Pravopisni znakovi	
83. Nova godina		106. Materinski jezik	
84. Skripta		Kazalo pojmova.	87
85. Brojevne riječi			
86. Nakon			

Riječ unaprijed

Godinama sam bila jezična savjetodavka u časopisu *Mehanizacija šumarstva* te sam šest godina (1994–2000) u njem objavljivala kratke jezične pouke pod naslovom *Jezična zrnca*. Najčešće su to bili odgovori na propuste u šumarskim tekstovima, ponajprije osvrta na šumarsko nazivlje, ali ima odgovora i na svakidašnje muke pri upotrebi jezika. Na ovom su mjestu skupljeni svi ti prilozi kako bi bili dostupni svima koji skrbe za jezik svoje struke. Šumarska je struka još u 19. st. imala izgrađeno hrvatsko nazivlje (usp. Josip Ettinger: *Šumarsko-lovački leksikon*, 1898) pa je ovo pokušaj da se ono dalje izgrađuje. Zbog potrebe da se naši znanstvenici uključe u svjetsku znanost sve je više domaćih časopisa na engleskom jeziku. Šumari su pokazali da idu ukorak s vremenom, izdaju znanstvene časopise na engleskome, ali i dalje skrbe za materinski jezik jednako brižno kao i za svoje šume. *Nova mehanizacija šumarstva* ovim *Pregrštem jezičnih zrnaca* upravo to i dokazuje.

Tekst je uglavnom prenesen vjerno, dodano je *zrnca* 86 (v. kraj uvodnoga teksta poglavlja XIX. *Isto i različito*, koje pripremljeno čeka objavu preko pola desetljeća) i XX. poglavlje s nekoliko *zrnaca* koja su bila u planu ili su se nametnula s obzirom na sadašnje stanje hrvatskoga jezika. Osim iscrpnoga sadržaja izrađeno je i kazalo pojmova radi lakše pretrage. Ono ne sadrži normativne uputnice. O (ne)pravilnosti navedenih leksičkih jedinica može se doznati u tekstu. Iz kazala se vidi da je obrađeno mnogo raznovrsnih jezičnih tema. One se mogu razvrstati u terminološke, gramatičke, pravopisne, mjeriteljske, stilističke i leksičke. Od terminoloških tema izdvajamo nekoliko: *standard* i *norma*, *dob* i *starost*, *drvena masa*, *tlak* i *pritisak*, *hranivo*, *šumarstvo* (gospodarska djelatnost) i *šumoslovlje* (znanost), *stanište* i *stojbina*, *šumište* (šumsko zemljište), *kut* i *ugao*, *normacija*, *bjelogorica* i *crnogorica*.

Često su obrađivani vrlo različiti gramatički problemi, a među njima dosta mjesta zauzimaju tvorbeni, pogotovo pridjevi koji imaju isti korijen, a različite sufikse i za koje je teško odlučiti se znače li isto ili različito, a ako znače isto, koji je od njih pravilniji, npr.: *drveni*, *drveni*; *florni*, *floristički*; *genski*, *genetski*, *genetički*; *hidraulični*, *hidraulički*; *endemski*, *endemički*, *endemni*, *endemijski*; *brojni*, *brojevni*; *dinamični*, *dinamički* ... Kad je riječ o nazivu biljne vrste i pridjevu izvedenu od toga naziva, postoji pravilo da se ti pridjevi tvore sufiksom *-ov* bez obzira na to je li imenica muškoga ili ženskoga roda, dakle pravilno je uz *hrastov* samo *bukov*, *jelov*, *smrekov*.

Na više je mjesta pisano o brojevima, brojevnim riječima te o njihovoj pravilnoj upotrebi. Uočeno je da je jedna od najčešćih pogrešaka upravo upotreba

glavnih brojeva *jedan*, *dva*, *tri*, *četiri*, njihova sklonidba i njihovo slaganje s drugim riječima, ali i da hrvatski govornici imaju problema kad treba brojiti *lanad*, *djecu*, *ljude*, *skripta* itd., ili pak pročitati redni broj 2000. godina.

Obrađene su mnoge pravopisne teme, znakovi bjelina, spojnica i crtica, navodnici i polunavodnici, bilo je riječi o kraticama, decimalnom zarezu, načinima citiranja literature, o mjernim jedinicama i njihovu pisanju.

Raspravljano je o obilježjima znanstvenoga stila, o nepotrebnom gomilanju riječi koje treba prorjeđivati kao što se šuma prorjeđuje, a nezaobilazna je tema u svakom razgovoru o jeziku problem jezičnoga posuđivanja. Budući da znanost ne može bez posuđenica, pogotovo ne može bez internacionalizama, preporuka je uvijek bila da se, gdje je god to moguće, upotrijebi domaća riječ, ali ne uvijek pod svaku cijenu, pogotovo ako je posuđenica već udomaćena.

Jezična zrnca pokazuju da se dobrom suradnjom šumarskih i jezikoslovnih stručnjaka može pridonijeti izgrađivanju jezika struke. Rezultati su vidljivi u šumarskim tekstovima: razlikuje se značenje pridjeva *florni* i *floristički*, pa i *genetski* i *genetički*, umjesto *drvene mase* koja se iskazivala kubnim metrima rabi se mjerna veličina *obujam* (*volumen*), *normacija* i *normiranje* zamijenili su nepravilno tvorenu imenicu *normizacija*, zna se da je pravilno *iskoristavati*, ali da je *obavješćivati*, razlikuju se dva pravopisna znaka *spojnica* i *crtica*, poneko upotrijebi i riječ *šumište* jer je bolja jedna riječ nego dvije, *šumsko zemljište*. Time su *Jezična zrnca* ispunila svoju namjenu.

I. Skupljanje zrnaca

Iščitavajući časopis *Mehanizacija šumarstva*, uočila sam da su radovi pisani izuzetno lijepim hrvatskim jezikom. Uvjerena sam da usporedba jezika ovoga časopisa i nekoga jezikoslovnoga ne bi išla na štetu prvoga. Budući da uvijek nešto dobro može biti bolje, nadam se da će ove kratke pouke o hrvatskom jeziku pridonijeti da jezik časopisa bude još bolji. I ne samo časopisa, nadam se. Pouke su pisane na osnovi propusta uočenih u zadnjim brojevima, a primjeri pogrešne upotrebe navođeni su bez stranice na kojoj se nalaze. Da bi objašnjenja bila jasnija, u nekim sam slučajevima dodavala i svoje primjere.

1. Prijedlozi s dvama različitim padežima. Samo neki prijedlozi (*do*, *po*, *osim*, *mjesto*) mogu stajati jedan uz drugi u prijedložnim izrazima (*izvući drvo do pred kamion*), ali je bolje izbjegavati takvu upotrebu. Pogrešno je upotrebljavati dva prijedloga zajedno kada svaki od njih traži drugi padež. Stoga onaj česti primjer pogrešne sintaktičke konstrukcije *za i protiv izbora* treba ispravno pisati *za izbor i protiv izbora* (ili *protiv njega*), jer prijedlog *za* traži akuzativ, a prijed-

log *protiv* genitiv. Primjer *u i oko šumodjelstva* ispravno glasi *u šumodjelstvu i oko njega* (*u* dolazi s lokativom, a *oko* s genitivom).

2. Glagol *biti*. Nepravilno je za sva lica aorista glagola *biti* upotrebljavati oblik *bi*. Najčešće se griješi kada se za 1. i 2. lice množine kondicionala (koji se tvori od aoristnih oblika glagola *biti*) umjesto oblika *bismo, biste* upotrebljava oblik *bi*. Ako je tekst pisan u prvom licu množine, ispravni su oblici *obranili bismo, odredili bismo* itd. (usp. točku 12).

3. Promjena i sintaksa glavnih brojeva. Jedna od najčešćih pogrešaka u pisanom i govorenom jeziku jest pogrešna upotreba glavnih brojeva *jedan, dva, tri, četiri*. Dvije su vrste problema s tim brojevima: jedno je njihova sklonidba, a drugo njihovo slaganje s drugim riječima. Broj *jedan* se slaže s imenicom u rodu, broju i padežu kao pridjev (*jedno stablo* kao *staro stablo*) i treba samo pripaziti da se pri pisanju složenih brojeva s jedinicom na kraju (osobito ako se pišu brojkama) predikat i imenica uz broj slažu s brojem *jedan* (*ispitan je 21 radnik*). Brojevi *dva, tri, četiri* teže nepromjenljivosti, kao što su i ostali glavni brojevi, ali su hrvatske gramatike uvijek propisivale njihovu promjenu. Stoga se valja pridržavati toga pravila i pritom ne zaboraviti da broj *dva* ima dva sklonidbena uzorka: za muški i srednji rod: *dva, dvaju, dvama* te za ženski rod: *dvije, dviju, dvjema*. Pogrešno je *dvama grupama*, a ispravno je *dvjema grupama* (još bolje *dvjema skupinama*). Držeći se pravila o promjeni brojeva manjih od pet, umjesto genitiva s *tri kontinenta* treba pisati s *triju kontinenata*. Jednako se ponašaju i složeni brojevi koji završavaju tim brojevima: *ispitana su 22 radnika, na cesti su 23 traktora, danas rađe 94 radnika, a jučer su radila 83*.

4. Glagoli *zahvaliti* (*zahvaljivati*) i *zahvaliti se* (*zahvaljivati se*) imaju različita značenja: prvi znači 'izraziti zahvalnost', a drugi 'dati ostavku'; 'odbiti (počasti)'. U skladu s tim autor se ne *zahvaljuje na pomoći*, nego *zahvaljuje na pomoći*.

5. Prijedlozi *između* i *među*. Kada se govori o odnosima dvaju entiteta, upotrebljava se prijedlog *između*. Kada je riječ o odnosima više entiteta, upotrebljava se prijedlog *među*. Ispravno je: *dogovor među poslovnim partnerima* (*prodavači, kupci, otpravnici, prijevoznici*), jer ima nekoliko partnera. Kada bi bila samo dva partnera, dogovor bi bio *između poslovnih partnera*. Ti prijedlozi traže i različite padeže: *među* instrumental, a *između* genitiv.

6. Predmetak *s(a)-* u tvorbi riječi dolazi u više likova, što ovisi o fonemskom početku osnovne riječi: *skinuti, sasjeci, zgaziti*. Često se piše *sakupiti, sakupljanje*, a trebalo bi *skupiti, skupljanje*.

7. Pridjevi na *-(a)n* i *-ski*. U hrvatskom jeziku postoje parovi pridjeva od iste osnove s domecima *-ski* i *-(a)n* koji imaju različita značenja. Tako pridjev

periodički znači 'koji se odnosi na periodiku' (periodički odjel u knjižnici), a *periodičan* 'koji se ponavlja u određenom vremenskom razmaku'. Ispravno je *periodične promjene u prirodi*, a pogrešno *periodičke promjene u prirodi*. Pridjev *dinamički* odnosi se na dinamiku kao granu mehanike (npr. *hidrodinamički paradoks*), a pridjev *dinamičan* znači 'pokretljiv, živahan, prodoran, pun dinamike'. Kada se želi reći da je neki sustav dinamičan, tada je to *dinamični sustav*, a nije *dinamički*. Ispravno će biti: *šumarstvo se može promatrati kao složeni dinamični sustav*. Treba razlikovati i druge pridjeve takve tvorbe: *statički* i *statičan*, *hidraulički* (*hidraulička mjerenja*) i *hidrauličan* (*hidraulična dizalica*) i sl. Ti primjeri pokazuju da tvorba riječi u hrvatskom jeziku omogućuje izricanje i najmanjih značenjskih razlika i da često bliskozvučnice nisu istodobno i bliskoznačnice ili istoznačnice.

8. Genitiv. U nas se veoma često pod utjecajem drugih jezika zbog poremećenoga osjećaja za svoj materinski jezik upotrebljavaju genitivne konstrukcije koje bi trebalo izreći pridjevom i imenicom, npr. *ured predsjednika*, umjesto *predsjednikov ured, festival djeteta* umjesto *dječji festival*. Osobito su česti takvi primjeri u nazivlju. Nazivi koji imaju gramatičku strukturu *imenica + imenica u genitivu* obično se mogu zamijeniti nazivima koji imaju strukturu *pridjev + imenica*. Najčešće je riječ o zamjeni posvojnoga genitiva posvojnim pridjevom. U radovima ima dosta primjera upotrebe naziva tipa *sustav šumarstva*. Tako su, na primjer, *uvjeti rada* zapravo *radni uvjeti*, *sustav šumarstva* je *šumarski sustav*, a *sustavi dokumentacije* su *dokumentacijski sustavi*. Dakle, bit će *životni uvjeti*, *klimatski uvjeti*, a neće biti *uvjeti života, uvjeti klime*. I naziv *informacijski sustav šumarstva* bolje je zamijeniti nazivom *šumarski informacijski sustav*, odnosno *IS šumarstva* ispravnijim *šumarski IS*. Nije pogrešno reći i *informacijski sustav u šumarstvu*.

9. Posuđenica i domaća riječ. Domaća riječ u načelu ima prednost pred posuđenicom. To ne znači da se pod svaku cijenu posuđenica mora zamijeniti. Neke posuđenice imaju ravnopravan status s domaćim riječima, a riječ je uglavnom o tzv. europeizmima ili internacionalizmima, posuđenicama koje svoje porijeklo vuku većinom iz grčkoga i latinskoga jezika i koje su utkane u kulturni sloj mnogih europskih jezika. Ako je posuđenica (riječ koja je prilagođena glasovno i oblično, npr. *forwarder*) ili tuđica (riječ koja se nije prilagodila, npr. *floppy*) zamjenljiva dobrom domaćom riječju, tada ju treba i zamijeniti. Nema nikakva razloga da *centralno stovarište* ne bude *glavno stovarište*. U nekim drugim leksičkim svezama pridjev *centralni* može se zamijeniti pridjevom *središnji*. U ovom je slučaju riječ o glavnom i pomoćnom stovarištu. Imenica *rukovoditelj* je rusizam, hrvatske su riječi *voditelj, upravitelj, čelnik* i sl. (ovisno o kontek-

stu). Dobro bi bilo tuđice grafički istaknuti u tekstu, kurzivirati ih, s obzirom na to da se preuzimaju u izvornom liku, bez prilagodbe našem jeziku, npr. *in situ*, *sustainability* itd. I latinske biološke sistematske nazive svakako treba kurzivirati. Budući da se ti nazivi ne sklanjaju, valja pripaziti da se uklapaju u gramatičko ustrojstvo hrvatske rečenice. Najčešće uz njih treba staviti neku odredbenicu. Stoga nije dobro: *Fagus* vrste, nego treba: vrste iz roda *Fagus*, nije: na staništu *Abieti Fagetum*, nego je ispravno: na staništu zajednice *Abieti-Fagetum*.

10. Citiranje literature. Sintaktičke pogreške pri citiranju literature nastaju iz istoga razloga kao i one pri navođenju latinskih sistematskih naziva. Naime, i bibliografski podatak obično dolazi u nepromjenljivoj liku, pa je to razlogom što ima pogrešno mjesto u rečenici. Ako se on u tekstu navodi imenom autora i godinom izdanja rada, može biti izdvojen iz rečenice tako što se stavlja u zagradu unutar rečenice ili na kraju. Pogrešno je ako se taj podatak na kraju rečenice odvoji samo zarezom, npr. *Rečenica, Tomanić i dr. (1990)*, a ispravno je: *Rečenica (Šajaković 1990)*. Ime autora može biti dijelom rečenice: *Prema Altheru (1960) preporučuje se ...* Taj primjer pokazuje da se ime autora može pojavljivati i u promjenljivoj obliku, pa je ispravno napisati i ovako: *Turkovo i Lipoglavšekovo istraživanje (1972) ...*, izbjegavajući posvojni genitiv (usp. točku 8): *Istraživanje Turka i Lipoglavške (1972) ...* Također se godina izdanja rada ne mora uvijek nalaziti uz autora. Prema pravilima o redu riječi u rečenici zanaglasnica (enklitika) ne može doći iza zagrade, pa je stoga pravilno napisati *Rebula je (1982) za potrebe ...* umjesto pogrešnog *Rebula (1982) je za potrebe ...*

II. Probijanje znanjem tunela neznanja

Danas mnogi koji pišu, čak i oni dobri znalci svoga jezika, nisu uvijek sigurni u ispravnost napisanoga. Taj je osjećaj normalan, ako znamo da standardni jezik svi moramo učiti. Tek je nešto više naglašen u posljednje vrijeme jer je i svijest o tome da se u javnoj komunikaciji treba služiti standardnim jezikom postala naglašenijom. Briga za pisanu i izgovorenu riječ oduvijek je bila obilježjem hrvatske jezične kulture, samo je u različitim vremenima zbog društvenih prilika bivala pojačana. Nedostatak je ove današnje jezične osviještenosti gotovo isključiva okrenutost leksičkoj normi. Razlog je tomu što je ona zanimljivija i što, samo na prvi pogled, traži manje stručnoga znanja od drugih područja jezične norme: pravopisne, pravogovorne, morfološke, sintaktičke. Put od ispravno izabrane riječi do dobro napisanoga teksta dug je i težak. Možda koje jezično zrnice pomogne na tom putu.

11. Nazivi *norma* i *standard*. Već postavljeno pitanje može biti jednako vrijedno kao i odgovor. Pita-

nje o istoznačnosti dvaju naziva *norma* i *standard* (*Mehanizacija šumarstva*, 19 /1994/ 3: 223–224) dobio je valjan odgovor, ali je upitnost nad tim dvama nazivima ostala i dalje. Ne rješavajući je dokraja, dodajem dopunu objašnjenju. Istoznačnice se najčešće poklapaju samo u dijelu svoga značenjskoga opsega. Tako je i u ovom slučaju. Kada te imenice znače 'propis', tada su istoznačnice. Polazeći od potrebe da se u znanstvenom radu stalno mora brusiti pojmovlje i nazivlje, treba reći da u jezikoslovlju ta dva naziva nisu istoznačnice, premda se može naći tekstova u kojima se neke njihove izvedenice rabe kao istoznačnice. Naziv *norma*, najkraće rečeno, znači 'skup pravila', a *standard* je skraćeni naziv za *standardni jezik* (ovdje ne raspravljamo o drugim značenjima riječi *standard*, npr. *životni standard*). Razlika u značenju bit će jasna ako znamo da svaki standardni jezik jest normiran, a svaki normirani jezik ne mora biti standardni jezik. Naime, svaki prirodni jezik sadrži implicitnu normu bez koje ne bi bila moguća komunikacija. Tek kada ta norma postane i eksplicitna, jezik može funkcionirati kao standardni jezik. Zakonitosti u standardu ne moraju se čak u svemu poklapati sa zakonitostima koje postoje u jeziku kao sustavu. Na primjer, u hrvatskom jeziku riječi mogu završavati samo ovim suglasničkim skupovima: *st, zd, št, žd* (*kost, drozd, prišt, dažd*), a standard dopušta i druge (*akcent, subjekt, kramp ...*). Jezikoslovci uvijek govore o pravopisnoj, leksičkoj ... normi, a nikada o pravopisnoj, leksičkoj ... standardu. Ako se ta dva naziva ne mogu zamijeniti u istom kontekstu (što je metoda provjere istoznačnosti dviju riječi), oni u jezikoslovlju nisu istoznačnice. Druga je stvar što je izbor nazivlja upravo takav. U stranim lingvistikama postoje drugi nazivi za onaj idiom koji hrvatska lingvistika naziva standardnim jezikom. I njihovim se nazivima (literarni, književni, opći ... jezik), kao i našem, može prigovoriti. Ali, eto, tako nazvasmo tu sociolingvističku kategoriju i taj naziv funkcionira dok se ne dogovorimo drugačije. U svem tome je najvažnije da nam je on jednoznačan i da znamo što znači. I, naravno, da dobro vladamo svojim standardom.

12. Glagol *biti* i izvedenice. Izvedenice od glagola *biti*, *jesam*, *budem* imaju u korijenu fonem /v/, a izvedenice od glagola *biti*, *bijem* imaju /j/. U tekstovima se ne pazi na tu razlikovnost, pa se pogrešno piše *dobijen*, *dobijanje*, *pridobijanje*, a treba *dobiven*, *dobivanje*, *pridobivanje*. Dakle, prihod je *dobiven*, a klin je *izbijen* (usp. točku 2).

13. Imenice s dometkom *-ist*. Imenice s dometkom *-ist* sklanjaju se po sklonidbi *a* (tip *stol*), a to znači da u genitivu jednine imaju nastavak *-a* te u dativu i lokativu nastavak *-u*: *traktorist*, *traktorista*, *traktoristu ...* Stoga treba pisati *rad šumarskoga traktorista*, a ne *rad šumarskoga traktoriste*. Imenice s dometkom *-ista*

(*traktorista, rasista* ...) sklanjaju se po sklonidbi *e* (tip *žena*) i u genitivu imaju nastavak *-e* (*traktoriste, rasis-te*), ali taj tip tvorbe nije odlika hrvatskoga standardnoga jezika.

14. Korijenski sustav. Zar nije *korijenov sustav*? Ne, nije. Za tvorbu odnosnih pridjeva (pridjevi kojima je definicija 'koji se odnosi na ...') postoji nekoliko dometaka, od kojih su vrlo plodni *-ski* i *-ov*. Za nas je zanimljiv sustavni tip tvorbe pridjeva od biljaka: *bukov, jelov, višnjev, hrastov, jasenov* itd. Pridjevi s dometkom *-ov/-ev* sustavno se tvore samo od naziva za biljnu vrstu (usp. točku 54), dok se od imenica koje označuju dijelove biljaka pridjevi tvore drugim dometcima: *lisni, korijenski, cvjetni, sjemenski*. Stoga je ispravno: *korijenski sustav*.

15. Računalna obradba. S unosom nove tehnike obično se unose i nazivi za nju. Tako nam je s kompjutorima došlo mnoštvo anglizama. Premda ima mnogo pokušaja da se oni zamijene domaćim nazivima, samo je manji dio od tih domaćih naziva i usvojen. Među njima je već dulje vremena dobro prihvaćen naziv *računalo*. No, izvedenice od toga naziva teže prodiru, a ako ih tko i upotrijebi, moguće su pogreške u njihovoj tvorbi. Nerijetko se od imenice *računalo* rabe pridjevi *računarski* i *računalski* (u Mehanizaciji šumarstva *računalska obradba*), a trebalo bi *računalni* kao što je *kazalni* (od *kazalo*), *crtalni* (od *crtalo*), *stopalni* (od *stopalo*) itd.

16. Sklonidba pridjeva. Pogreške koje se javljaju u vezi s pridjevima najčešće su dvojake: pogrešna tvorba i pogrešna sklonidba. Tvorba je vrlo složena jer postoji oko 150 dometaka te mnogo ograničenja zbog glasovnih i semantičkih razloga. I jezikoslovci se znaju zamisliti u nekim slučajevima. No, sklonidba je mnogo jednostavnija i tu ne bi trebalo biti problema, ali se ipak često griješi kada treba odabrati jednu od dviju sklonidbenih vrsta po kojima se pridjevi mijenjaju. Naime, u opisnih neodređenih pridjeva (tip *zelen*) i u posvojnih pridjeva i zamjenica na *-ov/-ev* i *-in* (tip *hrastov, vilin; njegov, njezin*) muškoga i srednjega roda jednine genitiv ima nastavak *-a*, a dativ i lokativ nastavak *-u*: *hrastova poda, hrastovu podu*. To je tzv. imenična sklonidba. Svi ostali pridjevi kojima dometak završava na *-i* (tip *zeleni, šumski, drveni*) u tim padežima imaju nastavke *-oga, -omu, -om*: *šumskoga puta, šumskomu putu, šumskom putu*. Prema tim gramatičkim pravilima nije *Vondrinomu, njegovomu*, nego je *Vondrinu, njegovu*.

17. Ravnične šume. Ne možemo se osloboditi pridjevnih muka. (Sada znamo i kako glasi pridjev od imenice *pridjev*.) Na brdu rastu brdske šume, na planini planinske, u primorju primorske, a u ravnici *ravnične* šume. Pridjev *ravničarski*, koji se često pogrešno rabi u šumarskim tekstovima, odnosi se na ravničare (ljude koji žive u ravnici), a ne na ravnicu.

Sjetimo se *igličnoga* (< *iglica*) pisača (printera) i *gljivičnih* (< *gljivica*) bolesti pa će nam *ravnične* (< *ravnica*) šume zazvučati sasvim obično. (Znak < znači 'postalo od'.)

18. Dolaziti (do koga ili čega). Glagol *dolaziti* označuje u prvom redu kretanje u prostoru. Često se upotrebljava u sintaktičkoj skupini uglavnom s glagolskom imenicom za označivanje radnje koja se obično događa kao posljedica ili kao iduća faza nekoga zbivanja. Ta se skupina redovito može zamijeniti glagolom, na primjer: *dolazi do povećanja* → *povećava se*, *dolazi do promjene* → *mijenja se*, *dolazi do propadanja* → *propada*, *dolazi do sušenja* → *suši se* itd. Zbog djelovanja niza štetnih čimbenika *šume se suše* (pogrešno: *dolazi do sušenja šuma*). (Strelica upućuje na bolji oblik.)

19. Starost šume. Prašnik je stara šuma i možemo govoriti o njezinoj većoj ili manjoj starosti u usporedbi s drugom starom šumom. No, je li ispravno govoriti o starosti u mladim sastojinama, ili o sastojini do 40 godina starosti ili o starosti sadnica? Starost je samo jedna faza u životu svakoga bića. Granice njezina početka nisu uvijek jasno određene. Kada nema dvojbe da je riječ o starosti, kao što je slučaj s Prašnikom, riječ *starost* je pravilno upotrijebljena. Ali ako se govori o mladoj sastojini, onda tu nema mjesta starosti. Riječ je o *dobi* te sastojine. Odatle su i dobni razredi, a nisu starosni razredi. Ova upotreba riječi *starost* prodrla je u znanstveni jezik iz razgovornoga (podsjetimo se ovakvih i sličnih pitanja: *Koliko je dijete staro?*). Česta je u šumarskim tekstovima, ali je pogrešna. Nije dovoljno da se držimo samo pravopisne i gramatičke norme, nego moramo misliti i na semantičku normu.

20. Izbor riječi. Svaki autor ima pravo na svoj izbor riječi, ali taj izbor mora biti u skladu s leksičkom normom hrvatskoga jezika. U hrvatskoj leksičkoj normi tvorbeni porodica *povrijediti, povređivati, povreda* ne služi za označivanje fizičkih danosti, nego samo moralnih. Reći ćemo da je Marko Petru *povrijedio taštinu* ili da mu je *nanio duševnu povredu*. Drugo je *ozlijediti, ozljeđivati, ozljeda*. Traktorist je psihički napet i zbog mogućnosti *ozljeđivanja* (ne *povređivanja*). *Ozljede* (ne *povrede*) češće su pri radu u šumi nego u uredu. Dakle, riječi *povreda* i *ozljeda* upotrebljavaju se u dva različita značenja. Postoje riječi koje se često rabe, čak i u posljednje vrijeme, koje bismo već trebali zaboraviti. Jedna od njih je rusizam *dozvoliti*. Lektori su uporno mijenjali taj glagol hrvatskim *dopustiti*, ali, eto, promakne da se *pogreške dozvoljavaju*, iako se upravo pogreške te vrste ne *dopuštaju*. Još jednu riječ mogli bismo zaboraviti, a to je prilog *provenstveno*. U hrvatskome za tu riječ imamo *ponajprije, u prvom redu, poglavito, osobito*.

III. Obujam bez mase

Zrno po zrno pogača, kaže naš mudri narod. Jezično zrnice po zrnice – pomoć pri rješavanju jezičnih i pravopisnih dvojbi. Budući da autorima u *Mehanizaciji šumarstva* ne treba lektor, neka se ova zrnca shvate kao mali savjeti nakon uočenih neznatnih propusta, kakvih se nađe i u jezikoslovnim tekstovima. U posljednje vrijeme veliku je buru izazvao ugledni jezikoslovac Stjepan Babić (najnoviji članak Teze o lektorima u *Jeziiku*, 1/1995), koji se zalaže za veću pismenost svih koji pišu, osobito onih kojima je pisanje i govorenje posao, i za ukidanje lektorske službe ili za njezinu zamjenu jezičnim savjetnicima. Autori i urednici *Mehanizacije šumarstva* mogu biti zadovoljni što se ti prigovori ne odnose na njih.

21. Drvoprerađivački. Riječi se u hrvatskome tvore po određenim zakonima. Da bismo znali pravilno napisati pridjev, trebamo se zapitati od koje je imenice tvoren. Nerijetko se može pročitati pridjev *drvoprerađivački*, koji je, ako se tvorbeno raščlani, tvoren od leksičke skupine *drvano prerađivanje*. Kako je ipak riječ o sintagmama *prerađivanje drva* i *prerađivači drva*, to pridjevna složenica od njih ispravno glasi samo *drvoprerađivački*. Taj se pridjev može definirati dvojako: 'koji se odnosi na prerađivače drva' i 'koji se odnosi na prerađivanje drva'. Istom tvorbenom tipu pripada i pridjev *mesoprerađivački* 'koji se odnosi na prerađivanje mesa' i 'koji se odnosi na prerađivače mesa'. Primjer za pridjevnju složenicu koja u prvom dijelu ima pridjevnju osnovu *drvano-* jest pridjev *drvanoindustrijski* 'koji se odnosi na drvnu industriju'.

22. Drvnogromadni. Nastavljajući razmatranje o pridjevnim složenicama, možemo odmah zaključiti da je pridjev *drvnogromadni* ispravno tvoren od naziva *drvena gromada* (isti tvorbeni tip kao i *drvanoindustrijski*). Zašto je onda on problem? Svaka riječ osim svoga oblika ima i svoje značenje. Stoga predmetom proučavanja mogu biti tvorba riječi, značenje riječi, ali i njezina upotreba. Ne ulazeći u to koje je značenje u prošlosti imala sintagma *drvena gromada*, pogledajmo što bi ona danas označivala. Riječ *gromada* je praslavenskoga porijekla, ali je u hrvatski ušla u 19. st. vjerojatno iz ruskoga (*gromada*) i znači najčešće 'nešto vrlo veliko i teško' (obično se kaže za stijenu, ali i preneseno za krupna čovjeka). U slovenskom jeziku jedno od značenja imenice *gromada* (isto što i *gromada*) jest 'velika hrpa drva'. U hrvatskome bi leksička skupina *drvena gromada* imala osim značenja 'velika hrpa drva' i značenje 'vrlo veliko drvo', ali se ona uopće ne upotrebljava ni u tim značenjima, a pogotovo ne kao šumarski naziv. Upotrebljava se samo pridjev *drvnogromadni*, i to u sintagmi *drvnogromadne tablice*. Zaključak je očit: ako u šumarskom nazivlju nema naziva *drvena gromada*, nema ni pridjeva *drvnogromadni*, pa ne trebaju ni *drvnogromadne tablice*.

To je jezikoslovno objašnjenje, a šumarski stručnjaci trebaju predložiti drugi naziv za tablice u skladu s današnjim šumarskim nazivljem (usp. točku 23).

23. Drvena masa. Nećemo se još odvojiti od glavnoga šumarskog predmeta. Neka drvo ostane središtem i jezikoslovnih proučavanja, a ne samo šumarskih. Vrlo se često u šumarskim tekstovima govori o *drvanoj masi*, osobito u istom kontekstu s *drvnogromadnim tablicama* (usp. točku 22). Naime, ona se u njima prikazuje brojčanim podacima, pa zbog toga *Jezični savjetnik*, MH, 1971, s. v. drvano-gromadne tablice, preporučuje *tablice o drvanoj masi*. Međutim, ne trebaju nam ni *drvnogromadne tablice* ni *drvena masa*. Riječ *masa* (lat. *massa*) višeznačna je riječ, rabi se u terminološkom i neterminološkom značenju. U šumarskim tekstovima u kojima se upotrebljava u neterminološkom značenju sintagma *drvena masa* može se zamijeniti riječju *drvo*. Zašto govoriti da se iskorištava drvena masa, kada se može reći jednostavno da se iskorištava, ili još bolje pridobiva drvo? Umjesto *posječena je velika drvena masa* bolje je *posječena je velika količina drva*. Ako se količina drva prikazuje u obujamnim (volumnim) jedinicama, u tom se slučaju treba govoriti o obujmu (volumenu). U šumarskoj se znanosti riječ *masa* treba upotrebljavati samo kao naziv za odgovarajuću mjernu veličinu koja se iskazuje ovim mjernim jedinicama: kilogram, gram, tona itd. Ako se govori o kubnim metrima hrastovine, tada je mjerna veličina obujam, a ne masa. Dvije su pouke iz navedenoga primjera. Treba razlikovati terminološku od neterminološke upotrebe riječi i u terminološkoj upotrebi uvijek težiti točnosti iskaza.

24. Drvo. Krenuli smo od složenica u osnovi kojih se nalazi riječ *drvo*. Dakle, išli smo od složenoga prema jednostavnomu, iako je trebalo ići obratno. Riječ *drvo* ima dvojne oblike, ovisno o tome označuje li ona organizam ili tvar. (U jezikoslovnim se priručnicima nestručno govori o ogrjevu, građi i gorivu te o drvu u rastu, živom drveću i sl.). Ovaj je primjer dokaz vezanosti jezika i izvanjezične zbilje. Gramatičke kategorije roda i broja, na primjer, ne ovise uvijek o prirodnom broju i rodu, ali se mogu i isprepletati. Imenica *drvo* ima dvojne oblike s neproširenim i proširenim osnovom: *drvo, drva, drvu ...* i *drvo, drveta, drvetu ...* (kao *zvonice, zvonca/zvončeta*). Množinski oblici *drva, drvā, drvima ...* upotrebljavaju se za drvo kao tvar, a *drveta, drvèta, drvètima ...* za drvo kao biljni organizam, i to vrlo rijetko, a češće i stilski neutralnije umjesto množinskih oblika upotrebljava se zbirna imenica *drveće*. Stoga treba pripaziti kada se govori o neposjećenim stablima da se pravilno rabi imenica *drveće*, a ne *drva* (u čem se zna griješiti). Neka nam raste što više drveća i neka nam pilane imaju što više drva!

25. Drveni, drvni. Jezikoslovna priča o drvu ne bi bila završena da ne spomenemo i pridjev od te imenice. Moguća su dva. Pridjev *drveni* 'koji se odnosi na drvo' već smo sreli u sintagmama *drvena masa* i *drvena industrija*. On označuje sve ono što je u vezi s drvom, a nije od drva, npr. *drvena smola*. Drugi je pridjev *drveni* 'koji je od drva'. On pripada tzv. gradivnim pridjevima, koji označuju od čega je što: *kameni*, *željezni*, *stakleni* ... Dakle: *drveni stol*, *drvena vrata*, *drveno vreteno*. Istu značenjsku razliku nalazimo u pridjeva *vodeni* 'koji je od vode, koji sadrži vodu' (*vodeni napitak*, *vodena bolest* ...) i *vodni* 'koji se odnosi na vodu' (*vodni put*, *vodna stepenica* ...).

26. Tlak, pritisak. Već je odavno u hrvatskoj normi razgraničeno značenje riječi *tlak* i *pritisak* i većina autora ispravno upotrebljava te riječi. Dugo smo branili *tlak* od *pritisaka*, pa ne bi sada trebalo da ponovno razgraničujemo te dvije riječi, ali sada braneći *pritisak* od *tlaka*. Oslobođajmo se *pritisaka* (ne *tlaka*) srbizama (i drugih posuđenica) čuvajući se pritom da nam *tlak* ne poraste.

27. Domaći ili strani naziv. Kako je u znanosti stalno prisutna ta dvojba, citirat ću Radoslava Katičića, profesora slavistike na Bečkom sveučilištu, koji na slikovit način objašnjava svoje viđenje toga problema: »Ne može se stoga dati odlučna standardna prednost niti domaćem niti međunarodnomu nazivlju, niti jedno niti drugo ne valja izbjegavati, ali će valjano pisanje i javni govor, kad treba da bude zahtjevan, kad u njem nismo kao u kućnoj haljini i papučama, nego kao u odijelu s izglačanom košuljom i kravatom, bez ikakve grčevite isključivosti svugdje davati prednost nazivlju domaćega podrijetla, gdje god je to moguće bez jezičnoga nasilja i prenapreznja jezičnih navika čitateljstva ili slušateljstva, i kada se time ne narušava sklad izlaganja« (*Hrvatsko slovo*, 3. 11. 1995, str. 8). U *Mehanizaciji šumarstva*, 2/1995, u *Jezičnim zrnacima* (točka 11) osvrnula sam se na nazive *standard* i *norma* u jezikoslovlju i pokazala da oni nisu u toj znanosti istoznačnice (ako se pazi na ispravnost upotrebe nazivlja). Ovdje samo dodajem zanimljiv primjer koji tu moju tvrdnju potvrđuje. Katičić u spomenutom članku govori, među ostalim, o *standardnoj normi*, tj. o propisima u standardnom jeziku. To je tako, dakle, u hrvatskom jezikoslovlju, a kako je u ostalim nazivoslovnim sustavima, to je druga stvar.

IV. Jezična brusnica

Da bi šumarski znanstvenik dobro poznao šumu, mora znati mnogo i o tlu, i o klimi, i o flori, i o fauni koja živi u šumi, i o uzročnicima bolesti i još štošta. I kada sve to zna, opet nije siguran da poznaje u potpunosti šumu, jer svako stablo može biti predmetom izučavanja. Tako je i s jezikom. Koliko god bi-

li sigurni u svoje znanje jezika, uvijek se pomoli neko nepoznato stabalce. Upravo u otkrivanju tih nepoznanica leži sva draž upoznavanja jednom šume, a drugi put materinskoga jezika.

28. Prijedlog od. U *Jezičnim zrnacima* (III) doznali smo nešto o tvorbi složenica s riječju *drvo* i o sklanjanju te imenice. S tim gramatička priča o drvu nije završena. U eri plastike sve više cijenimo predmete koji su napravljeni *od drva*. Gostima Splita treba preporučiti da vide Meštrovićev kaštelet i u njem *Raspetoga Krista*, koji se nekome može činiti kao da ga je majstor *iz droveta* izvadio. Meštrović je svoje kipove stvarao *od kamena*, *od drva*, *od bronce* ... Kuće se grade *od drva*, *od opeke*, *od mramora* itd. Dakle, za izricanje građe, odnosno stvari od koje je što napravljeno služi prijedložni izraz *od* + imenica. Pogrešno je u tom značenju upotrebljavati prijedlog *iz*. Smola se dobiva *iz droveta*, a u stolariji u Okučanima (u ratu uništenoj) proizvodile su se stolice *od psunjskoga bukova drva*. Toplinu *drvenih* proizvoda ne može zamijeniti nikakav drugi materijal.

29. Materijal. Spomenusmo imenicu *materijal*. Uz nju dvije napomene. Prva je gramatička. Često se ta riječ upotrebljava u množini, iako je pravilna upotreba samo jednine. Ta imenica ide u red gradivnih imenica kao što su *brašno*, *pijesak*, *mramor* ... I imenica *drvo* kada označuje gradivo od kojega je što napravljeno nema množinu. Lako je zapamtiti koje imenice nemaju množinu. Ako uz njih ne možemo staviti broj (neovjereno je *pet pijesaka), tada te imenice imaju samo jedninu. Stoga je samo *pilanski materijal*, *građevni materijal*, a pogrešno je *materijali*. Množinski su oblici mogući ako je riječ o raznim vrstama istoga materijala: *Sva hrastova drva nisu iste kakvoće*, *U tom su tlu razni pijesci*, *Izloženi su novi plastični materijali* (znači: razne vrste plastike). Druga je napomena u vezi s pitanjem hoćemo li riječ *materijal* uopće upotrijebiti ili ćemo ju zamijeniti domaćom riječi. Riječ *materijal* ide u red posuđenica koje zbog svoga porijekla i proširenosti nazivamo europeizmima. Zbog toga je ona u skladu s hrvatskom leksičkom normom. No, tko želi zamijeniti tu riječ domaćom, može upotrijebiti *gradivo* (odatle *gradivne imenice*, *gradivni pridjevi!*), *tvorivo*, *građa*. I u drugim značenjima riječ *materijal* može se zamijeniti odgovarajućom hrvatskom riječi, npr. *šumarski materijal* u *šumarska oprema* (ako je o njoj riječ), *uredski materijal* u *uredski pribor* i sl. U administrativnom se jeziku ta riječ dosta proširila pa ju treba zamijeniti riječju koja ima uže, preciznije značenje.

30. Saznanje. U znanosti ne bi bilo napretka bez novih *spoznaja*. Jedna od naših *spoznaja* jest i ta da stalno moramo širiti svoja znanja. Pa i o materinskom jeziku! Ako kažemo da riječ *saznanje* kao filozofski naziv nije u hrvatskoj jezičnoj normi i da treba

pisati *iskustvene spoznaje*, a ne *iskustvena saznanja*, dogradili smo svoje znanje o hrvatskom jeziku.

31. U svrhu. *Svrha* je istraživanja opis utjecaja buke na zdravlje radnika. Sva su mjerenja provedena *radi* istraživanja stupnja oštećenosti sluha zbog velike buke. Rečenice su izmišljene da bi se vidjela pravilna upotreba riječi *svrha* i ispravno ustrojstvo namjerne rečenice. Imenica *svrha* znači 'ono čemu se teži, što se želi postići, namjena'. Svrha je ovoga naputka da upozori na pogrešnu upotrebu prijedloznoga izraza u *svrhu* za izricanje namjere. Za to služi prijedlog *radi* i zavisna namjerna rečenica: *radi istraživanja, da bi se istražilo*. Ista pouka vrijedi i za prijedložni izraz u *cilju*. Novo je ustrojstvo šumarstva provedeno *radi boljega gospodarenja šumama*, a ne u *cilju boljega gospodarenja*. Prijedlog *zbog* upotrebljava se za izricanje uzroka.

32. Ravan. Postoji pridjev *rávan* i imenica *râvan*. Ovdje je riječ o imenici jer pridjev nije sporan (*ravan Srijem*). Imenica ima više značenja, a za nas su zanimljiva samo dva. Kao geometrijski naziv ta riječ ne ulazi u hrvatski standardni jezik, u kojem postoji za isti pojam naziv *ravnina*. Kao zemljopisni naziv ta se imenica vrlo rijetko upotrebljavala u hrvatskim tekstovima, što se može provjeriti u povijesnom *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, 1880–1976). U hrvatskome su uobičajeni nazivi *ravnica* i *nizina*. S normativnoga stajališta ne bi bila *slavonska ravan*, nego *slavonska ravnica* (*nizina*). (Poetski jezik ostavljamo izvan razmatranja jer za njega ne vrijedi uvijek jezična norma.) Budući da su hrvatski nazivi *ravnica* i *nizina* jednoznačni, to s nazivoslovnoga stajališta imaju prednost. Od njih se mogu tvoriti izvedenice, pa i s toga stajališta imaju prednost. Sjetimo se samo izvedenica *ravničar* i *ravnični* (usp. točku 17).

33. Prapor. U šumarskoj se znanosti srećemo i s nazivljem iz drugih znanosti, npr. pedologije, klimatologije ..., pa ćemo se osvrnuti i na to nazivlje. Kada je riječ o tlima, često se rabi germanizam *les* (njem. *Löss*), iako postoji hrvatski naziv *prapor*. Ne ulazeći u problem postanja te riječi, treba samo reći da ju od druge polovice 19. st. upotrebljavaju hrvatski znanstvenici i da joj jezikoslovci daju prednost. Zanimljivo je spomenuti da se u prošlom stoljeću rabio i naziv *brusnica*, vjerojatno zbog kremenca, glavnoga sastojka toga sedimenta.

34. Pješčenjak. Raznolikost tala uvjetuje raznolikost vegetacije. Za razvoj tla bitna je podloga na kojoj se razvija. Jedna od matičnih stijena naziva se *pješčenjak*. U vezi s tim nazivom mogu se javiti dvije vrste pogrešaka: upotreba tvorbene inačice *pješčar* ili *pješčanik* te zamjena fonema /č/ fonemom /ć/. U hrvatskome *pjeskar* (ne *pješčar*) znači 'čovjek koji vadi pijesak' i 'životinja koja živi u pijesku', a *pješčanik* znači 'ograđeni prostor s pijeskom (obično za igranje

djece)', a nikako naziv za stijenu, kako se može pročitati u našim rječnicima. Naziv je sedimentne stijene *pješčenjak*.

35. Period. Riječ *period* je posuđenica koja se može zamijeniti hrvatskom riječi *razdoblje*, pa ćemo pisati *vegetacijsko razdoblje*, a ne *vegetacijski period*. Kada je riječ o ophodnji, također se *period* može zamijeniti s *razdoblje*, a *poluperiod* s *polurazdoblje*. Ako se misli samo na vremenski odsječak, dovoljno je reći *razdoblje* bez pridjeva *vremensko*. Kao vremenska veličina (*T*) naziv *period* je propisan. Upotrebljavali tu riječ kao propisani naziv ili kao opću imenicu, treba znati da je to imenica muškoga roda i da *perioda*, imenica ženskoga roda, nije danas u hrvatskoj jezičnoj normi. Pridjev je *periodičan/periodični*, a ne *periodički* (usp. točku 7).

V. Mehanizacija šumarstva / šumarska mehanizacija

Trebaju li obrazovani ljudi od pera lektora? Koliko god profesor Babić (usp. *Mehanizaciju šumarstva*, 20 /1995/ 4: 231) bio u pravu, postoji ipak jedno »ali«. Uvjet za poboljšanje jezične kulture jest dobro obrazovanje, već ono u osnovnoj školi, velik broj najraznovrsnijih jezičnih priručnika i stabilna jezično-pravopisna norma. U prilikama u kojima se stalno nešto mijenja, od školskih programa do pravopisnih pravila, postoji nesigurnost i neslaganje i među hrvatskim jezikoslovcima, a da ne govorimo o ostalima, jezično slabije obrazovanima. Ne branim nepismenost školovanih, ne branim ni lektore, ali problem gledam nešto šire. Više znanja i kulture svake vrste svima nam je potrebno. Put njihova stjecanja nije lak ni kratkotrajan. Često sam govorila da nije sramota ne znati, nego je sramota ne htjeti znati. Ne znadoh da sam zapravo parafrazirala Platona, a doznah to u *Mehanizaciji šumarstva* (5/1995) iz Uvodnika glavnoga urednika. Hoću reći, nije sramota pogriješiti u pisanju refleksâ staroga jata i napisati *ije* tamo gdje treba *je*, ili napisati veliko slovo, a treba malo, nije sramota ne znati da je litra jedinica za obujam, a ne za tekućinu, ili da je volt jedinica za električni napon, a ne za napetost, nije sramota ne znati da nam se opasno suše šume i da je to za Zemlju opasnije nego TBC za bolesnika, koji se može izliječiti, ali Zemljina jednom oboljela pluća više ne mogu, nije sramota ništa ne znati o informatičkoj tehnologiji, ali je porazno za naše struke i posao koji radimo ako *ne želimo* to znati. Jezikoslovac s pravom traži da botaničar ne griješi u pisanju glasova *č* i *ć*, ali i botaničar ima pravo tražiti da jezikoslovac razlikuje biljnu vrstu od roda i da ne griješi u rječničkim definicijama biljaka. I jedno i drugo ide u osnovno znanje školovanih ljudi, a pogotovo znanstvenika. Danas je dostup informacijama umnogome olakšan, pa se sve

može provjeriti. Stoga inženjer može ispravno napisati *zahtjev/zahtijevati*, a jezikoslovac pravilno definirati *volt*. Dakle, potrebni smo jedni drugima!

36. Mehanizacija šumarstva. Vrijeme je da se zapitamo što znači naslov znanstvenoga časopisa koji čitamo i u kojem objavljujemo svoje priloge. Vjerojatno ga svi jednoznačno ne odčitavaju, iako je zaista jednoznačan. Odakle prividna višeznačnost? Razlog je u tome što postoji navika da se umjesto posvojnoga pridjeva upotrebljava posvojni genitiv (sjetimo se »izlaska Hrvatske iz genitiva«), pa i ovaj naslov mnogi tumače kao 'mehanizacija koja pripada šumarstvu'. U tom značenju ispravan bi naslov bio *šumarska mehanizacija*. Vjerojatno ni taj za sve nije jednoznačan. Problem je u dvoznačnosti riječi *mehanizacija* i u njezinu slaganju u leksičku skupinu (ili rječnu skupinu, što je istoznačnica za sintagmu i ujedno odgovor Igoru Čatiću, *Mehanizacija šumarstva*, 20 /1995/ 3: 126). Posuđenica *mehanizacija* (grč. μέκχανέ 'stroj') znači dvoje: 'ukupnost strojeva' i 'uvođenje strojeva u proizvodnju'. Sintagma *šumarska mehanizacija* znači 'ukupnost strojeva u šumarstvu'; riječ je o strojevima koji se upotrebljavaju u šumarstvu pa to isto znači i *mehanizacija u šumarstvu*. Sintagma *mehanizacija šumarstva* u naslovu časopisa znači samo 'mehaniziranje šumarstva', tj. opremanje šumarstva strojevima, što znači prelazak s ručnoga (u nekim slučajevima i životinjskoga) na strojni rad. Sada je jasno što znači naslov časopisa koji držimo u rukama. Ako netko još sumnja, neka usporedi slične primjere. Evo samo jednoga: *kompjuterizacija »Hrvatskih šuma«* znači da se u poduzeće uvode računala od direkcije, preko uprava šuma, do šumarija te da sve više prenosi računala, prijenosnici (*notebook*), postaju sastavnim dijelom opreme ljudi na terenu, u šumi. Postoji mnogo imenica s dometkom na *-acija* koje su izvedene od glagola na *-irati*. One najčešće označuju glagolsku radnju, npr. *centralizacija, industrijalizacija, adaptacija*, neke uz to značenje ili bez njega imaju i druga značenja (obično posljedak glagolske radnje, stanje, stvar i drugo), npr. *dotacija, informacija, instalacija, situacija* itd.

37. Mjere zaštite. I pri ručnom i pri strojnom radu u šumi radnici itekako moraju paziti da se ne ozlijede. Postoje i propisi o tome. Sve ono što se poduzima za siguran rad često se naziva *mjere zaštite*. Opet smo u genitivu! Izademo li iz genitiva, ispravno bismo trebali reći *zaštitne mjere*. No, može i bolje! Kada složimo riječi po pravilima njihova slaganja, ostaje još i provjera njihova značenja. Što su zapravo *mjere* u tom i u sličnim kontekstima? Trebale bi označivati postupke koji se provode, u ovom slučaju u zaštiti, ali ta riječ nema to značenje i zapravo je ovdje značenjski prazna. Dovoljno je reći samo *zaštita*. Ta riječ već označuje radnju, postupke, i suvišno je uz nju

dodavati riječ *mjere*, koja bi to trebala značiti, a ne znači. Klonimo se gomilanja suvišnih riječi (usp. iduću točku), a osobito pogrešnih *mjera!*

38. Rad na sječi. Za razliku od leksičkih skupina u kojima se jedna sastavnica značenjski ne slaže s drugom, kao što je navedena skupina *zaštitne mjere*, u ovoj se značenja obiju sastavnica uvelike poklapaju, točnije, *rad* je nadređeni pojam *sječi* (svaka sječa jest rad, ali svaki rad nije sječa). Kako je potrebno odrediti o kojem je radu riječ, dovoljno je reći samo *sječa*. Značenje riječi *sječa* već uključuje rad, postupke, pa nema potrebe ponavljati to značenje. Ne pada nam na pamet da govorimo *biljka hrast* jer se razumijeva samo po sebi da je hrast biljka. Pokušamo li reći *rad na pisanju* ili *rad na piljenju*, uvjerit ćemo se lako da je tu riječ *rad* suvišna, pa ćemo ju stoga odbaciti i u sintagmama tipa *rad na sječi, rad na obaranju, rad na izradi* jer *sječa, obaranje, izrada* jesu vrste šumarskoga rada.

39. Vršiti. Glagol *vršiti* vrlo je omiljen u šumarskim tekstovima (i ne samo u njima!) te nam se čini kao da se gotovo svi poslovi u šumarstvu vrše. Čak se u zimskim uvjetima *vrši ishrana* divljači, a ona se samo uz pomoć lovaca *prehranjuje*. Poslovi se ne *vrše*, oni se *obavljaju*, uspješno ili neuspješno. To je jedno. Drugo, leksičku skupinu *vršiti + glagolska imenica* treba mijenjati u glagol od kojega je tvorena glagolska imenica, na primjer *vršiti izmjeru* u *mjeriti* (*premjeravati, izmjeriti* i sl.), *vršiti obaranje/rušenje* u *obarati/rušiti, vršiti sječu* u *sječi* itd. U svim tim značenjima glagol *vršiti* je suvišan. Nakon ovoga upozorenja vjerujem da će se ubuduće stabla *sjeći* i da se neće *vršiti* njihova *sječa*.

40. Površina i hektari. Neće biti riječi o riječima *površina* i *ploština* kao nazivima za prostornu mjernu veličinu ni o njezinim zakonskim jedinicama, nego je tema opet višak riječi, ovaj put je višak *površina* jer se ona razumijeva izricanjem jedinica kojima se mjeri. Česte su ovakve rečenice: Ta se šumska zajednica prostire *na površini od 15 ha*. Obavijest je potpuna ako se kaže da se zajednica prostire *na 15 ha*. Naravno da ima konteksta u kojima se izriče u istoj rečenici i mjerna veličina i njezina pripadajuća jedinica, npr. *Površina je šumskoga zemljišta 500 ha*. No, u rečenici navedenoj na početku i u sličnima njoj zalihosno je navoditi mjernu veličinu. O drugim »višcima« bit će još riječi.

VI. Proreda mnogorječja

Jezik je sličan šumi po složenosti sustava, po unutrašnjoj zakonitosti umiranja i rađanja, po osjetljivosti na štetne utjecaje, po raznolikosti ... I jeziku i šumi narušava se njihova struktura zbog ljudskoga nemara. Srećom, probudila se svijest da se nešto mora učiniti za spas šuma. Treba li i hrvatski jezik spa-

šavati? Ako se svi ne budemo dovoljno brinuli, moglo bi uskoro zazvoniti na uzbunu. Još se nismo riješili problema s upotrebom latinizama, a već su navalili anglizmi. Većina misli da su problem samo engleske riječi, na koje je velika povika u posljednje vrijeme, a ne zamjećuje se utjecaj engleskoga rečeničnoga ustrojstva, koje vrlo opasno rastače hrvatsku rečenicu. Čini se da su autori zarobljeni engleskom literaturom i da im je lakše pisati na engleskome nego na materinskome. Što učiniti? Čitati više tekstova pisanih dobrim hrvatskim, tražiti hrvatske nazive i ne preuzimati olako engleske, služiti se priručnicima ili pitati znalce hrvatskoga što je ispravno. Svatko tko se bavi pisanjem, od novinara do znanstvenika, morao bi na stolu imati jezične priručnike i zagledati u njih. Nažalost, njih je u nas malo, ali zato, nasreću, ne treba mnogo novca za kupovinu i mnogo mjesta na policama – svi stanu na radni stol.

U prošlim *Jezičnim zrnima* bilo je riječi o »višku« riječi u nekim sintaktičkim primjerima. Nastavit ćemo tu temu u nadi da ova jezična zrnca nisu višak u poznavanju hrvatskoga jezika.

41. Područje. Riječ *područje* znači 'omeđeni dio nekoga prostora' u zemljopisnom ili prenesenom značenju, npr. *područje Hrvatske, područje lužnjakovih šuma, područje istraživanja, područje mjerenja* itd. Većinom je u takvim leksičkim skupinama ta riječ nepotrebna jer uopće ne znači nikakav dio i jer je obavijest potpuna i bez nje: *U istraživanju u lužnjakovim šumama u Hrvatskoj u mjerenju ...* Mogla bi tako čak početi neka rečenica! Gdje je ta riječ suvišna, ne treba ju rabiti, jer je ionako područje njezine upotrebe široko: *kontinentalno područje, klimatsko područje, područje listopadnih šuma, područje istraživanja: šumarstvo, šumovito područje Hrvatske ...*

42. Areal. Posuđenica *areal* djelomično je istoznačnica riječi *područje* te će *područje areala bukve* biti samo *bukov areal*. Riječ *areal* označuje životno područje pojedinih biljaka ili životinja, područje njihove rasprostranjenosti, pa je u sintagmi *areal rasprostranjenosti* druga riječ suvišna jer je već sadržana u prvom. Oslobođen »višaka«, početak rečenice *Areal rasprostranjenosti lužnjakovih šuma u području Hrvatske ...* ispravno glasi *Areal lužnjakovih šuma u Hrvatskoj ...*

43. Proces. U šumi se neprestance odvijaju razni procesi, korisni i štetni. U jeziku su štetni kada se nametnu glagolskim imenicama koje već same označuju trajanje nekoga procesa: *proces raspadanja, proces sušenja, proces rada, proces defolijacije*. Dovoljno je samo *raspadanje, sušenje, rad, defolijacija*.

44. Pleonazam. Upotreba riječi koje su suvišne iz različitih razloga, najčešće zato što su istoznačnice (*areal, područje*) ili što im je značenje već sadržano u drugoj riječi (*proces sušenja*), naziva se pleonazam, mnogorječje. Školski je primjer za pleonazam *stara*

starica; *starica* je već sama po sebi stara te je pridjev *stara* suvišan. Uz pleonazme spomenute u drugim točkama *Jezičnih zrnaca*, evo još nekoliko šumarskih: *potencijalna mogućnost, vremenski interval, vremensko razdoblje*. Mogućnost jest već potencija, interval i razdoblje vremenski su odsječci, pa treba reći samo *mogućnost, interval, razdoblje*. Sintagma *vremensko razdoblje* prilično je iskorištavana u šumarskim tekstovima. Vrijeme je da se počne govoriti o *razdoblju* bez atributa, ako se misli samo na vrijeme, a ako se misli na vrijeme razvoja biljke, o *vegetacijskom razdoblju*. U rečenici *Istraživalo se u razdoblju od 1991. do 1995.* i *razdoblje* postaje suvišno; ono je već sadržano u onome »od ... do ...«. Tko se pita što će od rečenice ostati ako se toliko bude izbacivalo iz nje, neka se sjeti da se i šuma proredom njeguje.

45. Može i kraće! Sve rečeno dosad pokazuje da se potpuna obavijest može prenijeti i bez gomilanja suvišnih riječi. Evo nekoliko primjera kako se može i kraće i ljepše! *Tijekom zimskoga razdoblja* znači jednostavno – *zimi; ima za posljedicu sušenje – izaziva (uzrokuje) sušenje; sušenje šuma se javlja – šume se suše; u toku radne aktivnosti – u radu (poslu); rad o problematici transporta – rad o transportu* itd. Mnoštvo je primjera preobila riječi pa su neke već postale prave poštapalice, kao što su *problematika, sredstva, problemi, područje, pitanje*. Osobito se često na mjestu glagola, jedne riječi, rabi imenska skupina koja sadrži više riječi. Sve se više izbjegavaju glagoli ili se aktivni oblici zamjenjuju pasivnima te rečenica u oba slučaja postaje pretrpana i nedinamična, troma. Autori se boje jednostavnosti, a u njoj je skrivena ljepota iskaza. Uvjerimo se! *Mjerenja su napravljena u dva navrata – Mjerenje je dvaput; Bukva je bila oštećivana od bukove skočipipe – Bukova je skočipipa oštećivala bukovo; Vršni se stalna kontrola zdravstvenog stanja – Zdravstveno se stanje stalno provjerava; Provodi se procjena oštećenja – Procjenjuje se oštećenost*. Veliko je umijeće velike misli izložiti jednostavnim, svakomu razumljivim jezikom! Rečenica opterećena mnogorječjem nije nužno nabijena obaviješću.

46. IUFRO kongres. Da uvodne riječi o utjecaju engleskoga ne ostanu neoprimjerene, neka *IUFRO kongres* posluži primjerom za danak koji hrvatski plaća nametljivcu. Tko bi napisao *Upravni odbor sastanak, Znanstveno-nastavno vijeće sjednica?* Nitko. Unatoč tomu tekstovi su puni ovakvih primjera: *GIS tehnologija, A horizont, UN-ECE sastanak*. Treba se sjetiti da je *sastanak Upravnoga odbora* ili *150. obljetnica HŠD-a* pa napisati *II. kongres IUFRO-a, tehnologija GIS-a, horizont A, sastanak UN-ECE-a* i sl.

47. Klimadijagram. Riječ *klimadijagram* jedna je od onih koje su tvorene po stranom uzorku jer u hrvatskome rijetko nastaju složenice slaganjem više riječi bez spojnika, npr. *duhankesa* (= *duhanska kesa*).

Najčešće se takav tvorbeni tip vidi u nazivima tvrtki, a u šumarskim su tekstovima njegovi predstavnici *klimadijagram* i *klimazona*. Ako su samo *klimatske promjene*, nema razloga da ne budu *klimatski dijagram* i *klimatske zone*. Vrlo jednostavno!

48. Vibracijski. Nije teško naučiti da posuđenice koje završavaju na *-ija* tvore pridjeve dometkom *-ski*, a ne stranim dometkom *-ioni*: *vegetacijski*, *vibracijski*, *organizacijski*, *amortizacijski*, *investicijski*. Izuzetak je *komisioni* u *komisiona prodaja* nasuprot *komisijska odluka*. Dobro bi bilo da *vibracijske bolesti* u šumarskih radnika također budu izuzeci, a da pridjev *vibracioni* potpuno nestane iz hrvatskoga.

49. Vitalnost. Još se jedan strani dometak uporno nameće hrvatskomu. Riječ je o dometku *-itet*. U nekih je imenica on nezamjenjiv: *elektricitet*, *kapacitet*, *imunitet* (kao pravni naziv, inače *imunost*). U većine je riječ o svojstvu ili osobini, što se u hrvatskome izriče imenicom na *-ost*: *realnost*, *aktivnost*, *humanost*. Može se govoriti o *životnosti* šume ili o njezinoj *vitalnosti*, ali nikako o njezinoj *vitalitetu*.

50. Iskorištavati. Iskorištavajući (ili iskorišćujući?) strpljivost čitatelja, vrijeme je da na kraju kažem koju riječ o *iskorištavanju* (ili *iskorišćivanju*?). Dok se predmet na fakultetu zvao *Iskorišćivanje šuma*, dotle je to bilo jedino ispravno ime toga predmeta. Tako je to uvijek s imenima i nazivima. Drugo je što je ispravno u jezičnom sustavu. U jeziku postoji istoznačnost (sinonimija) na svim razinama, pa i na tvorbenoj, kao što su dvostruki domeci *-(j)avati* i *-(j)ivati* u tvorbi nesvršenih (imperfektivnih) glagola. Otuda i kolebanja: *izvještavati/izvješćivati*, *obavještavati/obavješćivati*, *označavati/označivati*, *razjednačavati/razjednačivati* i mnogi drugi. Ima dosta pravila o tvorbi tih glagola, ali je za ovaj naš slučaj dovoljno samo jedno: ako osnovni glagol ima kratak naglasak, prednost ima tvorenica s dometkom *-(j)avati*, a ako ima dug, tvorenica s *-(j)ivati*: *uovjeriti* → *uovjeravati*, *dopisati* → *dopisivati*. Budući da svršeni glagol *iskoristiti* ima kratak naglasak, izvedeni je trajni glagol *iskorištavati*, trpni pridjev *iskorištāvān*, a glagolska imenica *iskorištāvānje*, vršitelj radnje *iskorištāvāč*. To je sustavna tvorba i treba joj dati prednost.

VII. Čija je skočipipa?

Često se autori tuže da nakon nekoliko čitanja ne vide ni najočitije pogreške u svom radu. To je razumljivo. Kada je sva pozornost okrenuta sadržaju, oblična strana izmiče oku. Zato i postoji uzrečica: »Više očiju više vidi.« Unatoč mnogookoj provjeri znanstvenih radova (autor, recenzent, urednik, lektor, korektor) ipak se potkradu pogreške različite naravi. Ponekad je i računalo krivo! Kaže se da nema knjige bez pogrešaka, ali se ne kaže jesu li tu krilaticu izmislili nemarnici da bi sebe opravdali. Da ne budemo

previše strogi, neke se pogreške lakše podnose, a neke teže, npr. ova: *na širem području jadranskoga područja*. (O području usp. točku 41.) Ostajemo bez komentara, ali s čuđenjem što baš nikomu nije palo u oko to nepotrebno mnogorječje. Rješenje je da svatko pošteno radi svoj posao, pa će i pogrešaka biti manje.

51. Putem. Riječ je o nekim oblicima imenice *put* i o prijedlogu *putem*. U promjeni riječi (sklonidbi i sprezanju) i u tvorbi riječi završetak osnove, od koje se tvore oblici i nove riječi, u hrvatskom jeziku ima važnu ulogu (zbog toga je za hrvatski vrlo teško napraviti dobar *spelling-checker*). Jedno od pravila kaže da imenice muškoga roda koje završavaju na nepčani suglasnik (*č, ć, đ, dž, j, lj, nj, š, ž*) u instrumentalu jednine imaju nastavak *-em*, ostale imaju nastavak *-om*: *hrastom*, ali *panjem*. I u dugoj množini osnovinski završetak utječe na raspodjelu umetaka *-ov/-ev-*: *hrastovi*, ali *panjevi*. Prema tomu su *nosovi*, *putovi*, *kutovi*, a ne *nosevi*, *putevi*, *kutevi*, kako se često griješi. Ima nekih odstupanja od toga pravila. Tako se zbog razjednačivanja radi blagoglasja govori *Senjom* da ne budu dva *e*, kako bi inače bilo da je pravilo dosljedno provedeno. U izuzetke ide i imenica *put*, koja je zadržala nešto od svoje stare sklonidbe. U instrumentalu jednine ona glasi *putem* (ali je po normi samo *kutom*), a uz prijedlog *putom*. Dakle, ispravno je *šumskim putem*, za *starim putom*. Duga množina glasi *putovi*; oblik *putevi* nije standardan, a kratka množina *puti* stilski je obilježena. Kada se instrumental upotrebljava u prijedložnoj funkciji, tada je samo *putem*. Prijedložna skupina *putem + genitiv* česta je u administrativnom jeziku i valja ju izbjegavati. Drva se prevoze traktorima, ne vrši se prijevoz *putem* traktora; zadatak financiraju »Hrvatske šume«, a ne financira se *putem* »Hrvatskih šuma«; podaci su obrađeni na računalo, a nije obrada podataka obavljena *putem* računala.

52. Često. Prilog *put* (*puta*) dolazi uz količinske riječi: *mnogo puta*, *svaki put*, *nekoliko puta*, *dva puta*, uz redne brojeve: *stoti put*, *prvi put* (ne valja *po prvi put* jer je *po* distributivni prijedlog pa je u tom slučaju nelogična njegova upotreba; nešto može biti samo jedanput prvi put). Kako prilog *često* označuje ponavljanje nečega u kratkim vremenskim razmacima, što upravo znači i riječ *put* (*puta*), pogrešno je rabiti *često puta* jer je tu *puta* zalihosno, suvišno. *Putem* do kuće *često* zastane na šumskim *putovima* i *mnogo puta* ostane zadivljen ljepotom.

53. Spojnica. Za nepravilnu porabu pravopisnih znakova spojnice i crtice možemo optužiti računalo, ako nećemo priznati da o njima zapravo uopće ne mislimo. To su dva znaka, svaki sa svojim značenjem, kao što su upitnik i uskličnik, točka i zarez, ili u matematici plus i minus. Nikomu neće pasti na pamet da te znakove zamijeni (npr. minus i plus u raču-

nanju!), ali je opća pojava da se ne razlikuju spojnice i crtice. Najkraće, spojnica (manja crtica) služi najčešće pri tvorbi polysloženica: *bukovo-jelova šuma*, ali i u ovim slučajevima: *150-godišnjica*, *pH-vrijednost*, *manje-više*, *GIS-a*, a crtica (veća crtica) za označavanje odnosa, najčešće od – do: *Zagreb – Split, 20 – 40*, ili za isticanje: *A iza bukve – medvjed!* Ta se dva znaka razlikuju i po razmacima, odnosno bjelinama; spojnica se piše bez razmaka (bez bjelina), a crtica s razmacima (s bjelinama) na obje strane. U primjeni se pravopisnih pravila radi funkcionalnosti i ekonomičnosti (ušteda u prostoru u pisanju bibliografija) mogu dopustiti izuzeci. Tako se zbog tehničkih, pa i estetskih razloga (prevelikih razmaka) odnos »od – do« između brojeva može pisati crticom bez bjelina, npr. str. 137–152. Ako strojevi nemaju dvije po duljini različite crtice, razlikujemo ih barem po postojanju/nepostojanju bjelina. Bjelina je također pravopisni znak (usp. točku 105), pa kao što se riječi njome razdvajaju, razdvajaju se i neki znakovi, matematički, fizikalni, kemijski, mjeriteljski ... Za njihovo ispravno pisanje ne treba mnogo znanja, samo malo više osjećaja za točnost: 5 %, 16 m × 16 m, 23 °C, 2 457 648 ha itd.

54. Čija je skočipipa? Šumu nagrizaju mnogi kukci, koji usput nagrizaju i hrvatsku gramatiku. Svoj naziv često dobivaju prema domaćinu pa je u dvojčanom (binarnom) nazivu vrste prvi dio pridjev od naziva domaćina, npr. *hrastov savijač*. Kako se naziva potkornjak koji živi na smreci, pikac koji živi na kruški, moljac koji živi na jabuci? Znamo da je *bukova šuma*, *jelova daska*, *smrekov list*, *lipov med*, *maslinova grana*, *brezova metla*, *šljivova rakija* (*šljivovica*), *jabukov cvijet* ... Svi su ti pridjevi tvoreni od imenica ženskoga roda s dometkom -ov, kojim se, osim u ovom slučaju kada je riječ o imenicama za oznaku biljaka, ne tvore pridjevi od imenica ženskoga roda, već samo pridjevi muškoga (*radnikov*, *hrastov*, *Ivanov*) i rjeđe srednjega roda (*Sunčev*). Pridjevi u tim skupinama imaju različito značenje, ovisno o imenici uz koju stoje. Najčešće imaju gradivno značenje (*jelova daska*), ali stoje i uz imenice koje označuju dio biljke (*smrekov list*), ono što potječe od biljke (*lipov med*) i uopće označuju bilo kakav odnos prema imenici za oznaku biljke. Ove su godine dobro rodile jabuke i mnogi su pravili *jabučni sok* i *ocat*. Kada je riječ o proizvodima od plodova ili biljaka, postoji težnja za tvorbom pridjeva dometkom -ni: *kukuruzno brašno*, *jabučni sok*, *repično ulje*. Budući da su moguća dva pridjeva, došli smo do pitanja je li *jabukov* ili *jabučni moljac*, *kruškov* ili *kruškin pikac*, *smrekov* ili *smrekin potkornjak*. Priručnici pokazuju priličnu šarolikost; u *Rječniku hrvatskoga jezika* (1994) Vladimira Anića obrađen je *jabučni moljac*, ali je *maslinova mušica*, a u knjizi *Beskralješnjaci* (1981) Ive Matoničkina *brezin*, *jabučni*, *jorgovanov*, *maslinin moljac*, *jabukov savijač*, *šljivin crvac*, *smre-*

kov potkornjak. Ako se tomu doda da je *smokvin list*, a ne *smokov*, da je običnije *palmino lišće*, a ne *palmovo*, da se čuje *višnjin*, *vrbin*, *topolin*, čovjek ostane zbunjen pred tolikim tvorbenim mogućnostima hrvatskoga jezika. Srećom ima jednostavno pravilo po kojem se svatko može lako snaći u toj tvorbenoj šumi: ako postoje dvostrukosti ili čak trostrukosti (*višnjev*, *višnjov*, *višnjin*) u tvorbi pridjeva od imenica za oznaku biljnih vrsta, prednost treba dati pridjevu s dometkom -ov. Pritom ne treba misliti o rodu imenice i o završetku njezine osnove: *borov*, *jelov*, *hmeljov*, *kruškov*. Jedino se mora imati na umu utjecaj naglaska na pridjevni lik: *brijest* > *breštov*, *drijen* > *drenov*, *lijeska* > *ljeskov*. I kako svako pravilo ima izuzetaka, tako i ovo; od svih se imenica za oznaku biljnih vrsta ipak ne tvore pridjevi na -ov, npr. *kamiličin*, *sojin*, *ružin*, *ciklamin* ... Ali u tim slučajevima nema dvojbe, a nema više ni dvojbe čija je skočipipa, ona je bukova. To je bilo lako, ali je šumarima svakako teže pitanje kako šume spasiti od šteta koje čine *bukova skočipipa*, *smrekov potkornjak*, *smrekov drvaš*, *topolov resičar*, a pogotovo *hrastovi* štetnici.

Završimo ova *Jezična zrnca* obljetnički. Šumari su dostojno proslavili 150-godišnjicu svoga društva. Jedna je druga obljetnica prošla nezapaženo, a usko je vezana uz prvu. Godina 1846. je početak organiziranja šumarske struke, ali i početak visokoškolske nastave hrvatskoga jezika. Te je godine na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji osnovana prva katedra za hrvatski jezik. Na natječaju za profesora pobijedio je Vjekoslav Babukić, glavni gramatičar u vrijeme ilirskoga preporoda i neumorni djelatnik u svim poslovima koji su vodili buđenju kulturnoga, znanstvenoga i gospodarskoga života. Upravo je on spona između tih dviju obljetnica. Naime, Ilirska čitaonica i poslije Matica ilirska bile su klica iz koje su nikle mnoge institucije, društva, projekti. Među ostalima 1841. (155. obljetnica!) u okrilju Čitaonice osnovano je i Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, iz kojega je nastalo Hrvatsko šumarsko društvo. Duša Čitaonice i Matice bio je njihov tajnik Vjekoslav Babukić. U općem slavlju ne smiju se zaboraviti samozatajni marnici, bez kojih ni hrvatski jezik ni hrvatske šume ne bi ostali sačuvani.

VIII. Hranjiva hraniva

Kada je riječ o pravopisnim i jezičnim pitanjima, treba nastojati usvojiti preporuke jezičnih savjetodavaca, a kada je riječ o stručnom i znanstvenom nazivlju, o njem se trebaju najprije dogovoriti stručnjaci koji se služe tim nazivljem. Jezikoslovci mogu samo preporučiti koji je od naziva s jezičnoga, ponajprije tvorbenoga stajališta bolji. Bilo bi korisno da terminološki problemi obrađivani u *Jezičnim zrnacima* po-

taknu stručnjake na dogovor. S tom su namjerom ona i pisana.

55. Stanište. Za pojam koji se označuje posuđenicom *biotop* postoje dva domaća naziva: *stanište* i *stojbina*. U *Šumarskoj enciklopediji* navode se još dva: *sredina* i *okoliš*. Budući da je *sredina* već opterećena značenjima i da se *okoliš* upotrebljava u širem značenju kao ekološki naziv, ostala su zapravo tri naziva za jedan pojam. Dok u književnosti o mogućnosti izbora među sinonimima ovisi piščev stil, u znanstvenom je jeziku sinonimija zapreka većoj obavjesnosti te ponekad tekst čini djelomice nerazumljivim. Terminološki je sustavi ne trpe; idealno je ako postoji jedan naziv za jedan pojam i ako je on jednoznačan. Nije rijetkost da znanstvenici u svojim radovima zbog nepostojanja toga ideala najprije objašnjavaju svoje nazivlje kojim se služe. Nazive *stanište* i *stojbina* današnji znanstvenici rabe ovisno o tome kojoj školi pripadaju, odnosno tko je komu od starijih znanstvenika znanstveni autoritet, pa prema tomu i autoritet u nazivlju. Prema doslovnom prijevodu grecizam *biotop* znači 'životno mjesto', dakle mjesto na kojem neki organizam živi. Čovjek ima svoje prebivalište, a biljka *stanište*/*stojbinu*. Obje su riječi slavenskoga porijekla, *stanište* je u tvorbenoj vezi s glagolom *staniti se* i imenicom *stan*, a *stojbina* s glagolom *stajati*. Kojoj dati prednost pri normiranju nazivlja?

Glagol *stajati* ima svoju glasovnu inačicu *stojati*, a oba iste prezentske oblike: *stojim*, *stojiš*, *stoji* ... Riječi *stojati*, *stojanje*, *stojište* rabe se u srpskome, a u hrvatskome su standardnom jeziku pravilni samo likovi *stajati*, *stajanje*, *stajalište*. Glagol *stajati*, *stajim* treba razlikovati od glagola *stajati*, *stajem*: *Vlak ne staje do Rijeke*. To su dvije riječi i ne mogu se poistovjećivati kao što to čini *Jezični savjetnik* iz 1971. Glagol *stajati* (*stojim*) ima mnoga značenja, najčešća su 'biti nepomičan' i 'biti na nogama': *Na kraju trke ne može stajati na nogama*. Među ostalim značenjima jedno je i 'stanovati, stalno prebivati': *Ja stojim na trećem katu*. To je značenje zabilježeno u starijim djelima, npr. u latinsko-hrvatskom *Gazophylaciumu* Ivana Belostenca iz 1740. No, ono danas nije u standardnoj upotrebi, što potvrđuje i *Rječnik hrvatskoga jezika* (1994) Vladimira Anića, iz kojega je navedeni primjer. Tvorbena porodica u kojoj je riječ *stojbina* dosta je velika, a korijen joj je *stoj-/staj-*. Evo samo nekih riječi iz nje: *nastojati*, *postojati*, *sastojati*, *stojalo*, *stojčki*, *stojke*, *stojni*, *postojbina*, *dostojan*, *dostojanstvo*, *pristojnost*, *postajkivati*, *stećak* (< *stojćak*), *stajajčica*, *Stojislav*, *Stoja*, *Stojanka*, *Stoj-savljević* ... Zanimljivo je da istoj porodici pripada još jedan šumarski naziv: *sastojina*. Ako se pogledaju povijesni *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, 1880–1976) i *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1971–1974) Petra Skoka, tada se uočava raspodjela riječi na štokavskom području. Tako su riječi

stojak, *stojalo*, *stojnica*, *postojbina*, pa i *stojbina* zabilježene uglavnom u Crnoj Gori. Od mnogih pregledanih starijih hrvatskih izvora nađeno je vrlo malo potvrda za *stojbinu*. U značenju 'boravište' ima ju dubrovački pisac iz 16. st., *Rječnik hrvatsko-talijanski* Dragutina Parčića iz 1901, a od dijalektnih potvrda ima jedna iz Makarskoga primorja te s Velebita, gdje je zabilježena u značenju 'ljetni stanovi, selište'. U *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* Matice srpske *stojbina* u značenju 'zavičaj' smatra se pokrajinskom. Ako se uzme čitavo štokavsko područje, ta je riječ dijalektna; u hrvatskome je na rubu poznatosti i izvan leksičke norme.

Riječ *stanište* pripada tvorbenoj porodici u kojoj su i ove riječi: *stan*, *stanovati*, *nastaniti se*, *stanovnik*, *stanovništvo*, *stanovište*, *pristanište*, *stanica*, *Stanko*, *Stanić*, *Stanislav* ... Prema Akademijinu *Rječniku* imenica *stanište* ima mnogo veći broj potvrda i veći prostor pojavljivanja nego riječ *stojbina*. Kao biološki naziv potvrđena je davne 1662. u jednom čakavskom tekstu: *I imenuju se ova dva dila poglavita zač su stanište dvih stvorenjih* (riječ je o vodi za ribe i zraku za ptice). U Anićevu *Rječniku* natuknice *stojbina* nema, a *stanište* je definirano kao »uže životno područje na kojemu postoje životni uvjeti za neku biljnu ili životinjsku vrstu«. Prema vremenskoj, prostornoj i čestotnoj upotrebi prednost ima naziv *stanište*; pridjev je *stanišni*, a glagoli su *nastanjivati se*, *nastaniti se*, *staniti se* 'biti na staništu, nalaziti stanište'. Drugi, a to je i glavni razlog za preporuku toga naziva, jest njegova tvorba. Dometak *-ište* vrlo je plodan u tvorbi imenica kojima se označuje mjesto u širokom rasponu značenja: *boravište*, *utočište*, *ognjište*, *prebivalište*, *dvoorište*, *cvjetišće*, *tresetište*, *zemljište* ... Dometak *-bina* je neploдан; s njim je tvoreno samo nekoliko izvedenica: *naseobina*, *rodbina*, *sudbina*, *tazbina*, *tražbina*, *vražbina*, *popudbina*, *zadužbina* ...

Višestruki su razlozi da se prihvati naziv *stanište*. Budući da *biotop* znači mjesto gdje neka biljka živi, »stanuje«, te da glagol *stajati* (*stojim*) u značenju 'stanovati' nije u hrvatskoj leksičkoj normi, da je *stojbina* zabilježena uglavnom na crnogorskom području, da *stanište* po tvorbi više odgovara za oznaku biljnoga životnoga prostora, preporučuje se hrvatski naziv *stanište* za posuđenicu *biotop*.

56. Šumište. Javno poduzeće »Hrvatske šume« gospodari šumama i šumskim zemljištem, što nameće zaključak da se razlikuje zemljište obraslo šumom (= šume) i zemljište koje je bilo ili će biti pod šumom. Obično se ta dva pojma tako i razumijevaju. Pridjev *šumski* znači 'koji se odnosi na šumu', dakle sve što je u vezi sa šumom, pa je s jezičnoga gledišta svako zemljište na kojem je šuma ili koje zbog svoje kakvoće može služiti samo za uzgoj šume, a ne i za poljoprivrednu obradu, također šumsko. Netočno je nazi-

vati šumskim zemljištem samo ono zemljište koje je bez šume, a ne nazivati šumskim zemljište koje je pod šumom. Dakle, zemljište koje je šumovito ili je potencijalno šumovito jest šumsko. Postoje razne definicije šumskoga zemljišta, a za nas bi trebala biti važna definicija iz *Zakona o šumama*. Prema njoj šumsko je zemljište svako zemljište na kojem se uzgaja šuma ili koje je predviđeno za uzgajanje šume. Ako se želi imenovati zemljište koje nije sposobno za uzgoj drugih kultura, nego samo za pošumljavanje, ili zemljište na kojem je nekad bila šuma (npr. šumske prometnice), takvo se zemljište može nazvati *šumište*. Kako smo vidjeli razmatrajući naziv *stanište*, dometak *-ište* označuje mjesto u veoma širokom značenju, pa je s tvorbenoga stajališta *šumište* prozirno. Dva su moguća prigovora na taj naziv. Jedan je da imenice toga tipa (*kukuruzište*, *kupusište*, *krumpirište*, *lanište* ...) znače mjesto na kojem raste ili je raslo zeljasto bilje, a drugi je da se i zemljište na kojem leži šuma također može smatrati šumištem. Šumu ne čine samo drvenaste biljke i nema tvorbene zapreke da šumsko zemljište ne nazovemo šumištem. Što se tiče drugoga prigovora, treba znati da naziv ima ono značenje koje mu mi damo. Ako zemljište gdje je rasla šuma ili će rasti nazovemo šumištem, tada je to njegovo značenje. Pri tome nećemo pogriješiti; sjetimo se da njiva može biti kukuruzište i kad na njoj nije posijan kukuruz. U tom bismo slučaju mogli govoriti o gospodarenju šumama i šumištima. Naziv *šumište* tvorbeno je proziran, jednoznačan je, kratak i ima prednost pred dosadašnjim dvorječnim nazivom *šumsko zemljište*. Bilo bi dobro razmisliti o ovom prijedlogu. Na stručnjacima je da prihvate predloženi naziv i da ga točno definiraju.

57. Sastojina. Ostanimo još na području tvorbe riječi. Bilo je ljutnje, i to opravdane, jer je jednomu znanstveniku lektor promijenio riječ *sastojina* u *sastavina*. Lektor nije dobro poznao šumarsko nazivlje pa je postupio prema *Jezičnomu savjetniku* (1971), u kojem stoji da riječ *sastojina* »nije dobro načinjena jer se nastavkom *-ina* ne grade riječi od glagolskih, nego samo od imenskih osnova« (npr. *skup*, *skupina*). Sve da je ta odredba točna (imenice s dometkom *-ina* ipak se tvore i od glagola, npr. *oborina*, *izbočina* ...), *sastojinu* ne bi trebalo progoniti jer se kao fitocenoški naziv upotrebljava još od 19. st., a to je dovoljno dugo da se upotrebna norma nametne kodifikacijskoj. Danas je naziv *sastojina*, dakle, jednoznačan i usvojen u šumarskom jeziku.

58. Hranivo. Za hranidbu biljaka, osobito u rasadnicima, potrebna su hraniva. Najbolje je ako su biološka. Loše je ako neki autori te proizvode zbog njihove hranjivosti nazovu *hranjiva*. Potrebno je opet malo znanja iz tvorbe da se zna je li ta imenica tvorena od pridjeva *hranjiv* ili od glagola *hraniti*. Pridjevi

tipa *hranjiv* znače mogućnost i od njih se tvore apstraktne imenice na *-ost*: *sanjivo-ost*, *šutljivo-ost*, *zanimljivo-ost*, *izdržljivo-ost* ... Imenice s dometkom *-ivo* tvorene su od glagolske osnove: *gnoj-ivo*, *gor-ivo*, *pun-ivo*, *grad-ivo*, *maz-ivo*, *tvor-ivo*, pa tako i *hran-ivo* od glagola *hraniti*, odnosno od osnove *hran-* i dometka *-ivo*. Sve te imenice označuju nešto konkretno, u našem slučaju sredstvo kojim se hrani biljka. Dobro je znati kako pravilno upotrebljavati i druge riječi iz te tvorbene porodice. U hrvatskoj je normi *prehrana*, a ne *ishrana*. Premda se ne pravi razlika, dobro bi bilo iskoristiti male značenjske razlike koje hrvatski jezik dopušta te rabiti imenice *prehrana*, *prehranjivanje* i glagole *prehraniti se* i *prehranjivati se* kada je riječ o osobnom zadovoljavanju hranom. Kada nekoga hranimo, riječ je o *hranidbi* (*hranidba* biljaka). Na kraju tih tvorenica dolazi *hranidbeni* lanac.

IX. Bijela i crna gorica

Poznato je da u znanstvenom nazivlju (terminologiji) istoznačnost (sinonimija) nije poželjna. Zbog toga bi nazivoslovci (terminolozi) trebali težiti njezinu uklanjanju. Najčešći je razlog pojave istoznačnica (sinonima) među nazivima (terminima) supostojanje stranoga i domaćega naziva (termina), kao što pokazuje ovaj tekst. Izbor jednoga među istoznačnim nazivima i njegovo normiranje odgovaran je i nimalo lak posao. Upotrebna je norma često jaka, iako joj jezikoslovni dokazi mogu biti suprotni. Nerijetko se griješi stavljanjem u istoznačni suodnos naziva (u njih se lakše utvrđuje istoznačnost nego u općem leksiku) koji nisu istoznačnice ili se riječima daje značenje koje one nemaju, što će se oprimiriti dvama jezičnim zrcima (59 i 60).

59. Gorica. Zagorci imaju svoje gorice (vinograde), ali i šumari imaju svoje gorice. Vjerojatno se rijetko koji šumar zapitao što znači riječ *gorica* u složenicama *bjelogorica* i *crnogorica*, iako svakodnevno upotrebljava ta dva naziva. Riječ *gorica* je umanjena od imenice *gora*. To je tako po zakonima tvorbe u hrvatskom jeziku. Potvrde za značenje 'monticulus' nalaze se u gotovo svim starijim rječnicima, iako zapravo *gora* i ne može biti mala jer kao orografski pojam označuje velikost. No, riječ *gora* ima i druga značenja, a nas zanima samo jedno: 'šuma'. To se značenje pojavljuje vrlo rano, a razvilo se od prvoga. Značenje riječi *gorica* također je 'šuma', odnosno 'šumica'. Obje se riječi u tom značenju rijetko upotrebljavaju, a sreću se najčešće u pjesmama, osobito narodnima, u kojima je *gorica* često zelena ili crna. Složenice *bjelogorica* i *crnogorica* nastale su od dvočlanih skupina *bijela gorica* i *crna gorica* po istom uzorku kao i *bjelograb*, *bjelobor*, *crnograb*, *crnobor* (o tim nazivima drugi put). Neki su nazivi etimološki neprozirni, ali je velik broj, osobito pučkoga nazivlja, motiviran često obilježji-

ma i svojstvima samoga predmeta (predmet se ovdje uzima u najširem smislu). Nazivi *bjelogorica* i *crnogorica* potpuno su prozirni, nastali su prema izgledu šume, pogotovu zimi. Bijelom i crnom bojom motivirani su mnogi biljni nazivi. U ovom slučaju ta se dva naziva izjednačuju s nazivima *listopadne* i *zimzelene šume*, dakle šumsko je drveće podijeljeno u dvije skupine prema tomu otpada li mu u jesen lišće ili ne otpada. U svakoj razredbi (klasifikaciji) bitan je kriterij za razvrstavanje. Kada se izmiješaju kriteriji, razredba nije valjana. Ako je u struci važna takva podjela pada li lišće svake godine ili ne pada, a očito da jest, tada su nazivi *bjelogorica* i *crnogorica* s nazivoslovnoga i jezikoslovnoga stajališta ispravni i potrebni. No, u posljednje vrijeme neki autori upotrebljavaju te nazive izbjegavajući nazive *listače* i *četinjače*, smatrajući da su prvi »hrvatskiji«. Tako je u novom *Pravilniku o uređivanju šuma* (NN, 11/1997) drveće razvrstano u *bjelogoricu* i *crnogoricu* te je u skladu s tim spomenuta ostala tvrda *bjelogorica* (OTB) i ostala meka *bjelogorica* (OMB). Među *bjelogoričnim* vrstama nalazi se, među ostalima, *crnika*, a među *crnogoricom* *ariš*, što bi značilo da su nazivi *bjelogorica* i *crnogorica* te nazivi *listače* i *četinjače* zapravo istoznačnice. Budući da se ta dva para naziva u svom značenju potpuno ne poklapaju, jer *ariš* ne pripada *crnogorici* ni *hrast crnika* *bjelogorici* (kao što je u *Pravilniku*), oni nisu istoznačni. Ako bi bili istoznačni, trebalo bi normirati samo jedan par, a drugi prepustiti razgovornomu jeziku. Nazivi *listače* (*Latifoliae*) i *četinjače* (*Coniferae*) također su tvorbeno prozirni; motivirani su listom. Moguće je nekoliko prigovora na te nazive. Danas se govori *iglica*, a ne *četina*, pa bi bile *iglicače*, a ne *četinjače*; *iglica* je također list pa je takva podjela biljnoga asimilacijskoga organa neznanstvena. Svi su ovdje spominjani nazivi motivirani pučkim nazivljem. U narodu se razlikuje *iglica* nasuprot listu i *bijela gorica* nasuprot *crnoj*, ali kada se jednom naziv usvoji, više nije bitno kako je tekao značenjski razvoj. Klasičan je primjer s *brijačem*, koji u naše vrijeme uglavnom *šiša*. Među važnije razlike *četinjača* od *listača*, osim *lista*, ide i *kakvoćna* razlika njihova drva. U preradi drva važnije je razlikovanje *listača* od *četinjača* nego *bjelogorice* od *crnogorice*, odnosno *listopadnoga* od *zimzelenoga* drveća. Riječ *četina* (*čekinja*, *šetina* i *kajkavski ščetina*) sveslavenska je, pa i hrvatska riječ (u *Karadžićevu Srpskom rječniku* uz tu riječ stoji napomena da se govori u Hrvatskoj). Ima dva osnovna značenja: 'oštra, debela dlaka' (u tom se značenju danas upotrebljava riječ *čekinja*) i 'bodljivak list, iglica'. Prema dostupnim podacima čini se da nazivi *bjelogorica*, *crnogorica*, *listača*, *četinjača* potječu od *Bogoslava Šuleka*, čiji je prinos hrvatskomu znanstvenomu nazivlju, osobito botaničkomu, nemjerljiv. Nalaze se u ras-

pravi *Korist i gojenje šumah* (Zagreb 1866) i u *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenoga nazivlja* (Zagreb 1874–1875). Prema tomu, nazivi *listače* i *četinjače* dobre su hrvatske riječi, koje su tvorene po istom uzorku kao i *sjemenjače*, *panjače*. Nazivi *lišćari* i *četinari* pripadaju srpskomu jeziku. Skraćenu priču o *bjelogorici* i *crnogorici* te *listačama* i *četinjačama* možemo zaključiti tvrdnjom da oba para naziva pripadaju hrvatskomu jeziku i da su oba potrebna. Nisu istoznačni i upotrebljavaju se ovisno o primjeni kriterija za razvrstavanje drveća. Budući da za parove naziva *bjelogorica* i *četinjače* te *listače* i *crnogorica* nije primijenjeno isto razdredbeno mjerilo, pogrešno ih je miješati pa istraživati, na primjer, morfološka obilježja *crnogorice* i *listača*. Treba još znati da se nazivi *bjelogorica* i *crnogorica* upotrebljavaju u jednini sa značenjem množine, a kad se hoće reći jednina, rabi se pridjev: bukva je *bjelogorično* drvo. Nazivi *listače* i *četinjače* najčešće se upotrebljavaju u množini, iako se mogu upotrebljavati i jedninski oblici: bor je *četinjača*. Pridjevi su *listačni* i *četinjačni*, glagol je *očetinjavati* i glagolska imenica *očetinjavanje*.

60. Kvaliteta. Jezična se norma s vremenom mijenja. Donedavno je rješavala dvojbu *kvalitet* ili *kvaliteta* u korist riječi *kvaliteta*, a današnju dvojbu *kvaliteta* ili *kakvoća* u korist *kakvoće*. Razlika je jedino u tome što imenica *kvalitet* ne pripada hrvatskomu leksiku, a što je *kvaliteta* kao stara međunarodnica (internacionalizam) već sastavni dio hrvatskoga leksika i što se ne može izbacivati iz njega. Stoga za izbor *kakvoće* vrijedi mjerilo da je između dviju istoznačnica bolja domaća riječ nego posuđenica. Nešto je drugo ovdje zanimljivije. Naime, tek je upotreba imenice *kakvoća* i njezina pridjeva *kakvoćni* (odnosni pridjev) otkrila veoma čestu pogrešnu upotrebu imenice *kvaliteta* i njezina pridjeva *kvalitetan* (opisni pridjev). Ako je riječ o *kvalitetnom drvu*, je li ono sada *kakvoćno*? Latinska riječ *qualitas* znači 'odlika po kojoj se što razlikuje od drugoga iste vrste'. Ta odlika može biti i loša (*furnir loše kvalitete*) i dobra (*furnir izvrsne kvalitete*), pa i sumnjiva (*meso sumnjive kvalitete*). Imenica se najčešće ispravno upotrebljava jer obično ima pridjev uza se kada se želi reći o kakvoj je odlici riječ. Unatoč tomu nerijetko se pod *kvalitetom* misli samo na pozitivne odlike te se zato pridjev *kvalitetan* upotrebljava u značenju 'vrstan, odličan, dobar'. Zbunjuje što se ta značenja nalaze i u postojećim rječnicima. Koje su protuznačnice (antonimi) od pridjeva *kvalitetan* i imenice *kvaliteta*? *Nekvalitetan* i *nekvaliteta*. Pridjev *nekvalitetan* se upotrebljava, a imenica *nekvaliteta* se ne upotrebljava, što izaziva upitnost nad pravilnošću pridjevne upotrebe. Izlazi da se pridjevi *kvalitetan* i *nekvalitetan* upotrebljavaju bez veze s imenicom; prvi označuje svojstva koja imenica nema, a drugi je tvoren od imenice koja je zapravo neostvarena je-

zična mogućnost. *Kvaliteta* pripada riječima izrabljenicama, kao što su *materijal, problem, stvar ...* Veoma često rabljena, najčešće nije ništa značila. (Tako su česta istraživanja kvantitete i kvalitete!) Sada kada smo ju zamijenili domaćom riječi *kakvoća*, otkrile su se velike mogućnosti da točnije odredimo svojstvo. Umjesto jedne riječi, *kvalitetan*, hrvatski jezik nudi velik izbor riječi da se točno odredi svojstvo, osobina, odlika: *vrstan, dobar, odličan, izvrsan ...* Ako se zna svojstvo o kojem ovisi vrsnost predmeta (dobra *kakvoća*), tada je još bolje to i reći, pa će ono kvalitetno drvo biti zdravo drvo, drvo bez kvrga, drvo fine strukture, drvo bez greške ..., *kvalitetan* traktor bit će traktor velike snage, traktor pogodan za brdsko područje, traktor male potrošnje goriva ... Sve ovisi o tome koje se svojstvo želi istaknuti. Autorica priznaje da je poučavajući i sama nešto naučila. Opisni pridjev *kvalitetan* u skladu s tumačenjem značenja imenice *kvaliteta* i njezina pridjeva ne postoji, postoji samo odnosni pridjev *kvalitetni* 'koji se odnosi na kvalitetu', npr. *kvalitetni propis* (propis o kvaliteti, a ne 'vrstan propis'), *kvalitetna vrijednost* (vrijednost koja je u vezi s kvalitetom, a ne 'dobra vrijednost'), *kvalitetni doseg* (doseg u kvaliteti, a ne 'izvrsan doseg'), *kvalitetna razlika* (razlika u kvaliteti, a ne 'dobra razlika'). Budući da *kvaliteta* može biti i dobra i loša, nema pridjeva od te imenice koji bi odgovarao na pitanje *kakav*. Postoji samo pridjev *kvalitetni* koji odgovara na pitanje *koji*, a odgovor je 'koji se odnosi na kvalitetu'. Sve to vrijedi, naravno, i za pridjev *kakvoćni*. Tko ne vjeruje, neka se zapita što bi značio pridjev *kakvoćan*, npr. *kakvoćan furnir*. Na autorima je rječnikâ da se zamisle nad likom i značenjem pridjeva tvorenoga od imenice *kvaliteta*.

X. Potrajnošću do trajnosti

U posljednje je vrijeme u nas dano dosta jezičnih savjeta u javnim priopćavlima te u stručnim i znanstvenim časopisima, a izišlo je i više priručnika s jezičnim poukama. Većina se savjeta temelji na dosadašnjoj pravopisnoj i jezičnoj normi pa se trebaju usvojiti kao i svaka druga pravila i zakoni. Ako je pouka nazivoslovne naravi, dobro je da se i stručnjaci s njome slože pa da ona uđe u život. Kada se u savjetničkom poslu krene korak dalje te se iznesu nove spoznaje, potrebno je da se one provjere u jezičnoj upotrebi. Mala rasprava o pridjevu *kvalitetni/kakvoćni* (*Jezična zrnca*, točka 60, *Mehanizacija šumarstva*, 1/1997) bila je u tisku kada je izišla *Mehanizacija šumarstva*, 4/1996, u kojoj su se našle potvrde za utemeljenost iznesenih tvrdnji. Evo primjera iz toga broja: *dobra, srednja, slaba kakvoća debila, kakvoćni razredi, debila slabe kakvoće, kakvoćna (lijepa) debila – dobri kvalitet*. Ti primjeri pokazuju da značenje riječi *kakvoća* (*kvaliteta*) ništa ne kaže o kakvu je svojstvu riječ,

kao što ni značenje riječi *količina* (*kvantiteta*) ne uključuje njezino određenje (velika, srednja, mala). Iz toga izlazi da se pridjevi izvedeni od tih imenica odnose samo na odliku, o kojoj se ne zna kakva je dok se ne odredi nekim opisnim pridjevom. Odatle *dobra, srednja, slaba kakvoća debila, kakvoćni razredi* koji obuhvaćaju *debila slabe, srednje i dobre kakvoće*, dok primjer *kakvoćna debila* ne sadrži obavijest o tome kakva su debila, zbog čega je autor dodatno u zagradi objasnio da je riječ o lijepim deblima kao pokazatelju dobre kvalitete (pogrešno *kvalitet*, treba *kvaliteta*). Stoga još jednom utvrdimo da pridjev *kakvoćni* u izrazu *kakvoćni razred* znači 'koji se odnosi na kakvoću', a pridjev *kakvoćan* u izrazu *kakvoćno debilo* gramatički je ostvaraj bez smisla.

61. Potrajnost. Od svih načela u gospodarenju šumama najvažnije je načelo potrajnosti. U rezoluciji ministarske konferencije iz Helsinkija potrajno je gospodarenje (engl. *sustainable management*) definirano kao »upravljanje i iskorištavanje šuma i šumskih zemljišta na način i u takvoj mjeri da se održava njihova biološka raznolikost (*biodiversity*), proizvodnost, sposobnost obnavljanja, vitalnost i potencijal da ispune, sada i u budućnosti, bitne ekološke, gospodarske i socijalne funkcije na lokalnoj i globalnoj razini i da to ne šteti drugim ekosustavima«. Ne upuštajući se dalje u sadržaj pojma, pogledajmo malo sam naziv. Nastao je u 19. st. Glagol *gospodariti* i glagolska imenica *gospodarenje* nisu sporni. Treba samo znati da uz njih dolazi instrumental bez prijedloga, dakle *gospodariti/gospodarenje šumom*, a ne *sa šumom*. Ostaje pitanje što znači pridjev *potrajan* i zašto nije upotrijebljen pridjev *trajan*. Mala usmena anketa među jezikoslovcima pokazala je da su riječi *potrajan* i *potrajnost* neovjerene, tj. da te riječi govornici ne doživljavaju kao svoje, da im je značenje neprozirno. Takav dojam podupiru i suvremeni rječnici jer u njima nema potvrda za *potrajan* i *potrajnost*. Pridjev *potrajan* tvoren je od glagola *potrajati* pa treba vidjeti značenja toga glagola. U *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, 1880–1976) od četiri značenja glagola *potrajati* za nas je zanimljivo samo jedno: 'trenutno trajati', npr. *kratko je potrajalo*. U *Rječniku hrvatskoga jezika* (1994) Vladimira Anića taj glagol ima samo jedno značenje: 'trajati duže, odužiti se, prilično dugo trajati', npr. *njegovo je školovanje potrajalo*. Oba se značenja mogu protumačiti kao 'trajati neko određeno vrijeme, kratko ili dugo'. Primjer iz 16. st. »Mni mi se, ovi dan bolje bi u ino da bude potrajan neg ištelem ležeći pod dubjem na travi« (Nikola Nalješković) pasivni je oblik glagola *potrajati* u značenju 'provesti, proboraviti', koje se više ne upotrebljava. Još uvijek nije jasno zašto se u 19. st. počelo govoriti o potrajnome, a ne o trajnom gospodarenju. Ima li nešto u značenju predmetka *po-*? Njime se najčešće

izriče distributivnost (*pozadijevati*), početak radnje (*potrčati*), postignuće cilja radnje (*posjeći*), ograničeno trajanje radnje (*poživjeti*). Ni ta značenja ne unose više svjetla. Pomoć smo potražili u leksikografa 19. st., u Bogoslava Šuleka i Dragutina Parčića. Šuleku su za njemački *Nachhaltigkeit* i *Fortdauer* hrvatske istovrijednice *trajanje*, *potrajnost*, *nachhaltig* je *potrajan*, za *dauernd* on ima četiri hrvatske riječi *trajući*, *potrajan*, *dugovit*, *dugovječan*, a *fortdauer* prevodi kao *trajati*, *potrajati*. Parčić ima za hrvatske riječi *potrajan* i *potrajnost* talijanske istovrijednice *durevole* te *durata* i *durabilità*. Sada je malo jasnije. Dakle, glagol *potrajati* upotrijebljen je u značenju 'trajati dalje, postojati i dalje, produžiti se'. Načelo potrajnosti osigurava ravnotežu između proizvodnje i iskorištavanja, odnosno trajno osigurava sve dobiti od šume jer se pravilnim gospodarenjem puna proizvodnost šume i sve njezine uloge produžavaju u budućnost. Upravo je to protezanje trajanja bila motivacija za tvorbu naziva *potrajno gospodarenje*. Danas je govornicima hrvatskoga jezika ta motivacija neprozirna. Ustaljeni naziv treba ostaviti, ali ako se nađe bolji, prikladniji suvremenomu shvaćanju njegova sadržaja, mogao bi se zamijeniti. (U novije vrijeme zamjenjuje ga *održivi razvoj*.)

62. Raznolikost. U očuvanju prirode veliku ulogu ima očuvanje svih biljnih i životinjskih vrsta u njihovim prirodnim zajednicama. Kao što se prirodna ravnoteža održava neunošenjem stranih vrsta, tako se i hrvatski jezik treba čuvati nepotrebno unosa. Ekološke svijesti potrebno je i hrvatskomu jeziku! Kako u njemu održati njegovu raznolikost? Vrlo jednostavno, treba pustiti da slobodno žive sve njegove riječi i ne saditi u nj tuđe riječi. Sve se češće govori o prijekoj potrebi očuvanja biodiverziteta i pritom se ne čuva hrvatski jezik. Međunarodnica latinskoga porijekla *diverzitet* znači *raznolikost*, *različitost*, *svakovrsnost*, *raznovrsnost*, *nejednakost* ... Europska monokultura nasuprot hrvatskoj prirodnoj šumi! Posuđenice tipa *diverzitet* u hrvatskom se jeziku najčešće tvorbeno prilagođuju zamjenom dometka *-itet* (usp. točku 49), koji nam je iz latinskoga došao preko njemačkoga, hrvatskim dometkom *-ost*. Te imenice imaju apstraktno značenje: *realnost*, *elastičnost*, *vitalnost*, *aktivnost*, *humanost*, *senzibilnost* (nepravilno: *realitet*, *elasticitet*, *vitalitet*, *aktivitet*, *humanitet*, *senzibilitet*). Neke su imenice zadržale dometak *-itet*: *autoritet*, *kontinuitet*, *varijetet*, *elektricitet*, *mentalitet* ... Postoji nekoliko parova s razgraničenjem značenja: imenica na *-ost* označuje apstraktni pojam, a imenica na *-itet* konkretni, npr. *specijalnost/specijalitet*, *tonalnost/tonalitet* ... Sve su te imenice u latinskom i njemačkom jeziku ženskoga roda, pa su u nas u početku tako i prenesene. Stoga su kao vrlo stare posuđenice ostale ženskoga roda već spominjane *kvaliteta* i *kvantiteta* (usp.

točku 60). Imenica *diverzitet* označuje apstraktni pojam pa bi ispravno trebala glasiti *diverznost*. Dakle, i s tvorbenoga i s ekološkoga stajališta treba ju odbaciti i usvojiti jedan od predloženih naziva i uz njega upotrijebiti pridjev, *biološki* ili *kulturni*, ovisno o čem je riječ. Dosad je češće rabljen naziv *biološka raznolikost*, a može se prihvatiti i *biološka raznovrsnost*.

63. Bjelograb. U Jezičnim zrcima IX, t. 59, spomenuto je da su imenice *bjelogorica* i *crnogorica* tvorene po istom uzorku kao *crnobor*, *crnograb*, *bjelobor*, *bjelograb*. Te su vrstene nazive upotrebljavali Pančić i Karadžić, a Horvatić je *Carpinus orientalis* nazivao *bjelograbić*. Tvorbeno ti su nazivi složenice nastale od leksičke skupine pridjev + imenica: *bijeli bor* > *bjelobor*, *crni bor* > *crnobor*. Iako su s tvorbenoga stajališta ispravni, ne mogu se preporučiti upravo zbog tvorbenih, ali i nazivoslovnih razloga. Malo je takvih složenica (npr. *bjelokost*, *novogradnja*) jer se svaka leksička skupina pridjev + imenica ne može pretvoriti u složenicu, što dokazuju upravo dvočlani nazivi biljnih vrsta. Budući da je plodniji način tvorbe naziva od pridjeva i imenice, njemu treba dati prednost. S druge strane, među stručnjacima postoji mišljenje da se treba, u skladu s Linnéovim latinskim nazivljem, i u hrvatskome dosljedno provoditi dvojčani (binarni) sustav naziva biljnih vrsta. Jednočlani nazivi samo nekoliko vrsta iskaču iz toga sustava pa ih ne treba ni upotrebljavati u znanstvenoj literaturi. Takav se način tvorbe može iskoristiti za nazive viših taksonomskih jedinica. Pri usustavljanju hrvatskoga botaničkoga nazivlja prednost imaju vrsteni nazivi *bijeli* i *crni grab*, *bijeli* i *crni bor* pred nazivima *bjelograb*, *crnograb*, *bjelobor*, *crnobor*. U tom području nije poželjna raznolikost.

64. Inventura. Nužno je s vremena na vrijeme napraviti inventuru, pa i u samoj inventuri. Obično je to dosadan, često dugotrajan, ali potreban posao. Ovaj je kratak i lak. Odbacimo *inventuru* i *inventurizaciju šuma*, a prihvatimo se *popisivanja*. Šume treba popisati jer je samo točan *popis šuma* valjana podloga za gospodarenje i istraživanje.

XI. Flora s florom

Pišući ovaj prilog 23. listopada 1997. godine, misli mi lete 150 godina unatrag, kada je na današnji dan Hrvatski sabor proglasio hrvatski jezik službenim. Latinski je jezik u Saboru i u školstvu bio branom pred stalnim pritiskom mađarskoga i njemačkoga jezika, ali je u narodnom preporodu materinski jezik postao središtem svih borba za narodni napredak. Plodovi su bili nagrada za upornost: 1846. osnovana je katedra za hrvatski jezik, 1847. Sabor je proglasio hrvatski službenim, a 1850. u škole se uvodi hrvatski kao nastavni predmet. Da bi te svoje zadaće mogao ispunjavati, hrvatski je jezik morao biti već normi-

ran. Do preporoda je vrijedila uglavnom upotrebnna i pojedinačna norma jer je autoritet pojedinca određivao što je norma. Gramatike su i rječnici propisivali, ali norma nije bila obvezna. Samo su u pojedinim razdobljima pravopisne komisije propisivale slovo-pis (grafiju). Od više književnih jezika na različitoj dijalektnoj osnovi, čakavskoj, kajkavskoj i štokavskoj s nekoliko inačica, u ilirskom je preporodu ostao samo jedan književni jezik, onaj na novoštokavskoj osnovi, s nekoliko još neriješenih pojedinosti o kojima su se vodile raspre, kao što se uostalom i danas vode. Dokaza o neprekinutosti njegova razvoja i ujedinjavanja ima podosta, a da su počeci stari, pokazuju ovi stihovi nepoznata pjesnika s kraja 15. stoljeća, po jeziku sasvim suvremeni: *Govori se: pravi sluga i tko bude vjeran biti / uvijek neće izgubiti, tko se bude potruditi.*

Zapisnik Sabora 1847. pisan je još latinskim jezikom, a već iduće godine hrvatskim. Naime, odluke koje je Sabor izglasao 23. listopada 1847. potvrdio je Sabor, prvi put u svojoj povijesti nestaleški, na svom zasjedanju »mēseca lipnja i sērpja« burne 1848. godine. U zapisniku, u članku XI, točki 4, stoji: »Službeni jezik u svemkolikom javnom životu bez svake iznimke u trojednoj kraljevini da bude narodni tako, da i oni srēdišnjega vladanja dopisi, koji bi se zemaljah ovih ticali, izključivo se u narodnom ovih kraljevinah jeziku izdaju.« Po »rogatom« *e* (srēdišnjega), koje je simbolom književnojezičnoga ujedinjenja hrvatskih zemalja jer su ga, unatoč jekavskoj normi, ikavci, ekavci i jekavci mogli čitati po svome, te po genitivnom dočetnom *h* (kraljevinah) i po morfološkom pravopisu (izključivo) odmah se prepoznaje da je to pravopis i jezik koji su hrvatski preporoditelji s Ljudevitom Gajem kao ideologom te Vjekoslavom Babukićem i Antunom Mažuranićem kao glavnim gramatičarima odabrali za općenacionalni. Svjesni da jednomu narodu treba jedan književni jezik, kajkavci su se odrekli svoga već prilično normiranoga književnoga jezika (»pokopali su paradno starinsku reč: KAJ«, Krleža) i priključili se proširenijemu, štokavskom, koji će postupno preuzimati ulogu standardnoga jezika u pojedinim hrvatskim zemljama, zamjenjujući latinski, njemački, mađarski, talijanski.

Na svom standardizacijskom putu hrvatski je jezik trebao proći još tu zadnju prepreku: postati jezikom škole i uprave. Dotad je autoritet pojedinca određivao što je jezična norma, a sada se norma institucionalizira. Jezik postaje brigom ne samo pojedinaca nego i države.

65. Pomladiti. Sve živo stari i nestaje, pa i šuma. Da ne bi nestalo života, sve živo ostavlja za sobom mlade. To je prirodna zakonitost. Čovjek je oduvijek tražio za načinom da produži mladost, ali je i u biljnom i u životinjskom svijetu pomagao obnovu živo-

ta. U Šumarskoj se enciklopediji »prirodno obnavljanje u fiziološki zreloj sastojini« naziva *podmlađivanje*. U Aničevu se *Rječniku hrvatskoga jezika* nalazi i *podmladiti* i *pomladiti*, u *Hrvatskom pravopisu* piše i *podmladak* i *pomladak* bez normativne preporuke, a i u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku* Stjepana Babića također se nalaze oba tvorbeni lika, *pomladiti* na str. 485, a *podmladiti* na str. 486. Šumari se slažu s tim jezikoslovcima jer pišu i jedno i drugo. Ipak, moramo se upitati što je pravilnije, tvorba s predmetkom *pod-* ili s predmetkom *po-*. Ako uporni tragač za odgovorom otvori vrlo popularni *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* Vladimira Brodnjaka, mislit će da je našao rješenje svim dvojbama. U njemu stoji da je srpskomu glagolu *podmladiti* (*podmlađivati*) u hrvatskom istovrijednica *pomladiti* (*pomlađivati*), ali da se u hrvatskom upotrebljava i glagol *podmladiti* (*podmlađivati*) »samo za bilje, npr.: podmladiti voćnjak«. Prema tomu bilo bi pravilno da plastični kirurzi *pomlađuju* ljude, a šumari da *podmlađuju* sastojine. Je li tako? Zašto bi jezik razlikovao vočara od kirurga? Rješenje je vrlo jednostavno. Treba samo vidjeti što u hrvatskom jeziku znače glagoli s predmetkom *pod-*, a što s predmetkom *po-*. Od svih značenja navest ćemo samo ona koja imaju vezu s našom temom. Glagoli s predmetkom *pod-* uglavnom znače 'učiniti što odozdo': *podbosti*, *podvući*, *podložiti*, a s predmetkom *po-* 'učiniti što kakvim', 'postati kakvim', npr. *popuniti*, *posušiti*, *povlažiti*, *počistiti*, *postarati*, *poljepšati*, *podivljati*. U našem je slučaju glagol tvoren od pridjeva *mlad* i znači 'učiniti mladim'. Tako i svi drugi glagoli iz te skupine s pridjevnom osnovom imaju slična značenja: *posušiti* 'učiniti suhim', *počistiti* 'učiniti čistim'. Ispravno je dakle samo *pomladak*, *pomladiti*, *pomlađivati*. Ako se radnja odvija na subjektu, glagol je povratni: *pomladiti se*, *pomlađivati se*: *šuma se u proljeće pomladila*. Kada tim jezičnim objašnjenjima dodamo da nema šumara koji bi rekao *potpunjavati*, bit će svima jasno da treba pisati i dalje *popunjavati*, ali i *pomlađivati*. Kao što je potrebno odabrati najbolji način gospodarenja šumom radi njezine prirodne obnove, jednako je potrebno pravilno gospodariti jezikom da se ne naruši njegova prirodnost.

66. Florni. Uzaludnost lektorskoga posla ogleda se u ponavljanju istih pogrešaka nakon nebrojenih ispravaka ili u objavi neispravljena ili nevidena teksta s lektorovim imenom. Nagrada za uloženi trud jest prihvaćeni savjet. Pod utjecajem starije literature i stranih jezika (fr. *floristique*, njem. *floristisch*) gotovo se redovito upotrebljavao pridjev *floristički* u krivom značenju. Pridjev *floristički* tvoren je od imenice *floristika* i ima značenje 'koji se odnosi na floristiku'. Pridjev od imenice *flora* ispravno glasi *florni*, npr. *florni sastav*, *florno područje*. Budući da se sve češće nalazi u šumarskim tekstovima, može se smatrati da

ga je struka konačno usvojila i da više ne upotrebljava umjesto njega riječ *floristički*. Mala riječ koja je ovih dana za me dobila jedno novo značenje, konotativno. Sjetih se da je to bio moj prvi uspjeh u suradnji sa šumarima, da sam ju najprije »progurala« u tekstovima profesora Đure Rauša, koji ju je odmah prihvatio. A sjetih se i da profesor bijaše moj prvi susret sa šumarstvom. I nakon mnogih iščitanih njegovih tekstova imam pravo reći da je šumu i svaku biljku na svojim istraživačkim putovanjima volio toliko da mi se čini kao da hrvatska flora tuguje, kao da je ove jeseni *flóra s flôrom*.

XII. Raste li dřeće?

Znanstveni su tekstovi teški po sadržaju, a nerijetko i po jeziku. Autori bi morali paziti da im jezik ne bude prepreka razumijevanju sadržaja, kojim zapravo komuniciraju s čitateljima, te da logičnost izlaganja sadržaja slijedi logičnost upotrebe jezičnih jedinica. Ovdje će se upozoriti na narušavanje toga sklada.

67. Jednostavnost. Da bi se postigla veća učenost, poseže se za dužim, riječima nagomilanim rečenicama, pa se nepotrebno gomilaju skupine riječi na mjestu jednoga oblika: *lisna masa, doći do zaključka, u toku radne aktivnosti, donesena je odluka umjesto lišće, zaključiti, u radu, odlučeno je*. U znanstvenom je jeziku važniji predmet nego radnja, pa zato pretežu imenice nad glagolima. Tako će se češće reći *sušenje sastojina, obaranje stabala, sječa šume*, iako bi moglo i ovako: *sastojine se suše, stabla se obaraju, šuma se siječe*. U odnosu na druge stilove standardnoga jezika znanstveni je stil »stroži«, normativniji, lišen svake suvišnosti i subjektivnosti, ekonomičan je. On ne trpi razbacivanje riječima. Rečenice poput *Nastavlja se djelatnost na kompletiranju opreme* svakako nisu odlika dobra stila. Obavijest je potpuna ako se napiše da će se kupiti još opreme ili da će se upotpuniti oprema. Jednostavnost iskaza olakšava razumijevanje poruke.

68. Posuđenice. Jezikoslovci i svi koji se bave nazivljem stalno se sreću s problemom posuđenica. Dvojba domaća riječ ili posuđena ostat će trajna jer znanstveni tekstovi zbog internacionalnosti znanosti ne mogu bez posuđenica, pogotovo bez međunarodnica (internacionalizama). Kako u svemu treba prave mjere, tako i u upotrebi posuđenica ne treba pretjerivati. Toj ćemo se temi vraćati, a ovaj ćemo put samo pokazati na dvama primjerima da njihova upotreba zna biti suvišna, čak besmislena. Riječi *realizirati* i *realizacija* pripadaju izrabljenicama jer se previše upotrebljavaju. Glagol obično ima značenje 'ostvariti', a imenica 'ostvarenje, ostvaraj'. Na kraju se godine planira za iduću i razmatra što je sve ostvareno od planiranoga u godini koja je prošla. Zbog toga se može reći da je plan u potpunosti ostvaren ili

da je, primjerice, ostvaraj plana 96 %. Kada se napiše *ostvarena je realizacija*, kao da je napisano *ostvaren je ostvaraj* ili *realizirana je realizacija*. Taj primjer tautologije (ponavljanje istoga sadržaja drugim riječima) pokazuje da se pri upotrebi posuđenica ponekad ne razmišlja o njihovu značenju. Otuda, već često spominjana pogrešna upotreba pridjeva *najoptimalniji*, koji je superlativ superlativa (lat. *optimus* 'najbolji'). Drugi primjer treba osloboditi sintaktičkoga i leksičkoga stranoga unosa. Riječ *ekspanzija* znači 'širenje', a leksička skupina *doći do + glagolska imenica* znači isto što i glagol od kojega je imenica tvorena: *došlo je do sušenja jela = jela se suši* (usp. točku 18). Hrvatski bi izvorni govornik trebao napisati *žestilj se proširio* umjesto *došlo je do ekspanzije žestilja*. On to zna i bez savjeta jezikoslovaca. Samo mu se učinilo da je to prejednostavno za znanstvenu poruku.

69. Autorsko mi. Obilježje je znanstvenih tekstova da se piše u prvom licu množine: *istražili smo, posušili smo* ili u trećem licu jednine: *istraženo je, posušljeno je*. Znanstveni su tekstovi po svojoj prirodi lišeni subjektivnosti pa se zbog toga ne preporučuje prvo lice jednine jer ono u komunikaciju unosi subjektivnost i konkretnost. Najneutralniji i najapstraktniji se odnos postiže upotrebom trećega lica kao vršitelja glagolske radnje i njemu treba dati prednost: *istražen je utjecaj buke* bolje je nego *istražili smo utjecaj buke* ili *istražio sam utjecaj buke*. U trećem se licu piše i kad autor govori o svojim radovima, metodama, zaključcima: *Za posavske je šume prirasno-prihodnu tablicu izradio Klepac 1976.* (u tekstu D. Klepca). Neki autori vole prvo lice množine, takozvano *autorsko mi*, koje se primatelju poruke može kadšto činiti izrazom neskromnosti, iako se njime autor odrekao svoga »ja« i u svoje razmatranje uključio i druge. Ima tekstova koji su dosljedno napisani u trećem licu, što je najprimjerenije znanstvenomu stilu. Kada je potrebno, može se uključiti i prvo lice množine: *Predlažemo da pravopisci i pisci drugih jezičnih pomagala uorste ..., a prvo lice jednine samo u rijetkim slučajevima.*

70. Zastupiti. U znanstvenom tekstu ima dosta jezičnih okamina, leksičkih, frazeoloških, gramatičkih. Isti se sadržaj prenosi istim jezičnim sredstvima. Razlog je tomu vjerojatno što je sinonimija nepoželjna u znanstvenom jeziku, pa se ta nepoželjnost proširila i izvan nazivlja u bojazni da će se narušiti jednoznačnost poruke. U takve okamine pripada i pridjev *zastupljen*. Je li hrast lužnjak najzastupljeniji u Slavoniji? Na to će pitanje šumar lako odgovoriti, često će i napisati da je neka vrsta ili zajednica na određenom prostoru *zastupljena*, a pritom neće ni razmišljati što uopće znači ta rado rabljena riječ *zastupljen*. Tvorbeno to je glagolski pridjev trpni od svršenoga glagola *zastupiti*. U istoj se tvorbenoj porodici nalazi nesvršeni glagol *zastupati* (od kojega je trpni pridjev *zastu-*

pan), imenice *zastupnik, zastupnica, zastupanje, zastupništvo, zastupstvo, zastupljenost*, da spomenemo samo izvedenice s istim predmetkom, jer je tvorbeno porodica inače bogata (*stupiti, stupanj, pristupnik, postupno...*). Zajedničko značenjsko obilježje 'umjesto koga' nalazi se u svim značenjima višeznačnoga glagola: 'zamjenjivati koga u poslu ili dužnosti', 'braniti koga', 'braniti nečije interese, mišljenje' itd. Pridjev *zastupljen*, međutim, u šumarskom se jeziku ne bi mogao dovesti u vezu s tim značenjima. Vjerojatno je u hrvatske tekstove ušao iz srpskih. Jednojezični rječnik Matice srpske pod natuknicom *zastupiti* navodi, među ostalim, ovo značenje: »imati svog predstavnika; uzeti učešća gde« te ga oprimjeruje ovom rečenicom: »Mnogo su bolje na Kopaoniku zastupljene grabljivice.« Sada je rečenica *U Česmi su zastupljeni hrast lužnjak i obični grab* razumljivija, gramatički je ispravno napisana, ali ne i sasvim prihvatljiva u hrvatskom tekstu. Postoji imenica *zastupljenost*, koja se značenjem 'udio, nazočnost, postojanje' odmakla od svojih tvorbenih srodnica i koja je tvorena od glagolskoga pridjeva *zastupljen*, pa bi značenje pridjeva u šumarskom jeziku bilo 'koji je nazočan nekim dijelom u biljnoj zajednici', npr. *bukva je slabo zastupljena*. Iako se komu to objašnjenje čini prihvatljivo, nameće se pitanje je li takva upotreba glagolskoga pridjeva najbolja kada se danas glagol *zastupiti* u hrvatskome upotrebljava uglavnom u značenju 'nastupiti u nečije ime, zamijeniti koga'. Moglo bi se jednostavno i razumljivo reći da hrast lužnjak raste u Slavoniji, da bukve ima manje (više) nego jele, da su u zajednici ove drvenaste vrste, da je udio bijeloga graba 20 % i sl. Petar živi u Zagrebu, a bukva raste na Medvednici. Jednostavno i istinito, a ipak se tako rijetko sreće glagol *rasti*, koji, osim što znači 'povećavati', znači, kada je riječ o biljkama, 'postojati, nalaziti se'. U šumarskim se tekstovima radije govori da neka vrsta *pridolazi, uspijeva, nalazi se, da je ima, da je zastupljena*, pa se s pravom može zapitati raste li šumarima drveće.

XIII. Šumarstvo i šumoslovlje

Posljednjih se godina mnogi govornik hrvatskoga jezika zapitao zna li uopće svoj jezik jer je bio zasipan mnoštvom novih riječi kojima nije znao uvijek pravo značenje. Hrvatski je jezik već prolazio razdoblja bujanja leksičkoga stvaralaštva pa će i iz ovoga, kao i iz prijašnjih razdoblja, mnoge novotvorenice i oživljene pasti u zaborav, ali će mnoge i ostati. Normalno je da s novim pojmovima dolaze nove riječi, i tu bi jezikoslovci trebali biti prvi sa svojim savjetom. Kad jednom riječ uđe u upotrebu, teško ju je mijenjati. Treba li ipak što mijenjati? Jezikoslovni su razlozi za promjenu najčešće tvorbeni i značenjski naravi, ali ima i izvanjezikoslovnih. Nažalost, mnoge se nepotrebne leksičke novotarije olako prihvaća-

ju, bez razmišljanja. Kad je riječ o jeziku pojedinca, njegovu idiolektu, tada svatko ima punu slobodu stvaranja, ali kad je riječ o jeziku struke, tada u njegovu izgrađivanju treba suglasnost stručnjaka. Prijedlozi se ne moraju odmah prihvatiti, o njima valja prije razmisliti.

71. Šumarstvo. U *Mehanizaciji je šumarstva* u rubrici *Šumarske jezikoslovne dvojbe* (22 /1997/ 3: 148) prijevod članka iz IUFRO-ova glasila potaknuo na razmišljanje o nazivu *šumarstvo*. Pod tim se nazivom u nas razumijeva i znanost i gospodarska djelatnost, odnosno ukupna ljudska djelatnost koja se odnosi na šumu. Neki jezici imaju dva naziva, primjerice njemački *Forstwissenschaft* i *Forstwirtschaft*, španjolski *dasocracia* i *dasonomia* ili francuski *la science forestière* i *l'économie forestière*, odnosno *l'exploitation forestière*. Idealno bi bilo kada bi svakomu pojmu bio pridružen jedan jezični znak, ali tako u stvarnosti nije. Iako je u jeziku višeznačnost riječi česta, ona vrlo rijetko stvara smetnje u komunikaciji jer se uvijek ostvaruje samo jedno značenje. Iz konteksta je najčešće jasno koje je značenje višeznačnice *šumarstvo* ostvareno pa stoga nije bilo poticaja za promjenom. Ipak, znajući da je u nazivlju uvijek bolja jednoznačnica nego višeznačnica, treba vidjeti mogu li i u hrvatskome postojati dva jednorječna naziva, jedan za znanost, a drugi za gospodarsku granu. Riječ *šumarstvo* javlja se, prema rječničkim podacima, polovicom 19. st. u nekoliko značenja, među ostalim znači i 'šumarija'. Ta je imenica tvorena s vrlo plodnim dometkom *-stvo*. Izvedenice imaju različita značenja, a ovdje ćemo razmotriti samo one koje su tvorene od imenica koje znače vršitelja radnje: *stočar + stvo*. Takve imenice najčešće znače posao koji obavlja osoba označena imenicom: *stočarstvo* 'posao kojim se bavi stočar'. No, značenjsko se polje širilo jer se stočarstvom danas ne bave samo stočari nego i političari kad određuju stočarsku politiku, ali i znanstvenici koji nisu stočari. Ni šumarstvo nije posao samo šumara. U taj značenjski razred idu i ovi nazivi: *strojarstvo, građevinarstvo, rudarstvo, ratarstvo, računarstvo, zrakoplovstvo, ribarstvo, voćarstvo, stočarstvo* itd. Vidljivo je da takvi nazivi često označuju gospodarsku granu, ali i znanstveno polje. Da se postigne jednoznačnost, ponekad se mora umjesto naziva *šumarstvo* upotrijebiti dvoječni naziv *šumarska znanost*, koja obuhvaća niz bioloških, tehničkih i ekonomskih znanosti. Nepostojanje dvaju naziva razlogom je što se i u drugim strukama priklanja opisnomu nazivu, npr. *knjižničarska znanost*. Nazivi znanosti najčešće su nastajali prema grčkomu i latinskomu uzorku, pa je među najplodnijim uzorcima svakako onaj s vezanom osnovom *-logija* u drugom dijelu tvorenice prema grčkomu *λόγος* 'riječ'. Odatle naša prevedenica te osnove kao *-slovlje* (*slovo* 'riječ'): *bogoslovlje* (teologija), *nazivoslov-*

lje (terminologija), *rodoslovlje* (genealogija). Taj je dočetak poslužio za tvorbu i drugih naziva koji u svojoj međunarodnoj istovrijednici nisu imali dočetak *-logija*. Tako smo dobili domaće nazive: *mudroslovlje* (filozofija), *naravoslovlje* (fizika), *vremenoslovlje* (meteorologija), *narodoslovlje* (etnologija), *ljeposlovlje* (estetika), *glasoslovlje* (fonologija), *oblikoslovlje* (morfologija), *korjenoslovlje* (etimologija), *dušoslovlje* (psihologija), *znakoslovlje* (semiotika), *rudoslovlje* (mineralogija), *giboslovlje* (dinamika), *miroslovlje* (statika), *grboslovlje* (heraldika) itd. Većina ih je nastala u 19. st. jer je to bilo vrijeme pojave novih znanosti, ali i vrijeme kada se u hrvatskom jeziku stvaraju temelji mnogih nazivoslovnih sustava. Neki od tih naziva nisu više u upotrebi, ali su zato neki sasvim obični, primjerice *jezikoslovlje*, *bogoslovlje*, *rodoslovlje*, *imenoslovlje*. Ako bi se primijenio taj tvorbeni uzorak, naziv bi za znanost o šumama mogao biti *šumoslovlje*. Tvorbeno je dobar jer omogućuje daljnju tvorbu: *šumoslovni*, *šumoslovac*, *šumoslovkinja*. Usporede li se te izvedenice sa sličnima, kao što su *prirodoslovni*, *prirodoslovac*, *prirodoslovkinja*, činit će se manje neobičnima i manje neprihvatljivima. U prošlosti je bila još jedna sustavna tvorba znanstvenih naziva: *prirodoznanstvo*, *zvjezdaznanstvo*, *tloznanstvo*, *jezikoznanstvo*. Međutim, *znanost* je potisnula *znanstvo*, na koje nas podsjećaju izvedenice *znanstven* i *znanstvenik*, što je jezična zanimljivost jer se od imenice *znanost* ne upotrebljava pridjev *znanostan*, nego se upotrebljava pridjev *znanstven*, tvoren od imenice koja nije više u upotrebi. Danas se složenice u kojih je drugi dio *znanstvo* ne upotrebljavaju te *šumoznanstvo* ostaje samo kao nazivoslovna mogućnost. Zanimljivo je spomenuti da su u 19. st. zabilježena oba spomenuta naziva za znanost (njem. *Forstwissenschaft*): *šumoslovlje* donosi Mažuranić-Užarevićev *Němačko-ilirski slovar* (1842), a *šumoznanstvo* Josip Ettinger u svom *Šumarsko-lovačkom leksikonu* (1898).

72. Šumski, šumarski. Iako ne bi trebalo biti problema pri upotrebi tih dvaju pridjeva, događa se da oni ipak zamijene svoja mjesta. Pridjev *šumski* odnosi se na šumu: *šumski put*, *šumska površina*, *šumski rad*, a *šumarski* se odnosi na *šumare* i *šumarstvo*: *šumarsko natjecanje*, *šumarski propisi*, *šumarska poduzeća*. Ako se želi reći da se nešto odnosi samo na jednoga šumara, a ne na šumare općenito, upotrebljava se pridjev *šumarov* (odnos kao *profesorov* i *profesorski*). Proizvod može biti i *šumski* (smola, plodovi) i *šumarski* (trupci). Radnik također može biti i *šumski* i *šumarski*. Prema mjestu rada razlikuju se lučki, cestovni, brodski, pružni, šumski radnici, a prema gospodarskoj grani u kojoj rade metalurški, rudarski, poljoprivredni, stočarski radnici. U šumarstvu rade *šumarski radnici*. Hoće li oni biti na ljestvici zanimanja iza šumarskih inženjera i šumarskih tehničara ili će biti svi zaposle-

ni u šumarstvu – nije na jeziku da rješava. Jezik može samo pomoći da djelatnik ne zamijeni radnika, neopravdano, jer je on već, s pravom, zamijenio bivšega aktivista (ispravno!) i aktivistu (kako se govorilo, ali neispravno).

73. Saditi. U šumarstvu su dva temeljna posla, oprečna, ali neraskidivo povezana: sječa i sadnja. Da bi se sada i u budućnosti moglo sjeći što više drveća, treba ga saditi što više. U želji da se istakne važnost toga posla napiše se da treba *unašati* više crnike, a zapravo treba *saditi* više hrasta crnike. Tako se osim glagola *rasti* (usp. poglavlje XII. *Raste li drveće?*) počeo gubiti i glagol *saditi* te s njim i imenica *sadnica*. Naime, za sadnju je potreban *sadni materijal*! Iako je riječ *materijal* istrošenica, učinit će se komu da je učeniije reći *sadni materijal* nego *sadnice*. Za novi biljni život osim *sadnica* služi *sjeme*, *lozni cijepovi*, *presadnice* ... Nema potrebe skrivati te nazive iza *sadnoga materijala*. Dosta nam je uredskoga i potrošnoga materijala!

XIV. Botanici u botanici

U povijesti hrvatskoga standardnoga jezika događalo se da su jezikoslovci savjetovali jedno, a upotrebnja je norma nametnula drugo. Bilo je i takvih slučajeva da se ni jezikoslovci nisu međusobno slagali što je jezično pravilnije. U jeziku su česte dvostrukosti, pa i višestrukosti. Postoji dosta riječi koje se razlikuju samo po dometku; jedne se značenjski podudaraju (*šumica*, *šumarak*; *zrnašće*, *zrnice*), a druge imaju različita značenja (*šumarov*, *šumarski*). S vremenom riječi s nekim domecima zastarjevaju te se tada govori o tvorbenim zastarjelicama (*ljepost*, danas *ljepota*). S druge strane postoje izvedenice koje su značenjem različite, a izrazom jednake jer su izvedene istim dometkom od dviju riječi (*jarčić* 'mali jarak', *jarčić* 'mali jarac'). Kada je riječ o tvorbenim inačicama, obično se postavlja pitanje koja je od njih pravilnija (*slušalac* ili *slušatelj*). Premda su dvostrukosti (i višestrukosti) razlog za normiranje, u nekim se slučajevima nikada ne normira jedna od više mogućnosti, a u drugima odabir može trajati desetljećima, kao što će se vidjeti u idućem jezičnom zrcnu.

74. Botanik. U *Mehanizaciji šumarstva*, 22 (1997) 4: 228, M. Brezinščak pita »što je navelo hrvatske jezikoslovce da oduče Hrvate od dobroga nastavka -ik« u riječima *matematik*, *botanik*, *kemik* itd. te da se priklone tvorbi tih imenica s dometkom -ičar: *matematičar*, *botaničar*, *kemičar*. Gospodin je Brezinščak u pravu kada spominje da su Hrvati u tvorbi tih imenica imali sve donedavna dobar dometak -ik kao što to imaju i drugi slavenski jezici. Te imenice označuju osobe koje se bave onim što označuju imenice od kojih su tvorene, a izvedene su od imenica grčko-latinskoga porijekla koje se najčešće završavaju na -ika, ali i na druge dometke: *atletika*, *gramatika*, *mehanika*,

tehnika, lirika, kronika, politika, fizika, kemija, magija, satira ... Imenice kao što su *katolik* i *kolerik* označuju muške osobe po nekim njihovim osobinama, a ne po zanimanju i neće biti predmetom ovoga razmatranja. Budući da je o toj temi bilo već rasprava među jezikoslovcima još od početka 20. stoljeća te da bi njezina potpuna obrada tražila veći prostor, ovdje će se iznijeti samo bitni podaci.

U hrvatskom su jeziku dva dometka *-ik*, jedan je praslavenskoga porijekla (*brezik*, *zakonik*), a drugi je nastao od latinskoga *-icus*, odnosno grčkoga *-ικος* (*fizik*, *lirik*). Zanima nas upravo taj drugi dometak stranoga porijekla. Potvrde za nazive osoba koje se bave pojedinim granama ljudske djelatnosti nalaze se iz vremena kada se javljaju te djelatnosti ili, vrlo često, u dvojezičnoj i višejezičnoj leksikografiji pri donošenju hrvatskih istovrijednica za strane riječi. Kako su se gramatikom bavili učeni ljudi od davnina, vrlo su stari nazivi za osobe takva zanimanja. Prema *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, 1880–1976) već u 15. st. ima potvrda za riječ *gramatik* (grč. *γραμματικός*) u značenju 'pisar'. U istom se značenju javlja riječ *gramatig* dva stoljeća prije. U značenju 'onaj koji se bavi gramatikom' nalazi se od 16. st. Rane su potvrde i za imenice *matematik*, *muzik*, *historik*. No, najviše je takvih učenih riječi iz 19. st., što je razumljivo s obzirom na razvoj novih znanosti i na količinu novih riječi koje tada nastaju (*novičice*, kako ih nazva Adolfo Veber, jezikoslovac 19. stoljeća). Potvrda se nalazi u nezaobilaznoga Bogoslava Šuleka, koji nudi i domaće istovrijednice: *estetik* (*krasoznanac*), *kritik* (*rasudac*, *prosudac*), *lirik*, *matematik* ... U 19. st. u tvorbi se tih imenica javlja novi dometak. Povijesno gledano, riječ je o dometku *-ičar* koji je nastao od spomenutoga *-ik* i *-jar* (od lat. *-arius*): *botaničar*, *muzičar*, *političar* ... Zanimljiva je sudbina tih dviju tvorbenih inačica. Jezikoslovci su se razilazili u njihovu normiranju. Dok Vatroslav Rožić (*Barbarizmi u hrvatskom jeziku*, 1913) daje prednost imenicama *botanik*, *kritik*, dotle ih Nikola Andrić u isto vrijeme (*Branik jezika hrvatskoga*, 1911) odbacuje, smatrajući da se dometkom *-ik* tvore izvedenice od imenica koje znače drveće: *kestenik*, *borik*, *šljivik*, a da se dometkom *-ar* (*-jar*) oduvijek tvore imenice koje znače čovjeka koji se nečim bavi. Oni ma koji su bili protiv nove tvorbe Andrić suprotstavlja jezične razloge: pridjev bi od starijih imenica bio *botanikov*, *politikov*, a nominativ množine *botanici*, *politici* bio bi izjednačen s dativom i lokativom jednine imenica *botanika*, *politika*. Tomo se Maretić (*Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, 1924), suprotno od Andrića, opredjeljuje za *botanik*, *gramatik*, »kako su ne samo Vuk i Daničić pisali, nego kako su pisali i svi naši stari pisci ..., kako pišu i govore svi drugi Slaveni« (str. 193). *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1941) Dragutina Boranića ne preporučuje u književnom jeziku

botaničar, *liričar*, *kemičar* ..., nego *botanik*, *lirik*, *kemik* ... U izdanjima iz 1947. i 1951. te se imenice više ne navode, ali zato *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika* Aleksandra Belića (Beograd 1950) ima *botanik* = *botaničar* te *kritičar* (*kritik*). Čak i novosadski pravopis dviju matica iz 1960. (*Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*, str. 44) ima odredbu: »Pored toga nastavka (*-ičar*, B. T.) upotrebljava se s istim značenjem i kraći nastavak *-ik*, dakle: *liričar* i *lirik*, ali kad postoje i različna značenja: *fizičar* (onaj koji se bavi fizikom) i *fizik* pored *fizikus* (gradski liječnik)«. Da je i nakon 2. svjetskoga rata još bilo ljudi kojima je pod utjecajem njihove klasične naobrazbe bila milija kraća tvorba, bliža jeziku izvorniku, svjedoči i Petar Skok u svom *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1971. (pod natuknicom *-ičar*): »Puristi traže da se mjesto *-ičar* kaže u riječima tuđeg postanja uvijek *-ik*: *satirik*, *lirik*, *kritik*, *empirik*.« Unatoč jezičnim puristima upotrebna je norma prevagnula u korist likova na *-ar*. Razlozi leže ponajprije u samoj tvorbi. Valjanost se proučavanja jezika temelji na lučenju njegova suvremenoga od povijesnoga stanja. Sa suvremenoga stajališta izvedenica *botanik* izjednačena je sa svojom tvorbenom osnovom. Usporedbe radi, od imenice *šuma* osnova je *šum-* i dodavanjem dometaka nastaju izvedenice: *šum-ar*, *šum-ski*, *šum-ište*, *šum-ica*. Stoga se *botanik* doživljava jednako kao da bi se od *šuma* izvodila riječ *šum* umjesto *šumar*. U tvorbi imenica za označivanje vršitelja radnje najčešći je upravo dometak *-ar*, odnosno *-jar*, koji mijenja završni suglasnik osnove: *kritik* + *jar* > *kritičar*. Budući da se imenica *botaničar* i njoj slične uklapaju u tvorbene uzorke hrvatske tvorbe riječi bolje od imenice *botanik*, i upotrebna i kodifikacijska norma dala im je prednost. S njima je olakšana i tvorba tzv. mocijskih parnjaka, tj. imenica za označivanje ženskih osoba: *botaničarka*, *političarka*. U tvorbi oblika izbjegnute su dvostrukosti jer se zbog glasovnih promjena više oblika imenica *botanik* i *botanika* podudara, npr. u primjeru *s botanikom sam raščistio* nije jasno je li riječ o čovjeku ili o znanosti. Naslov ovoga priloga zbunjuje. Šulek bi napisao *biljari* u *biljarstvu*, na početku stoljeća bio bi takav kako glasi, a danas bi bilo ispravno *botaničari* u *botanici*. (Naslov, inače, ima smisla samo ako se govori i o botaničarima u, primjerice, glazbi.) Starija tvorba dometkom *-ik* nije nestala. Ostala je kao ograničeno stilsko sredstvo (*naši mladi lirici*), a u nekoliko je primjera poslužila za značenjsko razgraničenje posuđenica: *fizik* : *fizičar*, *akademik* : *akademičar*, *klasičar* : *klasičar*, ali i domaćih riječi *dionik* : *dioničar*.

XV. Jednolikost i raznolikost

Zanimanje za jezik ne prati uvijek i znanje o jeziku, ali je ono prvi korak do znanja. Nitko komu je je-

zik sredstvo rada, povremeno ili stalno, osobito tko jezikom stvara tekstove, ne bi smio biti bez potrebnoga znanja standardnoga jezika, a pogotovo bez znatiželje za otkrivanjem i rješavanjem jezičnih nepoznanica. Ima, međutim, zaljubljenika u svoj materinski jezik koji idu još dalje, koji svoj jezik ne prestaju učiti te svojim znanjem doista zadivljuju. Još više zadivljuje njihovo stalno promišljanje i propitivanje hrvatskoga jezika. Njihova pohvala *Jezičnim zrnacima* autorici je najdraži honorar, potvrda da trud nije uzaludan i obveza da nastavi. Prof. dr. Igoru Čatiću iduće je *jezično zrnce* odgovor na njegov upit o starom množinskom imeničnom genitivnom *-ah* (*Mehanizacija šumarstva*, 23 /1998/ 2: 77) i ujedno velika hvala na lijepim riječima.

75. Genitiv množine. Dok je za šumarstvo biološka raznolikost cilj kojemu se teži, jezik se prema raznolikosti ponaša dvojako: s jedne joj strane teži, a s druge ju uklanja. O leksičkoj jednolikosti i raznolikosti ovaj put nećemo govoriti, nego ćemo se zadržati samo na jednolikosti gramatičkih oblika koja je uzrok dvosmislenosti. Jednolikost gramatičkih oblika može biti vidljiva u govoru i u pismu, ili samo u jednome od njih. Profesori hrvatskoga jezika rado učenicima pokazuju primjer s četiri istopisnice koje nisu istozvučnice: *Gòre gòre gòrē gòrē* (= visoko planine izgaraju lošije). Samo se u tom primjeru prosječni hrvatski govornik može zbuniti ne razaznajući odmah značenje tih riječi. U drugim rečenicama značenje će pojedine od tih četiriju riječi biti jasno iz konteksta.

U sklonidbi imenica mnogo je jednakih oblika s različitim značenjima. *Unuka* ima čak pet gramatičkih značenja: genitiv i akuzativ jednine te genitiv množine od imenice muškoga roda *unuk* i nominativ jednine i genitiv množine od imenice ženskoga roda *unuka*. U sva tri roda dativ i lokativ jednine imaju jednak oblik: *približiti se jelenu* (dativ), *govoriti o jelenu* (lokativ). Oblik *šumama* ima tri gramatička značenja: dativ, instrumental i lokativ množine. U upotrebi jednakih oblika gotovo nikada neće doći do zabune jer se njihovo sintaktičko okruženje razlikuje: *pristup šumama* (dativ), *gospodariti šumama* (instrumental), *radovi u šumama* (lokativ). Ti su se jednaki množinski oblici ustalili tek u 20. stoljeću, a još su na početku stoljeća mnogi pojedinci, iako je u školama bilo po novome, pisali po starome: *u družtvenih prostorijah šumarskoga doma*, kako piše *Šumarski list* iz 1902. godine.

Jezik nije savršen, i on ima svojih mana. Jedna od njih je nerazlikovnost u pismu genitiva jednine i genitiva množine većine imenica, osim imenica ženskoga roda tipa *šuma* i onih kojima je genitiv množine proširen: *staba/stabala*, ili pokraćen: *građanina/građana*. Ti istopisni oblici dolaze u rečeničnom ustrojstvu

u istom položaju pa zato imaju isto značenje, ali se u nekim kontekstima ne razlikuje je li posrijedi jednina ili množina. Ako *šumarija nema traktora*, ne zna se je li riječ o jednome ili o više njih. Kontekstualna nerazlikovnost gramatičkoga broja može zasmetati (*građen od polimera*) pa je opravdan upit zašto se izgubilo slovo *h* iz genitiva množine koje se pisalo sve do kraja 19. stoljeća i »je li njegov nestanak pridonio jasnoći ili barem vizualnom nerazlikovanju dvaju genitiva«.

Padežni je sustav hrvatskoga jezika u prošlosti obilovao većom raznolikošću oblikâ. U novoštokavskim su se govorima, koji su osnovica standardnoga jezika, povijesnim razvojem ujednačili nastavci za neke padeže. Da bi se postigla potrebna razlikovnost, pisci su se služili različitim sredstvima. Genitiv su množine pisali udvojenim *aa* (*južnih vjetrovaa*) ili su dodavali slovo *h* (*reguliranje koritah gorskih potokah*). Oba su načina označivala dužinu zadnjega sloga. Naime, genitiv se množine razlikuje od genitiva jednine upravo po toj dužini, ponekad i po naglasku, pa ta dva oblika jesu istopisnice, ali nisu istozvučnice. Slovo je *h* i inače služilo za označivanje dugoga sloga, npr. za razlikovanje *ja sam* nasuprot *sahm samcat*. U 19. se stoljeću vodio pravi mali pravopisni rat oko genitivnoga nastavka pa su pristaše genitivnoga dočetnoga *h* podrugljivo nazvani *ahavcima*. U početku su narodnoga preporoda jezikoslovci iz neznanja smatrali da se to *h* treba i izgovarati, a poslije su ga tumačili samo kao pravopisni znak. Tako Adolfo Veber (Tkalčević), posljednji gramatičar koji je branio genitivno *h*, objašnjava: »Naš pako genitiv i jednobroja i višebroja stoji pod istim pravili, tako da jim razlike bez znaka, kad stoje bez pridavnika« (tj. pridjeva), »nemožeš nikako razabrati, pak odatle mora u porabi nastati metež, osobito u pravosudju, gdje se jako pazi, dali tko nije prekršio zakona ili zakonah, nije dužan dukata ili dukatah, nije ubio pandura ili pandurah. (...) Tako vidimo, da se poraba slova *h* i kano puka oznaka dovoljno opravdava.« Vladalo je pravopisno šarenilo jer su usporedo neki pisali genitivni znak (kapicu) na nastavku, odbacujući *h*. U raspru se, među ostalim, uključio i Bogoslav Šulek: »Komu se ove kapice i črknje bolje dopadaju – prosto mu od mene; samo neka dozvoli meni pisati *h*, jer mi se ovaj *h* za taj posao isto tako prikladan čini.« Iz riječi samih *ahavaca* vidljivo je da je upotreba genitivnoga *h* imala sâmo pravopisnu ulogu za razlikovanje istopisnih oblika. Tomu u prilog idu i rimovani stihovi iz 19. st.: Čujte vodje nebeskih *silah* / Užežite nebesna *kandila*.

Budući da je novoštokavski dijalekt izabran za osnovicu hrvatskoga standardnoga jezika, morfološka se norma morala uskladiti sa svojom organskom osnovicom. Stoga su na kraju 19. stoljeća kodificirani izjednačeni nastavci u dativu, instrumentalu

i lokativu množine, a prije toga je odbačeno pisanje slova *h* u genitivu množine jer je u novoštokavštini u imenica nastavak *-ā* (*gran-ā, stabal-ā*), *-ī* (*ljudi-ī, sat-ī*) i *-ijū* (*uš-ijū, oč-ijū*), a razlikovnost se istopisnica već u 19. st. ne razrješava slovima, nego se višeznačnost izbjegava stavljanjem nadslovnih znakova kojima se bilježe naglasci i nenaglašena dužina. Dok su pisci u 18. st. i u pismu pravili razliku između *duga* (dúga) i *dugga* (dūga) te *paas* (pâs) i *pas* (päs), već je Šime Starčević 1812. godine pisao stavlajući ondašnje naglasne znakove: *Mlâdâ mlâda josh ni je dosta mlâda* (Mlâdâ mlâda još nije dosta mlâda). Pravopisi sve do danas propisuju da se, kad zbog značenjskih razloga zatreba, u genitivu množine može na nastavku *-a* pisati nadslovni znak koji se i naziva genitivnim znakom: $\wedge$. (Može ga zamijeniti zbog tehničkih razloga znak za nenaglašenu dužinu $\bar{}$, a pri pisanju treba ga razlikovati od znaka za dugosilazni naglasak $\hat{}$: *sâm u šumi*.) Ako se iz rečenice razaznaže da je riječ o genitivu množine, ne treba ga posebno označivati: *uzeti vode iz nekoliko izvora*, ali: *uzeti vode iz izvora*.

Vrativši se iz povijesti u današnjicu, ostaje još da objasnimo kako, ako zatreba, treba čitati stare tekstove koji imaju u imeničnom genitivu množine dočeto *h*. Rješenje je jednostavno ako se odgovori na pitanje je li genitivno *h* stvar pravopisa (pravopisni znak za dužinu sloga) ili stvar gramatike (dio nastavka). U prvom se slučaju ne čita, a u drugome se čita. Iako je u jezikoslovnoj literaturi dosta pisano o *ahavcima*, to se pitanje nije postavilo te je autorica *Jezičnih zrnaca* pokušala na nj odgovoriti u radu *Jesu li ahavci izgovarali h?* (u: Branka Tafra, *Jezikoslovna razdvojbica*, Matica hrvatska, Zagreb 1995). Argumentaciju da ga danas ne treba čitati mnogi su prihvatili, ali još ga uvijek čitaju na radiju. Oni šumari koji su nakon ovoga *jezičnoga zrnca* uvjereni da je genitivno *h* bio samo pravopisni znak, neka ne čitaju to *h* citirajući autore iz 19. stoljeća. Šulekovu ćemo raspravu iz 1866. ispravno navesti u literaturi: *Korist i gojenje šumah*, a pročitat ćemo *šumâ*. Kada je riječ o čitanju tekstova iz 19. st., možemo još dodati da se oni trebaju čitati, bez obzira na grafiju, po današnjoj pravopisnoj normi. Dakle, *vèrtovi* kao *vrtovi*, *béli* ili *bieli* kao *bijeli*. Treba samo imati na umu da pismo ne mora uvijek slijediti izgovor.

76. Brojevni. Primjerâ (genitiv množine!) za jednolikost i raznolikost u tvorbi riječi (genitiv množine!) ima dosta. Od dvaju glagola *topiti* i *topliti* glagolske imenice imaju jednak lik: *topljenje*, a *šumarski* se odnosi i na šumare i na šumarstvo. Tu nema izbora, ali ako se mogu tri različita pojma označiti trim riječima, tada svaku od tih triju riječi treba upotrebljavati u njezinu značenju. Razlikovanje imenica *broj* i *brojka* svladava se na nižim obrazovnim stupnjevima, ali se pridjevi od tih imenica ponekad pogrešno

upotrebljavaju. Od *brojka* pridjev glasi *brojčani*, i to je manje-više svima jasno. Problem se javlja kad treba tvoriti pridjev od imenice *broj*. Po pravilima tvorbe on glasi *brojni* kao što je *strojni* od *stroj*, *znojni* od *znoj*. *Brojni* je odnosni pridjev i može se definirati 'koji se odnosi na broj'. Međutim, postoji opisni pridjev *brojan* 'mnogi, velik (brojem)' koji ima određeni lik *brojni* pa, primjerice, leksička skupina *brojne imenice* može značiti 'mnoge imenice' i 'količinske imenice' (*dvojiica, trojica*). Dok se genitiv množine od genitiva jednine razgraničava naglasno ili pravopisno, u ovom slučaju za postizanje razlikovnosti pomoći će tvorba. Umjesto pridjeva *brojni* 'koji se odnosi na broj' postoji za isto značenje ispravno tvoren pridjev *brojevni*. Na taj će način značenjsku razlikovnost pratiti leksička razlikovnost. Jednako se tako mogu razgraničiti *listovni* (*papir*) od *lisni* (*lisne uši*) te *strukovni* (*strukovno udruženje*) od *stručan* (*stručni rad*).

Kada je riječ o broju, ima o njemu mnogo zanimljivosti. Pogledajmo usput samo jednu. Imenica *broj* je višeznačna, a spomenut ćemo samo dva značenja koja broj ima u jeziku. Jedno je 'morfološka kategorija' (jednina, množina, dvojina), a drugo 'vrsta riječi'. Za ta dva značenja neki jezici imaju dvije riječi (engl. *number* i *numeral*, fr. *nombre* i *numeral*, slov. *število* i *števnik*), a imao ih je i hrvatski u 19. st.: *broj* i *brojnik*. U prvom značenju imenica se upotrebljava samo u jednini, a u drugome uglavnom u množini (*glavni* i *redni brojevi*). Takvo jezično razgraničavanje znatiželjnik neće pronaći u jezičnim priručnicima pa ga sve to može zbuniti. Ono pokazuje da na jezik ne treba gledati kao na skup suhoparnih gramatičkih zakonitosti, nego da šetnja kroza nj može biti vrlo uzbudljiva avantura.

77. Navoditi. Glagol *navoditi* naša je istovrijednica za posuđenicu *citirati*. U znanstvenim je tekstovima ta riječ prava omiljenica. Pozivajući se na literaturu, autori najčešće pišu da taj i taj znanstvenik *navodi*, a on zapravo ne citira nikoga, nego *priopćava, izvoještava, opisuje, zaključuje, iznosi, ističe, utvrđuje, napominje, tvrdi, primjećuje, objašnjava, piše, spominje ...* Kolike li raznolikosti u hrvatskom leksiku! Treba ju samo iskoristiti.

78. Literatura. Tamo gdje raznolikosti uopće ne bi smjelo biti, a to su bibliografije, ima je, nažalost, dosta često. Šarolikost i nedosljednost u navođenju bibliografskih jedinica ne može ukloniti lektor jer pred sobom nema sve knjige i časopise. Iako nema opće-prihvaćenih pravila, postoji uzus za popise literature, časopisi obično traže od autora da se pridržavaju njihovih pravila, a ponešto i pravopis propisuje. Bibliografska se jedinica sastoji od nekoliko cjelina: podatak o autoru, o naslovu, o publikaciji (naslov, godište, broj, stranice), o izdavaču, mjestu i godini izdanja. Svaka se skupina može odijeliti ili zarezima ili točkama. Ne bi se trebali miješati podaci iz različitih skupina, npr. godina izdanja ide uz broj godišta, ako je

časopis, ili uz mjesto izdanja, ako je knjiga. Ako je knjiga na hrvatskom jeziku, tada su i podaci na hrvatskome. Zaista nam ne treba i tu engleski. Događa se da sama publikacija zbunjuje podacima u impresumu i na naslovnici pa se na prvi pogled ne razabire što je pravi naslov i tko su izdavači. U takvu slučaju pomoći će podaci u CIP-u (Katalogizacija u publikaciji), npr. na koricama dviju znanstvenih knjiga koje su izišle uz obljetnicu Hrvatskoga šumarskoga društva uz njegovo se ime navodi naslov Skrb za hrvatske šume, knjiga 1, knjiga 2, ali se u CIP-u vidi da su stvarni naslovi *Unapređenje proizvodnje biomase šumskih ekosustava* i *Zaštita šuma i pridobivanje drva* te da su izdavači Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Šumarski institut, Jastrebarsko. Jednolikost u navođenju literature može postići najbolje svaki autor ako jednake podatke uvijek jednako navodi. Evo nekoliko mogućih uzoraka:

A. rad u knjizi:

Slavko Matić: Šumsko sjemenarstvo. U: Đuro Rauš (ur.), Šume u Hrvatskoj, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i »Hrvatske šume«, p. o. Zagreb, Zagreb, 1992.

B. rad u časopisu:

Marijan Brezinščak: Pomalja se novi hrvatski pravopis. Meh. šumar., 23 (1998) 2: 78–82.

U hrvatskome je normalan redoslijed ime pa prezime, ali kada se literatura navodi abecedno, tada može biti i obratan poredak, samo se u tom slučaju prezime od imena odvaja zarezom. Budući da se u tekstu literaturni podatak navodi prezimenom i godinom, bibliografska se jedinica može organizirati i ovako:

Brezinščak, M., 1998: Pomalja se novi hrvatski pravopis. Meh. šumar., 23/2: 78–82.

Ti su primjeri uređeni prema dosadašnjoj praksi u šumarskim tekstovima. Knjižničari bi to uredili drugačije (npr. prema Harvardskim ili Vancouverkim pravilima o oblikovanju referencija) i njih bi trebalo poslušati kada se rade strukovne bibliografije. Za znanstvene je radove dovoljno da su svi podaci točni, da neki ne nedostaje, da je svaka skupina odvojena pravopisnim znakom te da se ne narušava jednolikost u popisu literature. Ako je riječ o djelima u kojima su bibliografske jedinice izvorno pisane ćirilicom, npr. na ukrajinskom ili ruskom, tada ih treba preslovčiti (transliterirati) prema hrvatskim pravopisnim pravilima, a ne prema engleskima. Tako treba pisati *Anatolij*, a ne *Anatolij*, *Černovitska oblast*, a ne *Tchernovitska*, *Moskva*, a ne *Moscow* itd.

XVI. Pravilno o pravilnom gospodarenju

Tko piše, mora biti spreman na reakcije čitatelja. Dobro je kada ih ima jer su one pokazatelj uspostav-

ljene komunikacije. Odlika je svake komunikacije da je između pošiljatelja i primatelja poruke moguć nesporazum zbog raznih razloga. Između gospodina V. Hitreca i mene nastao je nesporazum jer smo govorili o dvije stvari: on o znanosti, a ja o jeziku znanosti, odnosno o znanstvenim tekstovima, što nije nikako isto. Da smo o istome govorili, vjerojatno bismo se složili. Naime, profesor Vladimir Hitrec (*Mehanizacija šumarstva*, 23 /1998/ 3–4: 180) smatra da nisam u pravu kada tvrdim da su znanstveni tekstovi po svojoj prirodi lišeni subjektivnosti, pa se zbog toga ne preporučuje prvo lice jednine jer ono u komunikaciju unosi subjektivnost i konkretnost. Premda izričito kaže da su znanstveni tekstovi subjektivni, profesor ipak u svom prilogu govori o znanosti, a ne o jeziku znanstvenih tekstova.

79. Znanstveni stil. U standardnom jeziku postoje različiti stilovi (administrativni, novinarski, znanstveni, razgovorni, beletristički). Svaki stil ima svoja obilježja po kojima se razlikuje od drugih. Tako su za znanstveni karakteristične, među ostalim, racionalnost i objektivnost, za beletristički ekspresivnost, emocionalnost, metaforičnost i subjektivnost, za čije se postizanje upotrebljavaju različita jezična sredstva, npr. neutralni red riječi i prezent nesvršenih glagola običniji su u znanstvenom, a stilski obilježen red riječi te aorist i imperfekt u beletrističkom stilu. Na prvi pogled najlakše se prepoznaju po svojem leksiku jer su neke riječi običnije u jednom stilu nego u drugome. U svom sam prilogu o autorskom *mi* (*Mehanizacija šumarstva*, 22 /1997/ 4: 208, točka 69) obrazložila zašto treba izbjegavati pisati znanstvene tekstove u prvom licu jednine. Težeći da u *Jezičnim zrnacima* na što kraći i jednostavniji način dadem jezičnu pouku, dopuštam da ponešto ostane nedorečeno. No, u ovom je slučaju bilo sasvim jasno: pisanje znanstvenih tekstova u trećem licu stilski je neobilježeno, neutralno, općenitije i objektivnije, što je jest obilježje znanstvenoga jezika. Prvo je lice (riječ je o gramatičkom licu) jezično sredstvo kojim se unosi u komunikaciju subjektivnost, bliskost, pojedinačnost, neposrednost. Jasno je da će postupak pripovijedanja u prvom licu (tzv. *Ich-Form*) biti češći u književnosti nego u drugim stilovima, no ni u njoj nije tako čest. Prvo lice uključuje pošiljatelja i primatelja poruke (adresant i adresat), kao što je sada u ovom tekstu, komunikacija postaje osobna, konkretna, što nije u skladu sa sadržajem znanstvenih tekstova u kojima se teži poopćavanju i objektivnosti. Naravno, čovjek kao stvaralac svemu daje svoj osobni pečat. Riječ je samo o načinima slanja poruka i većoj ili manjoj vidljivosti njihovih pošiljatelja. Na što sam sve mislila pišući o autorskom *mi*, umjesto dodatnoga obrazloženja, i bez ulaženja u raspravu koliko je znanost subjektivna, a koliko nije, pitam samo

kako bi korisnici priručnika, npr. matematike i gramatike, prihvatili da su napisani u prvom licu jednine i uz to da im je jezik pun metafora.

80. Glagolski pridjev trpni. Riječi se u gramatici dijele na promjenljive i nepromjenljive. Svaka promjenljiva riječ ne mora imati sve oblike koje bi inače mogla imati prema pripadnosti određenoj vrsti. Tako sve imenice nemaju jedninske i množinske oblike, npr. *sanjke* nemaju jedninu, a *šumarstvo* nema množinu. Sve glagolske oblike ne mogu tvoriti svi glagoli. Postoji pravilo da samo prijelazni glagoli mogu tvoriti trpne pridjeve. Dakle, glagoli koji imaju objekt u akuzativu tvore trpni pridjev: *donijeti* što → *donesen*, *posjeći* što → *posječen*, *osušiti* što → *osušen*. Ostali ga glagoli ne tvore. Glagol *gospodariti* nije prijelazni glagol jer nema dopunu u akuzativu nego ju ima u instrumentalu; nije *gospodariti šumu* nego je *gospodariti šumom*. Budući da je to tako, nepravilno je govoriti o *gospodarenim šumama*, a pravilno je govoriti o šumama kojima se pravilno gospodari.

81. Genski/genetički. *Gen* može biti imenica (*nasljedni gen*), može biti prvi dio složenica (*genofond*, *genotip*) i može biti korijen u tvorbi nekih riječi (*genetika*). Ovdje nas zanimaju samo pridjevi *genski*, *genetski*, *genetički* koji se zbog svoje tvorbene sličnosti u upotrebi znaju izmiješati. Potrebna su sva tri pridjeva, a svaki ima svoje značenje. Pridjev *genski* odnosi se na gene: *genski fond*, *genetski* se odnosi na genezu, na postanak, na nasljeđe: *genetske bolesti*, a *genetički* se odnosi na genetiku kao znanost: *genetička istraživanja*, *genetičke metode*. Sva tri su pridjeva pravilna, samo treba paziti da se pri upotrebi ne zamijene. Obično se miješaju *genetski* i *genetički* po uzoru na pridjeve tipa *hipotetski/hipotetički*, *protetski/protetički*, *sintetski/sintetički*. Postoji i četvrti pridjev: *genetičarski* 'koji se odnosi na genetičare': *genetičarska udruga*, ali se u njegovoj upotrebi vjerojatno neće griješiti.

82. Endemski/endemični. U hrvatskom jeziku postoji dosta dometaka (sufikasa) za tvorbu pridjeva te se od jednoga korijena mogu tvoriti mnogi pridjevi. Zbog toga se često traži odgovor koji je tvorbeno pravilniji, kao što je slučaj s pridjevima *endemski* i *endemični*. Njima bismo mogli još dodati *endemičan*, *endemički* i *endemijski* ne da zamrsimo problem, nego da vidimo kolike su tvorbene mogućnosti hrvatskoga jezika. S tvorbenoga stajališta svi su ti pridjevi pravilni. Neki su sinonimi, a neki se razlikuju po značenju. Svi su, osim jednoga, odnosni pa se definicija njihova značenja podudara: koji se odnosi na ono što imenica, od koje su tvoreni, znači. Jedino je *endemičan* opisni pridjev, a znači 'vezan uz određeno područje, odomaćen'. Od njega se tvori imenica *endemičnost*. Opisni pridjevi imaju dva lika: određeni i neodređeni, prvi odgovara na pitanje *koji*, a drugi na pitanje *kakav*. U tvorbi naziva uvijek se upotrebljava

određeni lik: *endemični bor*. Pridjev *endemski* tvoren je hrvatskim dometkom *-ski* od imenice *endem* kao što je *morfemski* od *morfem* i *problemski* od *problem*. Odatle mu i značenje 'koji se odnosi na endeme': *endemsko područje*. Pridjevi *endemični* i *endemički* tvorbene su dublete, i to je obično razlog traženju da se jednoj dade normativna prednost. Nastali su prema latinskomu pridjevu *endemicus*, a znače 'koji se odnosi na endemizam i endeme'. Ako su pridjevi na *-ski* i na *-ni* istoznačni, kao što je u ovom slučaju, normativci obično daju prednost pridjevu na *-ni* (to je razlog zašto su se na televiziji umjesto *humorističkih* pojavile *humoristične emisije*). U skladu s tim, ali i s našom tradicijom, prednost ima *endemični*. Zbunjuje što se on podudara s određenim likom opisnoga pridjeva *endemičan*. No, to su takve fine jezične razlikovnosti da ih često ni jezikoslovci ne uočavaju pa stoga nije potrebno dalje tumačenje, osim da pridjev *endemični* može značiti (kao i *endemički*) 'koji se odnosi na endemizam'. Dovoljno je znati da je Velebit biljno *endemsko* područje i da je zabranjeno brati zaštićene *endemične* biljke. Pridjev *endemijski* tvoren je od imenice *endemija* i može se upotrebljavati u medicini (*endemijska gušavost*), kao što se upotrebljavaju *epidemijski*, *pandemijski* i sl. Od svih spomenutih pridjeva jedino se *endemički* ne preporučuje, a svi se drugi mogu upotrebljavati jer se značenjski razlikuju. Potrebno je samo paziti da se uvijek za određeno značenje upotrijebe odgovarajući pridjev. Jedna poredba s posuđenicom *sistem* i njezinim izvedenicama, bez obzira na to što se te riječi zamjenjuju hrvatskima *sustav* i njezinim izvedenicama, možda će olakšati razumijevanje spomenutih riječi: *sistem*, *sistemski*, *sistematičan*, *sistematički*, *sistematični*, *sistematičnost*.

XVII. Brojevine dvojbe

Jezikoslovci često pišu u sredstvima javnoga priopćavanja; najčešće daju jezične savjete, a ponekad polemiziraju. Kada se dogodi da zaiskre i malo jače iskre, promatrači sa strane ostaju iznenađeni. Ove su jeseni (1999) u novinama pale teže riječi u povodu izlaska *Hrvatskoga jezičnoga savjetnika* E. Barić i sur. i mnogi su ostali zbunjeni zbog žučljive rasprave. U prošlosti je također bilo dosta vrlo burnih rasprava, primjerice cijelu su se drugu polovinu 19. stoljeća vodili pravi mali pravopisni ratovi, čak zbog samo jednoga jedinoga slova. Proljetos je buru izazvao prijedlog da se takozvani dugi stari jat piše dvoslovom *ie* (*bielo mlieko*), a ne kao dosad troslovom *ije*. Kako se rasprava naglo rasplamsala (odjednom su svi pisali o tome), tako se brzo i stišala.

Činjenica je da jezičnih kroatista ima vrlo malo te da i nama i onima koji u svijetu uče ili predaju hrvatski jezik nedostaju mnogi jezični priručnici. Kad se i pojave, neki nas priručnici iznenađuju već svojim

opsegom. *Rječnik stranih riječi* V. Anića i I. Goldsteina ima preko 70 000 riječi, pa se ljudi pitaju što je u hrvatskom jeziku hrvatsko, a *Hrvatski jezični savjetnik* ima 1660 stranica te se nameće opravdano pitanje jesmo li toliko nepismeni da su nam sva gramatika i sav pravopis problem. Zbog neorganiziranosti i nesuradljivosti jezikoslovaca nekih ćemo se prijeko potrebnih djela još načekati. Jesu li kroatisti drugačiji od drugih? Bit će da nisu, jer se u svakoj struci mogu naći slični primjeri. Neorganiziranosti, nestručnosti, nesuradljivosti, pa i poznatoga hrvatskoga jala ima, nažalost, i previše, iako svi znamo da samo uspješna suradnja uz dobru organiziranost daje više rezultata i da samo konstruktivne rasprave o predmetu neslaganja, a ne svađe, vode napretku.

83. Nova godina. Ova nam je nova godina (2000. godina) sva problematična. Nećemo se baviti granicom tisućljeća ni računalnim problemima koji se mogu pojaviti zbog smjene brojeva, nego ćemo objasniti pravopisnu i jezičnu stranu. Ako se misli na sam dan, tada se prva riječ piše početnim velikim slovom: *Nova godina*. Ako se misli na cijelu godinu, obje se riječi pišu malim slovima: *nova godina*. Pravopis omogućuje da se čestitkom prenesu različite želje. Budući da će i ova, nova godina začas postati stara, treba tu jednostavnu pravopisnu pouku zapamtiti kako se opet ne bi dogodilo da suradnicima poželimo *uspješnu Novu godinu*. Kad se godina piše brojkama, treba pisati točku iza njih jer je to redni broj koji se od glavnoga broja razlikuje po toj točki: *Za doček 2000. godine treba odvojiti 2000 kuna*. Manje-više sve je to poznato. Jedino nije baš svima jasno kako treba ispravno pročitati redni broj. Jezični priručnici za redni broj od tisuću daju dvije mogućnosti: *tisući* i *tisućiti*, većina obje, a neki samo jednu, pa sve u svemu samo zbunjuju. Ako postoje dvostrukosti ili trostrukosti, govornici obično žele čuti preporuku što je ipak bolje. Uz savjet da nije pogrešno redni broj 2000. čitati ili slovima napisati *dvijetisući* (za doček *dvijetisuće godine*), prednost bi se mogla dati riječi *tisućiti* zbog dvaju razloga. Prvi je što se uspostavlja niz rednih brojeva s dočekom *-ti*: *deseti*, *stoti*, *tisućiti* (razgovorno i *hiljaditi*), *milijunti*, *milijarditi*, *bilijunti* ... Drugo, budući da se u hrvatskom jeziku ne pišu naglasci po kojima bi se razlikovali oblici riječi *tisuća* i *tisući*, u pismu se izbjegava dvoznačnost nekoliko oblika koji su jednaki za te dvije riječi. Dodajmo ovoj temi da je hrvatskomu jeziku nepotrebna posuđenica prilagođenica *milenij*, a još manje neprilagođenice *milenium*, *milenijum* ili tuđica *millennium*, jer ima svoju lijepu riječ *tisućljeće*. Odnosni pridjev od te imenice glasi *tisućjetni*.

84. Skripta. Ima promjenljivih riječi koje često ne znamo upotrijebiti u nekom obliku. Među njima je svakako i riječ *skripta*. Kad iz nekoga predmeta nema

udžbenika, studentima će itekako dobro doći skripta. Dva su problema u vezi s tom riječi: kojega je roda i broja, a o tome ovisi kojoj sklonidbenoj vrsti pripada, i kako brojevnim riječima izreći količinu toga pomagala za učenje. Jezični priručnici propisuju da se ta imenica upotrebljava samo u množini srednjega roda jer smo ju takvu posudili iz latinskoga jezika. U razgovornom se jeziku ona često upotrebljava kao imenica ženskoga roda u jednini: *kupio sam skriptu*. Po sadašnjoj gramatičkoj normi ispravno je samo: *kupio sam skripta, pročitao sam u skriptima, ostao sam bez dvojih skripata*. Postoje domaće imenice koje također imaju samo množinske oblike (tzv. *pluralia tantum*), npr. *dvojci*, *sanjke*, *naočale*, *novine*, a srednjega su roda kao *skripta* još *vrata*, *kliješta*, *kola*, *usta* ... Kad zastanemo nad riječju *skripta*, mogu pomoći spomenute imenice da olakšaju izbor pravilna oblika. One će pomoći i u brojenju onoga što znači imenica *skripta*. Kao što se kaže *jedna, dvoja, troja ... vrata*, tako se kaže *jedna, dvoja, troja ... skripta*, u *dvojim skriptima*, *napisao je troja skripta*. Uz imenice koje imaju samo množinu ne mogu stajati glavni brojevi, nego samo brojevnici pridjevi u množini: *jedni, dvoji ... peteri* itd.: *dvoji blizanci*, *troje naočale*, *jedna skripta*, *četvera kola*. Velika je razlika ako netko ima *četiri cipele* ili *četvere cipele*. U prvom slučaju može biti bos ako ima četiri lijeve cipele, a u drugome može biti zadovoljan jer ima zapravo četiri para cipela.

85. Brojevne riječi. Brojevi i brojke su kamen spoticanja i dobrim znalcima hrvatskoga jezika. U šumarskim tekstovima ima dosta brojaka. Zasad ćemo se osvrnuti samo na čitanje nekih brojaka. Kako se čitaju brojke kojima se daju ocjene? Učenici govore *jednina, dvojka, trojka, četvorka, petica*. Vidljivo je da taj niz nije usustavljen. Postoje dva niza brojevnih imenica ženskoga roda, jedan je tvoren dometkom *-ica*, a drugi dometkom *-ka*. Prve imenice znače brojku te predmet ili osobu koja je označena tom brojkom: *dobio je peticu, napiši ljepše tu dvicu, karo sedmica, vozim se jedanaesticom*. Druge imenice znače skupinu koja je nečim (idejom, poslom ...) povezana: *igra muška četvorka protiv ženske četvorke, kola vuče trojka* (tj. tri konja). Odatle i množinski oblici za više rođenih u jednom porodu: *trojke, četvorke*. U rečenici »Za ispitnu skupinu od 7 sjekača ocjenjivano je 15 radnih elemenata« oba broja mogu biti glavna pa se tako i čitaju: *sedam* i *petnaest*. Njima se kaže samo koliko je onoga što imenice znače. Pretpostavljamo da su zbog težine posla sjekači samo muškarci. Tada se prva brojka može čitati i *sedmorica*. Imenice *dvojica, trojica, petorica, jedanaestorica* ... znače samo muške osobe. Sada je jasno da novinari ne znaju što žele reći miješajući *oporbenu šestoricu* i *šestorku* i da ne poznaju svoj materinski jezik govoreći o *osmero generala* dok kamera prikazuje *osmoricu* visokih časnika i ni jednu časnicu.

Ako na ispit dođe 9 studenata, tada to može značiti troje: *devet* 'glavni broj koji znači brojnost jedinica' (ništa se ne kaže o spolu studenata), *devetorica* 'devet muških osoba' i *devetero* 'devet osoba različita spola', tj. devet studenata i studentica. Jezikoslovci često upozoravaju da je u hrvatskoj jezičnoj normi lik *devetero*, a ne *devetoro*, pa se mora paziti još i na to. U pisanju se brojaka čovjek lako zabuni, ali se često zabuni i u njihovu čitanju. Sada smo vidjeli da se jedna te ista brojka može različito čitati, ovisno o tome što znači. Uvijek se brojevnim riječi iskazuje brojnost jedinica, ali se njome može označiti da je ono što se broji različita spola (*dvoje profesora*), da je riječ o muškim osobama (*dvojica profesora*), da te muške osobe znamo (*obojica profesora*), da su parovi (*dvoje čizme*), da su neraščlanjivi skupovi (*dvoji svatovi*) itd. Napisana brojka može, dakle, zamjenjivati različite brojevne riječi. Stoga bi u tekstovima trebalo nastojati napisati slovima ono što se želi reći. Inače će se dogoditi da napisane brojke ponekad nećemo znati pročitati, npr. *lane 3, prasad 5, ljudi 2, gospoda 4*, a pogotovo ih nećemo znati staviti u određeni padež. Znatizeljnici koji nisu sigurni kako te brojke pročitati rješenje će naći u nekom drugom jezičnom zrcu.

86. Nakon. Šumar razlikuje vrste drveća, a jezikoslovac vrste riječi. Kao što su neke biljne vrste slične, tako su i neke rječne vrste bliske. Ta se bliskost lakše razaznaje, ali je mnogo teže uočiti tanahne značenjske razlike te riječi rabiti u njihovu pravom značenju. Nije rijetkost da se riječi *nakon*, *poslije*, *iza* međusobno zamjenjuju, iako nisu istoznačnice, pa čak ni ista vrsta riječi. Prijedlog *iza* označuje mjesni odnos: *stoji iza bukve, iza traktora*, a prijedlog *nakon* vremenski: *nakon rada, nakon mjerenja*. Prilog *poslije* ima vremensko značenje, suprotno od *prije*, a znači 'jednom u budućnosti': Nije mogao doći *prije*, doći će *poslije*, vjerojatno *nakon* sjednice. Prilog *poslije* ne valja zamjenjivati prilogom *kasnije*. Ispravno je: Nakon terenskoga rada podatke će obraditi *poslije* (ne: *kasnije*). Pravilna upotreba priloga *kasnije*: Jučer su radnici počeli *ranije* raditi, a danas su zbog kiše počeli *kasnije*. Treba samo pomisliti što šumi znači raznolikost pa će se lakše shvatiti što raznolikost znači jeziku. I jednomu i drugomu – život.

XVIII. Brojenje hrastova

Hoće li se hrvatski jezik održati u svijetu prevlasti engleskoga jezika? To je pitanje postavljeno na znanstvenom skupu koji su 2000. godine organizirali budimpeštanski Hrvati. Ako su oni stoljećima uspijevali opstati i očuvati svoj jezik, sadašnje bi generacije, s obzirom na to da je mnogo više obrazovanih nego nekada, trebale idućim naraštajima ostaviti hrvatski jezik još njegovaniji i izgrađeniji. U taj cilj mnogi trebaju ugraditi svoja zrnca skrbi za materin-

ski jezik. Je li nam stalo do hrvatskoga jezika i njegujemo li ga dovoljno, pitanje je koje svatko treba sam sebi postaviti. Ponekad se čini da je stanje s hrvatskim standardnim jezikom kaotično. Okrugli stol Matice hrvatske o lektorima i jezičnoj kulturi (usp. *Vijenac*, prilog *Križ na jeziku*, VIII, 158, 23. 3. 2000) pokazao je da je *nepismenost ljudi koji se bave pisanjem* dosegla zabrinjavajuće granice. Nije rijetkost da znanstvenici mnogo lakše pišu na engleskom jeziku nego na hrvatskome. Kad i žele pisati ispravno, jezični ih priručnici ili zbunjuju (*HPT-usluga* i *HPT usluga, pejšaž* i *pejzaž, na žao* i *nažao*), ili ih pogrešno obavješćuju (*četinari, zapremnina, aga ž/ženski rod/*) ili su preskupi (usp. M. Brezinščak: Skupoća jezičnih oslonaca, *Kolo IX* /1999/ 4: 115–135). Događa se da i lektori pogriješe (kamo sreće da nema potrebe za njima!), da recenzenti i urednici ne obave svoj posao, da neka izdanja nemaju korektora, a nerijetko i tehnika zakaže (tko zna kako je u rukopisu nepostojeći i »upao« u 15. redak *Jezičnih zrnaca XVII, Mehanizacija šumarstva*, 24 /1999/ 3–4: 88, pa umjesto ispravnoga »dugi stari jat« stoji »dugi i stari jat«). Nema nam druge nego uporno promicati jezičnu kulturu i truditi se da što ljepše, ispravnije i sigurnije pišemo svojim materinskim jezikom. U njem bi se sve trebalo najlakše i najradosnije izreći.

87. Brojenje. U jezičnom zrcu br. 85 (*Mehanizacija šumarstva*, 24 /1999/ 3–4: 88) ostalo je pitanje bez odgovora kako bi se čitali ovi napisani primjeri: *lane 3, prasad 5, ljudi 2, gospoda 4*. Prije nego što odgovorimo na to pitanje, recimo da takav red riječi nije pravilan i da bi se izuzetno mogao dopustiti jedino u nekoj tablici u kojoj bi se iskazivala brojnost (količina). U hrvatskom jeziku normalan je red riječi: brojevnica + imenica, jer zapravo brojevnica riječ otvara mjesto imenici koja dolazi zbog toga na drugo mjesto: *dva hrasta*. Stoga navedene leksičke skupine treba ovako pravilno pisati: *3 laneta, 5 prasadi, 2 ljudi, 4 gospode*. Jesmo li sada sigurni kako treba pročitati te brojke? Riješimo odmah dvojbu: *tri laneta, petero prasadi, dvoje ljudi, četvorica gospode*. Ni jedna od tih imenica nema i jedninu i množinu; imenice *lane, prasad* i *gospoda* imaju samo jedninu, s tim da su imenice *prasad* i *gospoda* zbirne jer gramatičkom jedninom (*prasad* se sklanja kao *kost*, *gospoda* se sklanja kao *žena*) označuju množinu. Imenica *ljudi* ima samo množinu. Kao biološki naziv ta imenica obuhvaća i muške i ženske osobe, te *dvoje ljudi* znači 'jedno muško i jedno žensko'. U nekim našim krajevima imenica *ljudi* znači 'muškarci' (*došli su ljudi i žene*), pa se u tom značenju slaže s brojevnim riječima na *-ica*: *dvojica ljudi*. Dakle, u ovom slučaju jedna brojevnica riječ isključuje drugu: ako je *dvoje ljudi*, ne može biti *dvojica ljudi*, i obratno.

Ako imenica ima samo jedninu ili samo množinu, brojnost se onoga što ona znači ne izriče glavnim

brojevima pa se napisane brojke ne čitaju kao *jedan, dva, tri* ... Izuzetak su imenice uz koje dolaze samo glavni brojevi manji od pet, kao što je u ovom slučaju imenica *lane*: *jedno lane, dva, tri, četiri laneta*, ali se dalje ne može brojiti. Riječ je o imenicama koje najčešće znače mlado od čovjeka ili životinje: *dijete, unuč, tele, jare* ..., ali i neke predmete: *dugme, bure, tane* ... Za izricanje veće količine uz te se imenice upotrebljavaju druga jezična sredstva: *šestero unučadi, mnogo djece, deset komada buradi*.

88. Hrast/hrastovi. Ostanimo u svijetu brojeva, ali ovaj put u svijetu gramatičkoga broja. Naime, gramatički se i matematički broj razlikuju. Kategorija broja u gramatici ima samo jednu opreku: jednina ~ množina. U jeziku je brojivo uglavnom ono što ima i jedninu i množinu. Kako je kategorija broja svojstvo imenica, govori se o brojivim i nebrojivim imenicama. Za šumare, i ne samo za njih, zanimljivo je pitanje jesu li u njihovim rečenicama uvijek pravilno upotrijebljeni množinski oblici. Primjerice, što znači da je u nekom području *česta pojava mrazova*, da je *jela otporna na mrazove* ili da je u nekom radu riječ o *vrstama hrastova*? Obje su imenice (*mraz* i *hrast*) brojive jer imaju i jedninu i množinu. No, riječi obično nemaju samo jedno značenje pa treba prvo znati značenje da bi se mogao izabrati pravilan oblik. Nažalost hrvatski jezični priručnici nisu uvijek pouzdani. Anićev *Rječnik hrvatskoga jezika* definira *hrast* kao »visoko listopadno stablo (*Quercus*)«, *bukvu* kao »listopadno stablo (*Fagus sylvatica*)«, *bor* kao »jedna od biljaka četinarara (*Pinus*)«, a *jelu* kao »crnogorično stablo (*Abies*)«. Uz prve tri imenice navedeni su množinski oblici, a uz četvrtu nisu. Ako se i zanemari neujednačenost definicija tih botaničkih naziva, što baš i nije mala pogreška, sve su četiri definicije pogrešne i nepotpune. Primjerice, imenica *hrast* znači biljni rod, znači pojedinačno stablo iz toga roda i znači tvar (hrastovinu). U ovom se slučaju može govoriti o tri- i dvama gramatičkim značenjima imenice *hrast*. Ta je imenica brojiva, znači ima i jedninu i množinu samo kad znači pojedinačno stablo. Kad znači rod listača (*Quercus*) i kad znači tvar, nebrojiva je. Samo u prvom slučaju uz imenicu može stajati glavni broj: *posjekao sam dva hrasta, osušilo se šest hrastova*. Kada je riječ o lužnjaku i kitnjaku, onda je riječ o *dvjema vrstama hrasta*, a ne o *hrastovima*. Treba dobro pripaziti upotrebljava li se imenica u terminološkom značenju. O tome će ovisiti hoće li doći u jedninu ili množinu.

Neki se nazivi upotrebljavaju samo u množini, a neki samo u jedninu. Množinski oblik *bukve* ima dva značenja, porodica *Fagaceae* i stabla. U prvom značenju ta imenica nema jedninske oblike, a u drugome ima. Kad *bukva* znači rod (*Fagus*), vrstu (obična bukva, *Fagus sylvatica*) ili tvar (bukovina), ima samo jed-

ninske oblike. Da sve to ne bi zbunjivalo, treba samo prvo vidjeti što znači upotrijebljena riječ. Od značenja će ovisiti oblik riječi. Još jedan primjer da olakša ovu malo zamršenu sliku gramatičke kategorije broja. U općem jeziku *mačka* je domaća životinja i možemo govoriti o *jednoj mački* i o *pet mačaka*. Kao naziv porodice upotrebljava se samo množinski oblik: *mačke*, i tad uz tu imenicu ne može stajati glavni broj jednako kao što ne stoji ni uz ime *Vinkovci*. Zaključimo: kada brojimo hrastove, brojimo zapravo samo hrastova stabla. Naziv vrste i roda ima samo jedninske oblike. Stoga se organiziraju znanstveni skupovi o hrastu (misli se na rod), a ne o hrastovima (što bi značilo o stablima), piše se monografija o jeli (*Abies*) i sl.

Kad znamo da jedninske i množinske oblike imaju imenice kojima se označuju izvanjezični predmeti koji se mogu brojiti, lakše ćemo upotrijebiti pravilne oblike i od imenica *mraz, snijeg, kiša*. Njima se imenuju jedinstvene pojave u prirodi koje se ne mogu brojiti. U tom se značenju te imenice upotrebljavaju samo u jedninu: *u rano je proljeće čest mraz, ove je godine bilo malo kiše i dosta snijega*. Množinski oblici *mrazovi* (ne *mrazevi*), *snjegovi*, *kiše* pripadaju općem leksiku, često pjesničkomu jeziku (*Da su snijezci, već bi okopnuli ...*), a ne nazivlju. Ovdje nije kraj priče o jedninu i množini. Mnoge imenice imaju samo jedninu (*jelovina, med, olovo, ozon, lišće, bol*) ili samo množinu (*vile, sanjke, vrata, svatovi*) pa na to treba misliti kad se upotrebljavaju njihovi oblici i kad se želi označiti njihova količina.

XIX. Isto ili slično

Što se događa s hrvatskim jezikom na kraju 20. stoljeća? I bez istraživanja očito je da se s promjenom državnoga statusa Hrvatske i društvenim promjenama koje su nastale mijenjao i hrvatski jezik. Teško je reći je li smjer kojim je hrvatski jezik krenuo na početku posljednjega desetljeća isti i na kraju toga desetljeća. Nema valjanih istraživanja pa ni zaključaka potkrijepljenih valjanim podacima. Hrvatski jezikoslovci nisu znali iskoristiti slobodu i nadoknaditi sve ono propušteno u prošlim, za hrvatski jezik teškim vremenima. Iako je objavljeno mnogo knjiga o jeziku, malo je onih koje su rezultat osmišljenih istraživanja, a više je sličnih djela koja na isti ili na sličan način govore o istome. Javnih je rasprava bilo dosta, ali jezik od njih nije imao koristi jer one nisu ni vođene zbog jezika. Planskoga istraživanja i objavljivanja temeljnih djela nije bilo. Javne ustanove koje to trebaju raditi potrošeni novac nisu opravdale rezultatima.

Jedan drugi račun bio je pogrešan i to treba priznati. Dogodilo se da je autorica ovih zrnaca pišući o brojenju pogriješila brojeći pa se izgubilo 86. zrnca. Tako je niz u *Mehanizaciji šumarstva* veći za jedno zrnca (u ovoj je doradi ono dodano). To je samo dokaz da

uz broj (gramatički), brojeve (vrsta riječi) i brojenje (brojivo/nebrojivo), o čem je bilo riječi u *Jezičnim zrnacima* XVII i XVIII, i brojke mogu pomutiti razne računice.

89. Ime. Ima dosta pravila o pisanju velikoga slova i pri kolebanju treba pogledati u pravopis. No, i upućenijima je ponekad teško odlučiti piše li se neka riječ velikim ili malim slovom, ali je još teže lektoru ako ne zna što znači riječ napisana velikim slovom. Treba najprije znati je li *CRNI LUG* naselje ili šuma. U prvom se slučaju obje riječi pišu velikim slovom (*Crni Lug*), a u drugome samo prva (*Crni lug*). Pravopisno pravilo kaže da se imena pišu velikim slovom, ali nije dovoljno znati je li riječ o imenu ili nije. Nisu sva imena jednorječna, neka su i višerječna, a u tom slučaju treba znati što ona imenuju. Ako je riječ o višerječnim imenima kontinenta, država i naseljenih mjesta, sve se sastavnice pišu velikim slovom: *Sjeverna Amerika, Republika Hrvatska, Staro Petrovo Selo*. U ostalim zemljopisnim imenima i imenima raznih ustanova, tijela i sl. piše se samo prva sastavnica velikim slovom, ako je posrijedi višerječnica: *Gorski kotar, Hrvatsko zagorje, Vransko jezero, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti*. Ako je u imenu još jedno ime, ono se također piše velikim slovom: *Uprava šuma Delnice. Kapela* je ime planinskoga masiva i zato se piše velikim slovom. Ono ostaje i u imenima dviju planina koje čine taj masiv: *Velika i Mala Kapela*. Najčešće su pogreške što se obje sastavnice u drugoj skupini toponima napišu velikim slovom: *Gorski Kotar*, i što se ne razlikuje što je ime, a što nije ime. Ako je riječ o upravama šuma u Delnicama i Senju, ne treba *uprave* pisati velikim slovom jer je to opća imenica, a ne ime. Ime se uvijek odnosi na jedan entitet u izvanjezičnoj stvarnosti ili na skupinu koja djeluje kao cjelina u odnosu na druge takve skupine (*Eskimi*). U našem slučaju treba razlikovati *Uprava šuma Delnice i Uprava šuma Senj* od *uprava šuma Delnice i Senj*. Slično bi bilo kad bi se reklo, primjerice, *susret studenata šumarskih fakulteta iz Zagreba i Sarajeva* ili *susret studenata Šumarskoga fakulteta iz Zagreba i Šumarskoga fakulteta iz Sarajeva*. Nije uvijek lako odrediti što je ime jer jedna imenica može biti i vlastito ime (*planet Zemlja*) i opća imenica (*zemlja je od suše ispucala*). Pri dvojbi treba uvijek misliti na to je li riječ o imenu. Pritom je često potrebno izvanjezično znanje da bi se moglo ispravno primijeniti pravopisno pravilo. Treba jednostavno znati kako službeno glasi ime i što je njime imenovano. Kad se zna da je *Snježnik* u Hrvatskoj, a *Snežnik* u Sloveniji, nije potrebno pisati *hrvatski Snježnik*. Nije potrebno pisati ni *Lička Plješivica* jer je u Lici *Plješevica*, a blizu Zagreba *Plešivica*. Znamo da je *Južna Amerika* kontinent i da se prva riječ prema pravopisu piše velikim slovom. Znamo također da je *južna Hrvatska* samo zemljopisno određenje jednoga područja koje-

mu to nije ime i da se zato prva riječ piše malim slovom. Velikim i malim slovom označuju se različiti sadržaji. Stoga treba razlikovati i ovakve primjere: *završio je šumarski fakultet* (a ne strojarski), *diplomirao je na Šumarskom fakultetu u Zagrebu* (ime ustanove). Turist više voli vidjeti *stari grad* nego novi, može posjetiti *Stari grad* (ime dijela grada) ili *Stari Grad* (naselje na Hvaru), a može i *Starigrad* (naselje pod Velebitom). Njega će možda zaboljeti noge od hodanja, a nas glava od našega pravopisa.

90. Navezak. U posljednje vrijeme mnogi se pitaju treba li pisati, primjerice, *šumarskoga* ili *šumarskog*, odnosno je li prvo ispravno, a drugo pogrešno. Po sadašnjoj gramatičkoj normi ispravno je oboje. No, kad postoji mogućnost izbora, postavlja se pitanje što se ipak preporučuje, što je bolje. Svaki autor ima pravo napisati kako želi, a na jezikoslovcu je da objasni o čem je riječ. A riječ je o navescima *a, u, e* u genitivu, dativu i lokativu jednine pridjevno-zamjenične sklonidbe muškoga i srednjega roda: *šumarskog(a), šumarskom(u, e)*. Današnje gramatike dopuštaju: *student šumarskog/šumarskoga fakulteta* (o velikom i malom slovu usp. točku 89), *na šumarskom / šumarskomu / šumarskome fakultetu*. Starije hrvatske gramatike nisu poznavale naveske i ti su padežni oblici imali samo po jedan lik. Genitiv je glasio *šumarskoga*, dativ *šumarskomu*, a lokativ *šumarskom*. Dakle, *student Šumarskoga fakulteta u Zagrebu, idem prema Šumarskomu fakultetu, ispiti na Šumarskom fakultetu*. Da ne bude sve jednostavno, pobrinuli su se jezikoslovci. Kad je pak riječ o lokativu jednine muškoga i srednjega roda u pridjevno-zamjeničnoj sklonidbi, danas se u tekstovima pisanim njegovanim jezikom rabi gotovo isključivo oblik na *-ome*: *u Šumarskome listu*. Je li i ovdje glavnu ulogu odigrao koji jezikoslovac ili je nadjačala želja da bude svakako drugačije nego prije (zbog čega su *izvoješća o djelatnicima* bila potisnula *izvoještaje o radnicima*), nije sada tako bitno, ali se u ovom slučaju išlo i mimo sustav i mimo tradiciju i mimo gramatičke propise (norma dopušta i takav, akuzativni oblik). Svi dokazi da je u hrvatskim gramatikama do vukovaca, dakle do kraja 19. st., lokativni nastavak *-om*, a samo izuzetno *-ome*, što potvrđuje i povijesno i dijalektno stanje, a što su i srpski jezikoslovci priznavali kao »zapadno obilježje«, nisu uspjeli zaustaviti širenje lokativnoga nastavka *-ome*. Ni u ovom slučaju nema mjerodavnih koji bi odredili što je pravilno. Zato samo preporučujemo da tko želi pisati njegovanim stilom i ostati na tragu hrvatske gramatičke tradicije, neka piše *-oga, -omu, -om*.

91. Građevinski/građevni. Homonimi (riječi koje su izrazno jednake, ali su značenjski toliko udaljene da se ni po jednom obilježju ne preklapaju) i sinonimi (riječi koje se izrazno razlikuju, ali znače isto) nisu problem pri pisanju, oni su u jezikoslovlju uglav-

nom teorijski problem. Zanimljivo je da se raspre većinom vode oko različitoga shvaćanja što je isto. Istost ne zaokuplja samo jezikoslovce jer pred njom zastaju i drugi znanstvenici. Treba se samo osvrnuti na povijest utvrđivanja biljnih vrsta pa da se vidi koliko je bilo razilaženja u shvaćanju što je isto, a što je različito. U *jezičnim zrcima* više smo puta pokušali razgraničiti što je isto, a što je samo slično, dakle različito. Zbunjuju riječi, a njih ima dosta, koje su izrazno slične, ali se značenjski razlikuju. Stoga uvijek treba malo više opreza pri upotrebi takvih riječi. Kao što šumar nikako ne može zamijeniti jelu sa smrekom, tako ni jezični znalac ne može zamijeniti *jabučni* i *jabukov*, *civiliziran* i *civilizacijski*, *šumarev* i *šumarski*, *otočki* (od *Otok*) i *otočni* (od *otok*) itd. Pridjevi *građevinski* i *građevni* izrazno su slični, ali svaki ima svoje značenje: *građevinski* 'koji se odnosi na građevine', npr. *građevinska konstrukcija*, *građevinski radnik*, a *građevni* 'koji se odnosi na građu i gradnju (građenje), koji služi za gradnju', npr. *građevni materijal*, *građevno drvo*. Često se piše *građevinski materijal* umjesto *građevni*. Tu je i treći pridjev: *građevinarski* 'koji se odnosi na građevinare i građevinarstvo', npr. *građevinarski fakultet*. Slično, a ipak nije isto.

XX. Od viška glava ne boli

U znanstvenom jeziku najčešći su jezični problemi s nazivljem. Svaka struka ima svoje nazivlje, ali se znanstvenici sreću i s nazivljem drugih struka te je potrebno osvrnuti se i na nj. Dvojba uvijek ima previše i s općepotrebnim jezikom, od pravopisnih, preko reda riječi u rečenici, tvorbe riječi do izbora riječi. Završit ćemo niz *jezičnim zrcima* koja su ostala neobjavljena ili su se nametnula u suradnji sa šumarskim znanstvenicima.

92. Okolica/okolina/okolish. Jezična je norma ukupnost najustaljenijih tradicionalnih ostvaraja jezičnoga sustava, izabranih i utvrđenih u procesu društvene komunikacije, odnosno skup povijesno ostvarenih mogućnosti jezika kao sustava koje je neka jezična zajednica prihvatila kao obvezujuće u javnoj komunikaciji. Ona se s vremenom, kao i sve norme, mijenja. U hrvatskom slučaju nije poznato tko je mjerodavan za mijenjanje jezične norme, tko odlučuje što bi se trebalo mijenjati i tko bi na taj način usmjeravao razvoj standardnoga jezika. I to je naš najveći problem. U nas su se oduvijek vodile iscrpljujuće rasprave što je od dvoga bolje, danas *neće* ili *ne će*, jučer *padalina* ili *oborina*, *mrki* ili *smeđi medvjed*, a prije tridesetak godina i *okolina*, *okolica* i *okolish*. Iz svih je priloga bilo jasno da su *okolica* i *okolish* zemljopisni, prostorni pojmovi: *U okolici je Zagreba skijalište*, a *okolina* sociološki: *Stalno je bio u sukobu s okolinom*. Premda se smatra da su samo *okolica* i *okolish* istoznačnice u prostornom značenju, mala razlika ipak postoji u nji-

hovoj razdiobi. *Okolish* označuje bliži prostor: *Okolish je kuće lijepo uređen*, a rijetko bi tko rekao: *u okolishu Zagreba*. Budući da je ta riječ najmanje značenjski i upotrebno opterećena, ona se terminologizirala te je postala ekološki naziv. U raspravi se previše naglašavao odnos čovjeka i prirode, a premalo se vodilo računa o tome da zdrav život razumijeva ukupnost uvjeta u kojima čovjek živi, dakle i prirodnih, i društvenih i kulturnih. Bilo je prijedloga da se kao ekološki naziv uzme *okolina* jer od triju riječi ona tvorbeno (*okol-ina*) ima najšire značenjsko polje, među ostalim skupno (kao *druž-ina*) i prostorno (kao *čist-ina*, *pad-ina*), ali je izbor pao na *okolish* kao ekološki naziv, *okolina* je ostala društveni, a *okolica* zemljopisni pojam. Kad se riječ jednom terminologizira, to znači da ima značenje koje joj damo. Ipak je rasprava urodila plodom: jedna je dvojba riješena.

93. Onečišćenje. Pravni tekstovi ponajbolje pokazuju kako se standardni jezik razlikuje od jednoga funkcionalnoga stila do drugoga. Svaki će lektor dati prednost ekološkomu nazivu *onečišćenje*. Međutim, pravnici razlikuju dva naziva: *zagađenje*, koje je zakonski kažnjivo, i *onečišćenje* koje nije kažnjivo. Jezikom posuđenica rečeno, lektor bi grdno pogriješio da imenice *polucija* i *kontaminacija* proglašio sinonimima i da dade jednoj prednost. Slično je i s riječima *zemlja* i *država*, koje su u općem jeziku istoznačnice, ali u jeziku prava nisu jer međudržavni sporazum potpisuju države, a ne zemlje. Takvih primjera ima jako mnogo i prije upotrebe riječi treba razmisliti o njezinu značenju.

94. Kut i ugao. Prvo treba reći da su obje riječi u redu, ali nije u redu ako se upotrijebe oblici *kutem* i *kutevi* umjesto *kutom* i *kutovi* (usp. točku 51) i ako u tekstu jedna riječ zamijeni drugu. Često se događa, čak i u znanstvenim tekstovima, da se umjesto *kut* napiše *ugao*. Pri tome se uopće ne razmišlja da smo svi u školi učili o pravokutnim trokutima, o pravokutnicima, da smo se služili *kutomjerima* ... U fizici i matematici u hrvatskom je jeziku *kut*, ali možemo i dalje nekoga čekati na *uglu* Frankopanske i Illice ili na sjeveroistočnom *uglu* HNK-a.

95. Zbroj. Odavno se zna da je u hrvatskom jeziku ispravna riječ *zbroj*, a da *zbir* nije nikad bio poželjna riječ. Međutim, pridjev *zbirni* ostao je u upotrebi, čak i u hrvatskim gramatikama. Slično se dogodilo i s glagolom *dozvoliti* (rusizam) umjesto kojega se uvijek preporučivao hrvatski *dopustiti*, ali je ostala imenica *dozvola* (npr. vozačka), iako imamo lijepu riječ *dopusnica*. Kad je riječ o pridjevu *zbirni*, umjesto njege se može reći *zbrojni* ili *skupni*. Još je davne 1812. godine Šime Starčević u svoj gramatici, prvoj hrvatskoj gramatici pisanoj hrvatskim jezikom gotovo bez ijedne posuđenice, imenice *lišće*, *granje*, *drveće* nazivao »sakupivo ime«, što bi se danas reklo *skupne imenice*.

Značenjski je to ispravnije jer te imenice nisu nikakav zbroj istovrsnih predmeta, nego su skup. Trebalo bi najprije iz gramatičkoga nazivlja izbaciti pridjev *zbirni* (*zbirne imenice*), pa onda i iz drugoga stručnoga nazivlja (npr. *zbirni podaci* su *skupni podaci*).

96. Obrada/obradba. Jezik ima svoje zakone i ne jezikoslovci ih ne moraju znati. No, svaki izvorni govornik trebao bi »imati jezični osjećaj«, kao što se to zna često reći kad se ne znaju jezična pravila. Dovoljno je primijeniti analogiju ili *naliku*, kako bi to u 19. st. hrvatski rekao genijalni Bogoslav Šulek, inače Slovak koji je počeo učiti hrvatski s 22 godine. U šumarstvu se i u drvnjoj industriji obrađuje drvo. Jedni pišu o *obradi*, a drugi o *obradbi* drva. Obje su imenice dobre, iako tako ne misle svi. Pročitah primjedbu visokoškolovanoga stručnjaka da mora biti *obrada* jer je glagol *obraditi*, a nije *obradbiti*. Trebalo se samo sjetiti primjera kao što su *boriti se* > *borba*, *porediti* > *poredba*, *dvojiti* > *dvojba*, *narediti* > *naredba*, *izraditi* > *izradba*, pa i *obraditi* > *obradba* itd. Prema tomu te su imenice tvorene dometkom *-ba* na osnove *izrad-*, *obrad-*, *pored-* potpuno ispravno. Neke imaju istoznačnu tvorbu (dvostrukosti u jeziku nisu rijetkost) dometkom *-a*, kao što su *izrada*, *obrada*, *razrada* ..., a veći dio nema. Tvorba dometkom *-ba* ima prednost jer se od takvih imenica dalje lako tvore druge izvedenice: *izvedbeni*, *obradbeni*, *poredbeni* ... Od glagolskih imenica na *-nje* (*gnojenje*, *hranjenje* ...) ne tvore se pridjevi, a od dosta istoznačnih imenica na *-a* pridjevi se ne rabe (*izradni*, *obradni* ...). Na kraju krajeva, što bi priroda bez *hranidbenoga* lanca!? (Usp. točku 59.)

97. Normacija. Nakon stvaranja hrvatske države vratilo se dosta riječi koje su u prošlosti bile uobičajene u hrvatskom jeziku. Među oživljenicama bila je i riječ *norma*. S njom nema problema osim što prevoditelji s engleskoga i dalje pišu *standard* kad je riječ o propisima. (Riječ *standard* nije sasvim potisnuta, rabimo ju kad govorimo o niskom ili visokom životnom standardu.) Ni glagol *normirati* nije sporan, sporna je postala imenica tvorena od njega. Pojavila se *normizacija* unatoč brznoj reakciji nekoliko stručnjaka. (Opširnije o tome M. Brezinščak, *Temeljna mjerenja mase*, HMD, Zagreb 2005.) Kako je *normizacija* normirana? Jednostavno, pogreškom. Iako je jasno da ta imenica tvorbeno narušava jezični sustav, ušla je u jezik na velika vrata preko zakona, državnih tijela i rječnikâ. A sve je jako jednostavno. Imenice na *-acija* tvore se od dvovidnih (svršenih i nesvršenih) glagola stranoga porijekla na *-irati* tako da se *-irati* odbaci i doda *-acija*: *adaptirati* > *adaptacija*, *notirati* > *notacija*, *jotirati* > *jotacija*, *stagnirati* > *stagnacija*, *normirati* > *normacija*, *organizirati* > *organizacija*, *alkalizirati* > *alkalizacija*. Državnomu zavodu za normizaciju i mjeriteljstvo netko je od jezikoslovnih autoriteta dao takvo ime (prije je bila *standardizacija* te je u ovom

slučaju djelovala analogija), iako u hrvatskom jeziku nema glagola *normizirati* pa onda nema ni imenice *normizacija*. Nikomu nije palo na pamet da nešto nije u redu s *normizacijom* jer nije postojala imenica *normiziranje* analogno imenici *standardiziranje*. Otkad postoji Zavod za normizaciju i mjeriteljstvo postoji i naziv *normizacija*, koji je ušao u zakone i u sve novije rječnike (npr. V. Anić: *Rječnik hrvatskoga jezika*, J. Šonje /ur./: *Rječnik hrvatskoga jezika*). Pri lektorskom pokušaju da ne uđe u prijevod *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju*, jer će se nazivlje u njem normirati za daljnje prevođenje ostalih dokumenata Europske zajednice, nije se uspjelo jer je *normizacija* već normirana. Međutim, upornost se nekoliko stručnjaka isplatila. U hrvatskom prijevodu *Pojmovnika Eurovoc*, verzija 4.2, koji služi za indeksiranje dokumenata u dokumentacijskim sustavima europskih institucija i njihovih korisnika, umjesto dosadašnjih pojmova *normizacija* i *Europski institut za normizaciju* stoji *normiranje* i *Europski institut za normiranje*, a umjesto Zavoda za normizaciju i mjeriteljstvo osnovane su druge ustanove. Imamo tvorbenu porodicu: *norma*, *normirati*, *normiranje*, *normacija*, *normacijski*, *normativ*, *normativac*, *normativan*, *normativno*, *normativnost*, *normativizam*, *normativistika*, *normativist*, *normirac*, a *normizaciju* treba što prije zaboraviti.

98. Nazivoslovne porođajne muke. Ako jezikoslovac ne zna što je ispravno, kako će znati obični građanin koji želi pisati i govoriti uzornim jezikom? Iz jezikoslovne je radionice posljednjih godina izišao niz *porođajni*, *porodni*, *porodiljski*, *porodiljni*, *rodiljski*, *materinski dopust*. Još je veću zbrku unosi zakon koji sa svojim propisima, pa i nazivljem obvezuje. Radeći hrvatsko-ruski rječnik, moskovski se slavist Artur Bagdasarov našao gotovo pred gordijskim čvorom: koji pridjev koje mu nude hrvatski jezikoslovci u svojim radovima izabrati. Odmah na početku treba reći da su svi pridjevi dobro tvoreni, ali svaki put kad je riječ o pridjevima, treba obratiti pozornost na značenje imenica od kojih su tvoreni. U ovom je slučaju riječ o rodilji (*porodilja* je babica), ženi koja je rodila, pa je jedino ispravan *rodiljski dopust*. Dopust je njezino pravo, a njega se može prenijeti na oca ili na drugu osobu, ovisno o tome što zakoni u kojem društvu određuju. Taj primjer vrlo zorno pokazuje da svaki put treba dobro razmisliti što znači riječ od koje je nastala izvedenica, nova riječ. Kad bismo se samo malo zamislili nad *elektronskom poštom*, koju uporno svakodnevno ponavljamo, vidjeli bismo bez velikoga gramatičkoga znanja da je pridjev *elektronski* tvoren od imenice *elektron* i da naša pošta nema veze s elektronima (ali *elektronski top* ima), nego ima veze s *elektronikom* pa je zato *elektronička pošta*, kao što su *elektronička knjiga*, *elektronički mediji*, *elektroničko bankarstvo*, *elektroničko računalo*.

99. Povjesnik. Svaka struka ima svoju povijest i njezine istraživače. Kako se zovu znanstvenici koji proučavaju povijest šumarstva? Nasuprot tvorbenim inačicama *historik* i *historičar* stranoga porijekla postoje domaće istoznačnice *povjesnik* i *povjesničar*. I u tome su se jezikoslovci razilazili. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (JAZU, 1880–1976) ima obje riječi, pisane s *ije*, s potvrđama tek iz 19. stoljeća. Vatroslav Rožić (*Barbarizmi u hrvatskom jeziku*, ³1913) i Tomo Maretić (*Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, 1924) preporučuju *povjesnik*. *Hrvatski pravopis* iz 1944. normira *povjesničar* (po njem se pisalo *povjestničar*), a *povjesnik* (*povjestnik*) proskribira. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1951) Dragutina Boranića propisuje upravo suprotno. Anićev *Rječnik* riječ *povjesnik* smatra zastarjelicom. Budući da po svojoj slavenskoj etimologiji *povijest* znači 'pripovijetka' i da je u vezi s glagolom *povijedati*, imenica *povjesnik* zapravo znači 'onaj koji piše ili pripovijeda povijest'. Povijest je danas znanost pa za imenovanje osobe koja se njome bavi kao zanimanjem prednost ima imenica *povjesničar* jer ulazi u isti tvorbeni uzorak kao i *botaničar* (usp. točku 74). S normativnoga je stajališta ona stilski neutralna, dok je imenica *povjesnik* stilski obilježena, a pogotovo bi to bila imenica za žensku osobu – *povjesnikinja*.

100. Aorist i imperfekt. Aorist označuje prošlu trenutačnu radnju, a imperfekt prošlu trajnu radnju. Prvi se načelno tvori od svršenih (*posjekoh*), a drugi od nesvršenih (*sijecijah*) glagola. Oba su vremena stilski obilježena i nisu obilježje znanstvenoga stila. No, ako su obilježje stila pojedinca, kao što je slučaj s jezikom umirovljenoga profesora Šumarskoga fakulteta Rudolfa Sabadija, lektor ih ne bi trebao po svaku cijenu mijenjati u perfekt. Ti su se oblici počeli odavno gubiti iz upotrebe, a rijetko ih je tko znao tvoriti, pogotovo imperfekt. No, aorist se vratio s elektroničkom komunikacijom. Istraživanje je pokazalo da je zbog kratkoće oblika (aorist je kraći od neutralnoga perfekta: *posjekoh* nasuprot *posjekao sam*) postao obilježje SMS-ova. Nažalost, ponekad jezični priručnici neće biti od pomoći onomu tko se želi podsjetiti kako glase ti oblici. Tako se dogodilo da po jednoj suvremenoj gramatici imperfekt glagola *htjeti* glasi *hoćah*, *hoćase*, a po drugoj je taj oblik zastario, ali je ipak naveden uz *hotijah* i *htijah*. Po prvoj je aorist istoga glagola *htjedoh*, a po drugoj *htjedoh*, *htjeh* i *hotjeh*. Odakle ti primjeri? Preuzeti su iz *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1899) Tome Maretića. No, Maretić uz oblik *hotjeh* kaže da je našao samo jednu potvrdu (iz *Istorije oblika /1874/ Đure Daničića*), a Akademijin *Rječnik* bilježi česte potvrde do 18. st., a već rjeđe u 19. st. No, eto on je i danas propisan. I nije jedini te vrste. Svaki čitatelj neka provjeri koji bi od tih oblika upotrijebio. Pretpo-

tavljam da bi najčešći odgovor bio *htjedoh* (aorist) i *htijah* (imperfekt).

101. Radovi. O radovima na sječi bilo je riječi u točki 38. Nije loše ako se u šumarstvu mnogo radi, ali je loše ako u jeziku ima previše nepotrebnih radova: *radovi premetanja*, *radovi održavanja*, *radovi iskorištavanja*, *radovi na iznošenju drva* ... Glagolske imenice već znače radnju pa su uz nju suvišni *radovi*, dovoljno je samo *održavanje*, *iskorištavanje*, *sječa*, *izvlačenje* ... Kad je pak riječ o iznošenju, valja reći da osoba iznosi, a traktor *izvlači* i *izvozi* drva. Sama se radnja naziva *izvlačenje* i *izvoženje*. To su dovoljno teški poslovi i ne treba ih otežavati dodavanjem *radova* na njih.

102. Hrvatski jezik i EU. Početak pristupnih pregovora s EU-om odrazit će se na sve djelatnosti u Hrvatskoj. Prije samih pregovora počelo je usklađivanje hrvatskoga zakonodavstva sa zakonodavstvom EU-a. Zasad je u prvom planu najvažnije prevođenje pravne stečevine (*acquis communautaire*) i s tim u vezi problem odabira i osposobljavanja stručnjaka za taj veliki i odgovorni posao, ali i problem osposobljavanja hrvatskoga jezika da može valjano odgovoriti na taj izazov. Kad se prevodio *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*, pokušavao se sa stručnjacima naći hrvatski naziv za jedan od osnovnih naziva, a to je *acquis communautaire*, koji obuhvaća u prvom redu pravne propise, ali uključuje i praksu Suda EZ-a i druge pravne akte. Taj francuski naziv, preuzet u engleski i u neke druge jezike, zbog nemogućnosti bilo kakve prilagodbe u hrvatskome je nepoželjan, što se pokazalo već na samom početku kad su prevoditelji sklanjali samo drugi dio, dakle pridjev, i pritom nastavak odjeljivali spojnicom kao da je riječ o kratici (*acquis communautaire-a*). Trud se isplatio. *Acquis* je ostao u razgovoru, ali je u *Sporazum* i u sve kasnije dokumente ušla hrvatska istovrijednica: *pravna stečevina* (*Europske zajednice*). Tako uz slovenski (*pravni red*) i uz njemački (*Besitzstand der Gemeinschaft*) i hrvatski ima svoj naziv za *acquis*. Nažalost, jezikoslovni argumenti ponekad nisu dovoljni da stručnjake uvjere da griješe. Pridjev *Zajedničin* nikako nisu htjeli prihvatiti, iako im je sasvim normalna sintagma *Matičin odbor*, iako su zbog dvoznačnosti na kraju ipak pristali na pridjev u *Zajedničine sankcije* i *Zajednična kontrola*, ali su ostala *tijela Zajednice*. Iz istih je razloga sve više memorandumima na kojima stoji *ured dekana*, *ured predsjednika* i sl., a množe se sintagme tipa *Pula film festival*, *Zagreb film festival*, *internet pretraživanje*, pa izlazi da Hrvati sve manje znaju tvoriti pridjeve. Otkada su hrvatskomu uhu odjednom postali strani izrazi *dekanov/predsjednikov ured*, *Pulski/Zagrebački filmski festival*, *internetska stranica*, *internetsko pretraživanje*? Hrvatski jezik ima velike mogućnosti tvorbe pridjeva kojima se može mnogo preciznije imenovati nego engleskim, npr. u hrvatskome nije

svejedno hoće li se *trade* uz imenice prevesti s *trgovinski (tokovi)* ili s *trgovački (kredit)* ili *banking* u nekim izrazima s *bankarski (sustav)*, *bankovni (račun)* ili samo *banka*.

103. Kratice. Kod kratica uvijek ima problema, od pitanja strana ili domaća, njihova čitanja i razrješenja, sklanjanja do mjesta u rečenici. Hrvatski se jezikoslovci, nažalost, ne bave kraticama ni teoretski (npr. njihova tvorba) ni praktično (nema rječnika kratica, koji bi se svako malo trebao ažurirati). Ako se preuzima strana kratica, tada se ne misli na to iz kojega je jezika pa se puno ime daje redovito na engleskome, a kratica je zapravo iz francuskoga, što je posve vidljivo iz redosljeda slova koja zamjenjuju riječi, npr. CEN nije engleska kratica od *European Committee for Standardization* nego francuska od imena *Comité Européen de Normalisation*. Drugi je problem mjesto kratice u rečenici (usp. točku 43). Hrvatski su tekstovi preplavljeni kraticama ispred imenica, npr. CARDS program, EU komisija, EU propisi i sl. umjesto program CARDS, Komisija EU-a, propisi EU-a ... Ne razmišlja se uopće o tome da je dio kratica preuzet, npr. WTO, i da bi u tom slučaju trebalo sve te kratice izgovarati prema hrvatskoj normi (ve-te-o), a da je dio napravljen prema hrvatskim imenima, npr. EZUČ (Europska zajednica za ugljen i čelik). Kad postoje hrvatske kratice za međunarodna tijela, treba njih upotrebljavati, pa stoga treba pisati EEZ (Europska ekonomska zajednica), a ne EEC.

104. Mjerne jedinice. Postoje zatvoreni leksički podsustavi s ograničenim brojem članova pa bi se pravila o njihovu liku i njihovoj upotrebi trebala lako usvojiti. Upravo je s njima najviše problema, kao što je slučaj s brojevima o kojima je više puta bilo riječi u *Jezičnim zrcima* (točke 3, 83, 84, 85, 87, 88 i dr.). Nazivi i znakovi za mjerne jedinice također su manji zatvoreni skup, odavno su popisani, opisani i propisani. Unatoč tomu stalno se javljaju »ispadi iz sustava«. Od svega je najgore kad se takvi ispadi jave tamo gdje ne bi smjeli biti. Pred neusuglašenošću *Hrvatskoga enciklopedijskoga rječnika* (Novi Liber, 2002) sama sa sobom ostaje se bez riječi. Na str. 1567 mjerena se jedinica za energiju, rad i toplinu piše *džul*, a na str. 290 natuknica *džul (džaul)* upućena je na *joule*, koja je obrađena na str. 535 pod *Joule, James Prescott*. Jednako su tako obrađeni i drugi mjeriteljski nazivi, npr. *vat / watt, bekerel / becquerel* (tu se sugerira da je ispravno *bekrel*), *njutm/newton, grej / gray* (tu je iznenađajuća obrada pod apelativom, a ne pod imenom kao u prethodnim slučajevima). Nedosljednosti nikad kraja. Neki su nazivi jedinica SI (u rječniku su tako i definirani) ipak pisani kao prilagođenice: *metar, sekunda, kilogram* ... U rječniku je, dakle, većina naziva preuzeta kao tuđice u svojoj izvornoj grafiji, a na kraju knjige u tablici kao prilagođenice u hrvatskom jeziku,

kako su u to vrijeme bile propisane hrvatskim *Zakonom o mjernim jedinicama* i kako ih je za taj rječnik u 8 tablica pregledno dao Stanislav Sever, koji naravno nije imao veze s obradom u rječniku, što se može pročitati u napomeni izdavača. Zloslutna je rečenica pri kraju te napomene (str. 1571): »U samome *Rječniku*, pored fonetskog, kao prioritetno uneseno je etimološko nazivlje koje je u međunarodnoj upotrebi, čemu će se u dogledno vrijeme prilagoditi i hrvatski propisi.« Nećemo komentirati »fonetsko« i »etimološko« nazivlje jer je to tema za jezikoslovni časopis, ali moramo uočiti očiglednu poveznicu. Dogodilo se! Ravnatelj Državnoga zavoda za mjeriteljstvo dao je na javnu raspravu *Pravilnik o mjernim jedinicama*, koji zamjenjuje dosadašnji *Zakon o mjernim jedinicama*. U njemu je preslikana jezična nedosljednost iz *Hrvatskoga enciklopedijskoga rječnika* kao da su isti autori. Osnovne su jedinice prilagođenice u hrvatskome: *metar, kilogram, sekunda, amper* ..., a izvedene tuđice (strane riječi): *wat, ohm, henry, luks, radijan, steradian* ... Bože moj, kakav je to gemiš! Malo domaćih, malo stranih, a onda među stranima odjednom opet domaće. Otkuda *luks, radijan, steradian* ... među »etimološkim« nazivljem? Te su riječi slovopisno prilagođene hrvatskomu (izvorno su: *lux, radian, steradian*). Opravdanje da idemo u Europu pa da trebamo imati međunarodno nazivlje čista je besmislica. Stranac neće razumjeti hrvatski tekst samo zato što u njemu piše da žarulja ima 100 wata, a ne 100 vata. Prema tomu *Pravilniku* elektroinženjer u svom tekstu može napisati 12 ampera, 100 wata. Tomu ne treba komentara. Na kraju čovjeka spopadne golema tuga kad vidi kakav je odnos države (Državni zavod za mjeriteljstvo!) prema službenomu jeziku koji je propisala. Dovoljan je jedan primjer iz *Pravilnika*: »Izuzetak je litra, koja se označuje jednim od dvaju mogućih znakova: verzalnim (»velikim«) ili kurentnim (»malim«) slovom (L i l).« Bez obzira na sve školske reforme, prvašići počinju svoj obrazovni put učeći pisati velika i mala slova. Bez navodnika. Netko je, čini se, zaboravio prve lekcije.

105. Pravopisni znakovi. O spojnici i crtici te o bjelini usp. točku 53. Uporno mijenjanje spojnice u crticu tamo gdje ona mora doći i davanje usmenih savjeta na kojem se mjestu na tipkovnici nalazi crtica urodilo je plodom. Sve se češće u šumarskim tekstovima razlikuju spojnica i crtica. Ovdje nećemo o svim pravopisnim znakovima, nego samo o onome u čemu se još dosta griješi i što nije u našim pravopisima (broj je pravopisa u nekom narodu obrnuto proporcionalan njegovoj pismenosti) opisano. Ni u jednome nema među pravopisnim znakovima bjelina. Nije li upravo *bjelina* (razmak) najčešći znak u pisanom tekstu? Jest, a ipak se ona tako ne tumači. *Hrvatski pravopis* L. Badurine, I. Markovića i K. Mićanovi-

ća (str. 112) smješta bjelinu među grafičke znakove kao što su tipovi slova. *Hrvatski školski pravopis* S. Babića, S. Ham i M. Mogaša (str. 14) ima paragraf o bjelinu, ali samo kao pravopisnom nazivu (ne kaže za što), te da se upotrebljava za razmak među riječima. »Pisanje s bjelinama sastavljeno je pisanje, a pisanje bez bjelina sastavljeno.« Odredba nije valjana jer pojam sastavljeno i rastavljeno pisanje ovdje nije definiran. Riječi se ne pišu ni sastavljeno ni rastavljeno. Mogu se samo rastavljati na slogove i tako zapisati (*ma-te-ma-ti-ka*) ili na tvorbene sastavnice (*nad-šumar-ski*) ili kako drugačije. Bjelina zapravo nije uopće definirana. Što bi bilo da matematičari u svojim formulama izbace neki znak? Tekstovi, nerijetko i jezikoslovni, puni su sljubljenih dijelova teksta koji moraju biti rastavljeni bjelinom. Bjelina mora doći između riječi (*crni bor*), između inicijala (A. P. B. Krpan), između složenih kratica (dr. sc.), između brojeva u datumu (21. I. 2006), njome se odvajaju znakovi za mjerne jedinice, matematički, fizikalni, logički i drugi znakovi te općenito svaki novi podatak bio on riječ, znak, kratica i sl.: 5 m, 100 %, 12×12 , $4 > 3$, hrast + ov → hrastov, $20 : 2 = 10$, 2006. god., dr. iur., 20 kn, osim ako pravopisna ili upotrebna norma ne propisuje drugačije, npr. zgrade se od teksta ne odvajaju bjelinom, ali ni drugi pravopisni znakovi kad se nađu jedan do drugoga: 2005. god., »Vatra!«, Molim!? U elektroničkoj se komunikaciji u dosta slučajeva ne piše bjelina, npr. ivan.ivic@skolskajniga.hr. Uglavnom autori više ne paze hoće li uopće »lupiti« razmaknicu ili će napraviti »rupu« s dvostrukom, pa i trostrukom bjelinom. Bjelina je pravopisni znak koji je valjda jedino strogo propisan u bibliotekarstvu, u što se svatko može uvjeriti samo ako pročita CIP u bilo kojoj knjizi. Međutim, ona je i u drugim strukama, ali i u općem jeziku jednako važna kao i svi drugi pravopisni znakovi. Treba ju samo usporediti s drugim nultim znakovima, npr. s pauzom u glazbi, šutnjom u komunikaciji, nulom u matematici, nulom sklonidbom u gramatici ... Ako je u filozofiji ništa nešto, u matematici prazan skup također nešto, onda je i bjelina u pravopisu nešto.

Bjelinom su se u hrvatskom jeziku, u skladu s normama ISO-a, razdvajale skupine od tri brojke radi bržega uočavanja vrijednosti velikih brojeva. Pravopisi su unijeli zbrku dopuštajući da se umjesto bjeline stavlja točka. Pisanje točke, a i zarez u brojevima većima od milijun te preuzimanje decimalne točke iz engleskoga pravopisa unijelo je opći nered te se moramo zapitati koji je ovo broj: 2,437.792,899.221. S bjelinom je jednoznačno (2 437 792,899 221), pa nije jasno zašto pravopisci nisu mislili da brojevi i kao jezične jedinice imaju samo jedno značenje, znače izbrojenu količinu, brojnost. U navedenom je primjeru upotrijebljen decimalni zarez, a da je umjesto njega

decimalna točka, zbrka bi bila i veća. Zaista »zbrka i neodgovornost!«, kako je to Brezinščak ocijenio (*Temeljna mjerenja mase*, 2005: 102). Naime, ako je norma ISO 31–0 (1992) propisala decimalni zarez i bjelinu u pisanju velikih brojeva za razdvajanje skupina od po tri brojke (usp. Brezinščak 2005: 98–99, 101–102), vrijeme je da kao građani države koja je članica *Međunarodne normacijske organizacije* (ISO) poštujemo tu normu. Decimalni smo zarez naučili u školi, onda smo pomodno prihvatili englesku decimalnu točku, a sad bismo trebali konačno prihvatiti zarez kao međunarodnu normu te se vratiti pisanju velikih brojeva s bjelinom (razmakom): 25 000 000, i pri tom paziti da ih ne rastavljamo na kraju retka.

Upotreba trotočja kao znaka za nezavršenost ili za prekid teksta nije sporna, jedino što treba pripaziti da budu zaista napisane tri točke, a ne četiri ili pet. Pravopisne odredbe kad se piše trotočje sasvim su jasne, ali ni u jednom pravopisu ne piše *kako* se trotočje piše, s bjelinom ili bez nje. Pravilo se može donijeti slijedeći logiku. Ako je izostavljen dio riječi, trotočje se piše bez razmaka (*otorino...*), ako se izostavlja dio rečenice, trotočje se razdvaja bjelinom s lijeve i desne strane (Pravopisni znakovi *točka, zarez ... navodnici ...*), a ako se u većem navodu izostavlja dio teksta, trotočje se piše u zagradama koje se odvajaju bjelinom od ostaloga teksta (*Trotočje se piše 1. kada dio rečenice ili teksta ne navodimo, kada je izostavljen. (...) 2. kada želimo označiti duže stanke ili isprekidan govor*).

Hrvatski pravopisi ne daju upute kako se i kada se pišu različite zgrade i različiti navodnici. U šumarskom se nazivlju često javljaju zgrade unutar zagrada. Osnovne su okrugle, a unutar njih dolaze kose: obična smreka (*Picea abies* /L./ H. Karst), »Na sjevernom Velebitu raste šuma hrasta kitnjaka s bekicom (*Luzulo-Quercetum petraeae* /Hill. 1932/ Pass. 1963)«. Jednako je i s navodnicima; u navodu koji se nalazi u navodnicima novi navodnici moraju biti drugačiji. Često se griješi u pisanju srednjih udvojenih jer su zatvoreni unutra («pogrešno»), a trebaju biti otvoreni van. »Ispravno je ovako«, ili "ovako", ili "ovako", ili 'ovako', ili ovako: "Varijanta sa šašikom rasprostranjena je na visokim područjima Nacionalnoga parka »Sjeverni Velebit« s utjecajem sredozemne klime." Polunavodnici se rabe često kao drugi navodnici (navodnici u navodnicima), kao znakovi kojima se označuje značenje neke riječi (*dinamičan* 'živahan') i za označivanje kultivara: *Picea pungens* Engelm 'Glauca'.

106. Materinski jezik. Otkad je civilizacije postoji težnja i potreba za komunikacijom izvan svoga etničkoga prostora zbog raznih razloga, ponajprije trgovačkih i vjerskih. Zbog toga su i u davnoj prošlosti postojali svjetski jezici, primjerice armenski, arapski, latinski ... U današnjem svijetu globalizacije i doseg-

nutih komunikacijskih veza, o kojima se do jučer nije moglo ni sanjati, engleski se sve više nameće kao jezik globalne komunikacije tako da se pred njim osjećaju ugroženim i veliki jezici, a kamoli ne mali. Mnogo veća opasnost za hrvatski jezik od globalnoga jezika i od »velikih« jezika u Europi jest odnos hrvatskih govornika prema materinskomu jeziku, ali i odnos države prema svomu službenomu jeziku. Kako se može očekivati da će se sutra u ujedinjenoj Europi učiti više hrvatski jezik, barem u susjedstvu, ali i šire zbog sve proširenijih gospodarskih veza, kad ga mi sami guramo na sporedni kolosijek. Na svakom se koraku vidi potiskivanje hrvatskoga jezika u korist engleskoga, ali se ta pojava još uvijek može svesti na pojedinačnu razinu (imena tvrtki, naslovi televizijskih emisija ...). Opasno je kad ta pojava dobije službeni karakter, primjerice kad tvrtke u kojima je i država dioničar postaju vlasništvo stranih tvrtki i kad se u Hrvatskoj u takvim tvrtkama službena komunikacija odvija na engleskome. Opasna je pojava za materinski jezik kad znanstvenici, objavljujući svoje radove na engleskome, prestanu izgrađivati svoj materinski

jezik. Tko će se truditi pronaći dobar hrvatski naziv kad je to mnogo teže nego pisati po hrvatskom pravopisu? A već se počelo pisati »po engleski« velikim slovima: *Hrvatske Šume* umjesto »Hrvatske šume« (ime trgovačkoga društva). Nažalost, nije samo to. Nije rijetkost da se engleskim nazivom u zagradama tumači hrvatski jer se više ne zna napisati stručni tekst na svom materinskom jeziku. Možda nije zgreška još jednom podsjetiti (usp. točku 75) da je mladi svećenik Šime Starčević s 27 godina 1812. napisao hrvatsku gramatiku, dakle stručni tekst, hrvatskim jezikom bez stranih naziva, iako je dobro znao latinski, francuski, talijanski i njemački. Ako se ovako nastavi, mnogi će govornici hrvatskoga jezika početi sanjati na engleskome.

Stoljećima su se Hrvati služili latinskim, njemačkim, talijanskim i mađarskim jezikom u javnom životu, ali im to nije smetalo da izgrađuju i hrvatski jezik. Danas kao europski građani trebamo i moramo njegovati višejezičnost, ali pritom jednakim marom, kao što su to činili mnogi naraštaji prije nas, trebamo i moramo njegovati – materinski jezik.

Kazalo pojmova

Rimska brojka znači da se riječ nalazi u uvodu poglavlja pod tim rednim brojem, a arapska da se riječ nalazi pod tom točkom

<i>Abieti-Fagetum</i> 9	biti ¹ 2, 12	brestov 54
stanište <i>Abieti-Fagetum</i> 9	jesam 12	brezik 74
<i>acquis communautaire</i> 102	bismo 2	brezov 54
adaptacija 36	biste 3	brezova metla 54
aktivnost 49	budem 12	broj 3, 76, XIX
amortizacijski 48	biti ² 12	četiri 3
aorist 100	bijem 12	dva 3
areal 42	bjelina 53, 105	dvije 3
bukov areal 42	bjelobor 59, 63	jedan 3
autorsko <i>mi</i> 69, 79	bjelogorica 59	pisanje brojeva 105
bankarski 102	bjelograb 59	redni broj 83
bankarski sustav 102	bjelograbić 63	sklonidba 3
bankovni 102	bogoslovlje 71	slaganje 3
bankovni račun 102	boravište 55	tri 3
bilijunti 83	borik 74	brojan 76
biljar 74	botaničar 74, 99	brojčani 76
biljarstvo 74	botaničarka 74	brojenje 87
<i>biodiversity</i> 61	botanik 74	brojevne riječi 85
biodiverzitet 62	botanika 74	četiri cipele 84
biotop 55	brašno 29	četvera kola 84
		četvere cipele 84

četvorica gospode 87
 dvoje ljudi 87
 dvoje profesora 85
 dvoji blizanci 84
 obojica profesora 85
 osmorica generala 85
 petero prasadi 87
 troje naočale 84
 brojevni 76
 brojka 76
 brojni 76
 bukov 14, 54
   bukova skočipipa 54
   bukova šuma 54
 bukva 88
 centralizacija 36
 centralni 9
 cijep
   lozni cijep(ovi) 73
 ciklamin 54
 cilj 31
   u cilju 31
 citiranje 10
 citirati 77
 civilizacijski 91
 civiliziran 91
 crnobor 59, 63
 crnogorica 59
 crnograb 59, 63
 crtalni 15
 crtica 53
   od – do 53
 cvjetište 55
 cvjetni 14
 čelnik 9
 često 52
 četina 59
 četinari 59
 četinjače 59
 četinjačni 59
 decimalni 105
   decimalna točka 105
   decimalni zarez 105
 defolijacija 43
 dekanov 102
   dekanov ured 102
 dinamičan 7
 dinamički 7
 diverzitet 62
 djelatnik 90

dob 19
 dobar 60
 dobivanje 12
 dobiven 12
 dočetak
   -ah XV, 75
   -logija 71
 dolaziti 18
 domaća riječ 9, 27
 dometak (sufiks)
   -a 96
   -(a)n 7
   -acija 36, 97
   -ar 74
   -ba 96
   -bina 55
   -ičar 74
   -ija 48
   -ik¹ 74
   -ik² 74
   -ika 74
   -in 16
   -ina 57, 92
   -ioni 48
   -irati 36, 97
   -ist 13
   -ište 55, 56
   -itet 49, 62
   -ivo 58
   -jar 74
   -(j)avati 50
   -(j)ivati 50
   -ni 54, 82
   -nje 96
   -ost 49, 58, 62
   -ov /-ev 16, 54
   -ski 7
   -stvo 71
   -ti 83
 dopisati 50
 dopisivati 50
 dopusnica 95
 dopustiti 20
 dostojan 55
 dostojanstvo 55
 dotacija 36
 dozvola 95
 dozvoliti 20, 95
 drenov 54
 drveće 24
 drveni
   drvena vrata 25
   drveni stol 25

drveno vreteno 25
 drvni 16, 25
 drvna gromada 22
 drvna industrija 25
 drvna masa 23
 drvna smola 25
 drvnogromadni 22
   drvnogromadne tablice 22
 drvnoindustrijski 21, 22
 drvo 23, 24
 drvoprerađivački 21
 država 93
 dugovit 61
 dugovječan 61
 dušoslovlje 71
 dvijetisućiti 83
 dvojba 96
 dvorište 55
 ekspanzija 68
 elektricitet 49
 elektronički 98
   elektronička knjiga 98
   elektronička pošta 98
   elektronički medij 98
   elektroničko bankarstvo 98
   elektroničko računalo 98
 elektronski 98
   elektronski top 98
 endemičan 82
   endemična biljka 82
 endemični 82
 endemičnost 82
 endemijski 82
   endemijska gušavost 82
 endemski 82
   endemsko područje 82
 EU 102, 103
Fagus 9
   Fagus vrste 9
 fizik 74
 floppy 9
 floristički 66
 florni 66
   florni sastav 66
   florno područje 66
 forvarder 9
 genetičarski 81
   genetičarska udruga 81
 genetički 81
   genetičke metode 81

- genetski 81
   genetska bolest 81
 genitiv 8, 75
 genski 81
   genski fond 81
 giboslovlje 71
 glagol 80
   glagolski pridjev trpni 80
 glasoslovlje 71
 glavni 9
   glavno stovarište 9
 gljivični 17
 gnojenje 96
 gnojivo 58
 gorica 95
   bijela gorica 59
   crna gorica 59
 gorivo 58
 gospodarenje 61
 gospodariti 61, 80
   gospodariti šumom 80
 gradivni 29
   gradivne imenice 29
   gradivni pridjevi 29
 gradivo 29, 58
 građa 29
 građevinarski 91
   građevinarski fakultet 91
 građevinski 91
   građevinska konstrukcija 62
   građevinski radnik 91
 građevni 91
   građevni materijal 91
   građevno drvo 91
 grboslovlje 71
 gromada 22
 hidrauličan 7
 hidraulički 7
 hidrodinamički 7
 historik 74, 99
 hmeljov 54
 homonim 91
 hranidba 58
 hranidbeni 58
   hranidbeni lanac 58, 96
 hraniti 58
 hranivo 58
 hranjenje 96
 hranjiv 58
 hrast 88
   dvije vrste hrasta 88
   posjeći dva hrasta 88
 hrastov 14, 54
   hrastov savijač 54
 htjeti 100
 humanost 49
 iglica 59
 iglicače 59
 iglični 17
 ime 89
 imperfekt 100
 imunitet 49
 imunost 49
in situ 9
 industrijalizacija 36
 informacija 36
 instalacija 36
 internetski 102
   internetska stranica 102
   internetsko pretraživanje 102
 interval 44
   vremenski interval 44
 inventarizacija 64
 inventura 64
 investicijski 48
 ishrana 58
 iskoristiti 50
 iskorišćivanje 50
 iskorišćivati 50
 iskorištavanje 50
 iskorištavati 50
 istoznačnica IX
 istoznačnost IX
 IUFRO 46
   kongres IUFRO-a 46
 izmjeriti 39
 izrabljenica 68
 izrada 38
 izradba 96
 izvedbeni 96
 izvješćivati 50
 izvještavati 50
 izvlačenje 101
 izvoženje 101
 izvrstan 60
 jabučni 54
 jabukov 54
   jabukov cvijet 54
   jabukov moljac 54
 jarčić¹ XIV
 jarčić² XIV
 jasenov 14
 jednina 80, 88
 jednostavnost iskaza 67
 jelov 14
   jelova daska 54
 kakvoća 60, X
 kakvoćni 60, X
 kameni 25
 kamiličin 54
 kapacitet 49
 Kapela 89
   Mala Kapela 89
   Velika Kapela 89
 kasnije 86
 kazalni 15
 kemičar 74
 kemik 74
 kestenik 74
 kiša 88
 klimadijagram 47
 klimatski 8, 47
   klimatska promjena 47
   klimatska zona 47
   klimatski dijagram 47
   klimatski uvjeti 8
 klimazona 47
 količina X
 kompjutorizacija 36
 kontaminacija 93
 korijenski 14
   korijenski sustav 14
 korjenoslovlje 71
 kratice 43, 103
 kritik 74
 krumpirište 56
 kruškov 54
   kruškov pikac 54
 kukuružište 56
 kupusište 56
 kut 51, 94
 kvaliteta 60, X
 kvalitetni 60
   kvalitetna razlika 60
   kvalitetna vrijednost 60
   kvalitetni doseg 60
 kvantiteta X
 lanište 56

- les 33
lipov 54
  lipov med 54
lirik 74
lisni 14, 76
  lisne uši 76
listače 59
listačni 59
listopadni 59
  listopadne šume 59
listovni 76
  listovni papir 76
lišćari 59
literatura (navođenje) 78
ljeposlovlje 71
ljeskov 54
mačka 88
masa 23
  drvena masa 23
  lisna masa 67
maslinov 54
  maslinova grana 54
  maslinova mušica 54
matematičar 74
matematik 74
materijal 29
  građevni materijal 29
  pilanski materijal 29
  sadni materijal 73
  šumarski materijal 29
  uredski materijal 29
materinski jezik 106
mazivo 58
mehanizacija 36
  mehanizacija šumarstva 36
  šumarska mehanizacija 36
mesoprerađivački 21
mijenjati se 18
milenij 83
milijarditi 83
milijunti 83
miroslovlje 71
mjera 37
  mjera zaštite 37
  zaštitna mjera 37
mjeriti 39
mjerne jedinice 104
mnogorječe VI, VII, 44, 45
množina 80, 88
mogućnost 44
  potencijalna mogućnost 44
mramor 29
mraz 88
mudroslovlje 71
najoptimalniji 68
nakon 86
naravoslovlje 71
naredba 96
narodoslovlje 71
nastaniti se 55
nastavak 16
  -em 51
  -oga 16, 90
  -om 16, 51, 90
  -ome 90
  -omu 16, 90
nastojati 55
navezak 90
navoditi 77
nazivlje XX
nazivoslovlje 71
nejednakost 62
nizina 32
norma 11, 92, 97
  eksplicitna norma 11
  implicitna norma 11
  jezična norma 10, 92
normacija 97
normacijski 97
normativ 97
normativac 97
normativan 97
normativist 97
normativistika 97
normativizam 97
normativno 97
normativnost 97
normirac 97
normiranje 97
normirati 97
normizacija 97
nova godina 83
novičica 74
obaranje 38, 67
obarati 39, 67
obavješćivati 50
obavješćavati 50
obavljati 39
oblikoslovlje 71
obrad(b)a 96
obradbeni 96
obraditi 96
obujamni 23
očetinjavanje 59
očetinjavati 59
odličan 60
ognjište 55
okamina 70
okolica 92
okolina 92
okoliš 55, 92
onečišćenje 93
oprema 29
organizacijski 48
osnova 96
  izrad- 96
  obrad- 96
  pored- 96
osobito 20
ostvaraj 68
otočki 91
otočni 91
ozlijediti 20
ozljeda 20
ozljeđivanje 20
ozljeđivati 20
označavati 50
označivati 50
panjače 59
period 35
periodičan 7, 35
periodički 7, 35
pjesak 29
pitanje 45
pjeskar 34
pješčanik 34
pješčar 34
pješčenjak 34
pleonazam 44
Plešivica 89
ploština 40
pluralia tantum 84
Plješevica 89
područje 41, 42, 45, VII
  klimatsko područje 41
  kontinentalno područje 41
  šumovito područje 41

- poglavito 20
 polucija 93
 poluperiod 35
 polurazdoblje 35
 pomladak 65
 pomladiti (se) 65
 pomlađivati (se) 65
 ponajprije 20
 popis 64
 popisivanje 64
 poredbeni 96
 postajkivati 55
 postojati 55
 postojbina 55
 posuđenica 9, 27, 48, 68
 potrajan 61
     potrajno gospodarenje 61
 potrajati 61
 potrajnost 61
 povećavati se 18
 povijedati 99
 povjesničar 99
 povjesnik 99
 povjesnikinja 99
 povreda 20
 povređivanje 20
 povređivati 20
 povrijediti 20
 površina 40
 prapor 33
 prebivalište 55
 predmetak 6
     po- 61, 65
     pod- 65
     s(a)- 6
 prehrana 58
 prehraniti (se) 58
 prehranjivati (se) 39, 58
 premjeravati 39
 prerađivač 21
     prerađivači drva 21
 prerađivanje 21
     prerađivanje drva 21
 presadnica 73
 pribor 29
 pridjev 7, 16
     sklonidba 16
 pridobivanje 12
 prijedlog 1
 do 1
 iz 28
 iza 86
 između 5
 među 5
 mjesto 1
 nakon 86
 od 28
 oko 1
 osim 1
 po 1
 poslije 86
 pred 1
 protiv 1
 radi 31
 u 1
 za 1
 zbog 31
 prilog 86
     kasnije 86
     poslije 86
     prije 86
     ranije 86
 pristanište 55
 pristojnost 55
 pritisak 26
 problem 45
 problematika 45
 proces 43
 propadati 18
 prvenstveno 20
 put 51
     putovi 51
 put(a) 52
     često puta 52
     dva puta 52
     mnogo puta 52
     nekoliko puta 52
     prvi put 52
     svaki put 52
 putem 51
 računalni 15
     računalna obradba 15
 računalo 15
 računalski 15
 računarski 15
 rad 38, 43, 101
     rad na sječi 38
     radovi iskorištavanja 101
     radovi održavanja 101
     radovi premetanja 101
 radni 8
     radni uvjeti 8
 radnik 90
 raspadanje 43
 rasti 70
 rávan 32
 râvan 32
 ravnica 32
 ravničar 32
 ravničarski 17
 ravnični 17, 32
     ravnične šume 17
 razdoblje 35
     vegetacijsko razdoblje 44
     vremensko razdoblje 44
 različitost 62
 raznolikost 62
     biološka raznolikost 62
 raznovrsnost 62
     biološka raznovrsnost 62
 realizacija 68
 realizirati 68
 realnost 49
 repičin 54
     repičino ulje 54
 roditeljski 98
     roditeljski dopust 98
 rodoslovlje 71
 rudoslovlje 71
 rukovoditelj 9
 ružin 54
 saditi 73
 sadnica 73
 sadnja 73
 sasjeci 6
 sastavina 57
 sastojati 55
 sastojina 55, 57
 saznanje 30
 sinonim IX
 sinonimija IX
 sistem 82
 sistematičan 82
 sistematički 82
 sistematični 82
 sistematičnost 82
 sistemski 82
 situacija 36
 sječa 38, 67, 73, 100
 sječi 39, 67
 sjeme 73

- sjemenski 14
 sjemenjače 59
 skinuti 6
 skladnja 46
 skripta 84
     bez dvojih skripata 84
     u dvojim skriptima 84
     troja skripta 84
 skupiti 6
 skupljanje 6
 skupni 95
 složena 47
 slušalac XIV
 slušatelj XIV
 smokvin 54
     smokvin list 54
 smrekov 54
     smrekov drvaš 54
     smrekov list 54
     smrekov potkornjak 54
 snijeg 88
 Snježnik 89
 sojin 54
 spojnica 53
     150-godišnjica 53
     bukovo-jelova šuma 53
     manje-više 53
     pH-vrijednost 53
 spoznaja 30
     iskustvena spoznaja 30
 sredina 55
 središnji 9
 sredstva 45
 stajačica 55
 stajalište 55
 stajanje 55
 stajati 55
 stakleni 25
 stan 55
 standard 11, 97
 standardizacija XI, 97
 standardizirati 97
 standarni 11
     standardna norma 27
     standardni jezik 11, 27, 93
 stanica 55
 Stanislav 55
 stanišni 55
 stanište 9, 55
 stanići se 55
 Stanko 55
 stanovati 55
 stanovište 55
 stanovnik 55
 stanovništvo 55
 starost 19
 statičan 7
 statički 7
 stećak 55
 stojalo 55
 stojbina 55
 stoječki 55
 stojke 55
 stojni 55
 stopalni 15
 stovarište 9
 stručan 76
     stručni rad 76
 strukovni 76
     strukovno udruženje 76
sustainability 9
     sustainability management 61
 sušenje 43, 67, 68
 sušiti se 18, 67, 68
 svakovrsnost 62
 svrha 31
     u svrhu 31
 šljivik 74
 šljivov 54
     šljivova rakija 54
 šumarov XIV
 šumarski 8, XIV, 76
     šumarska znanost 71
     šumarski radnik 72
     šumarski sustav 8
     šumarsko natjecanje 72
     šumarsko poduzeće 72
 šumarstvo 71
 šumište 56, 57
 šumodjelostvo 1
 šumoslovac 71
 šumoslovkinja 71
 šumoslovlje 71
 šumoslovni 71
 šumoznanstvo 71
 šumski 16, 56, 72
     šumska površina 72
     šumska smola 72
     šumski put 72
     šumski radnik 72
 tautologija 68
 tisući 83
 tisućiti 83
 tisućljeće 83
 tisućljetni 83
 tisuću 83
 tlak 26
 topolov 54
     topolov resičar 54
 trajanje 61
 traktorist 13
 tresetište 55
 trgovački 102
     trgovački kredit 102
 trgovinski 102
     trgovinski tokovi 102
 trotočje 105
 tvorivo 29, 58
 u prvom redu 20
 ugao 94
 upravitelj 9
 uvjeravati 50
 uvjeriti 50
 vegetacijski 48
 vibracijski 48
 vibracioni 48
 višnjev 14
 vitalitet 49
 vitalnost 49
 vodeni 25
     vodena bolest 25
     vodeni napitak 25
 voditelj 9
 vodni 25
     vodna stepenica 25
     vodni put 25
 volumni 23
 vremenoslavlje 71
 vrstan 60
 vršiti 39
 zagađenje 93
 zahtijevati V
 zahtjev V
 zahvaliti 4
 zahvaliti se 4
 Zajedničin 102
     Zajedničine sankcije 102

zanaglasnica 10
zastupiti 70
    zastupljen 70
zaštita 37
zbirni 87, 95
zbroj 95
zbrojni 95

zemlja 89, 93
Zemlja 89
zemljište 55
zgaziti 6
zimi 45
zimzeleni 59
    zimzelene šume 59

znak 53, 75, 105
    nulti znak 105
    pravopisni znakovi 53, 75, 105
znakoslovlje 71
znanstveni stil 67, 69, 79
željezni 25
životnost 4

Autoričina adresa – Authors address:

Prof. dr. sc. Branka Tafra
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Savudrijska b.b.
10 000 Zagreb
HRVATSKA
e-mail: branka.tafra@hrstud.hr